

Les 13 Middot

Ex 34:6-7 avec commentaires (< cités depuis "Responsa")

פרשנים לשמות פרשת משפטיפ פרק לד פסוק ו

Légende et notes
voir à la fin du document (page 48)
repères chronologiques
et table des matières → page 49

שמות פרק לד פסוק ו - ז

(ו) **וַיַּעֲבֹר יְהוָה עַל פְּנֵיו וַיִּקְרָא יְהוָה יְהוָה אֶל רְחוּם וְתִנוּן אֶרְך אֱפִים וּרְבָה חִסְד וְאֶמְתָה :**
 (ז) **נִצְרָחַד לְאַלְפִים נְשָׂא עָזָן וְפִשְׁעָה וְחַטָּאת וְנִקְהָה לֹא יִנְקַה פְּקַד עָזָן אֶבֶות עַל בְּנִים וְעַל בְּנִי בְּנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רְבָעִים :**

TaNaKh Ex 34:6-7 (traduction Jacques KOHN pour Tora Temima)¹

(6) Hachem passa devant lui, il appela : "Hachem, Hachem,
Qél miséricordieux et bienveillant,
lent à la colère et plein de bonté et de vérité,
(7) qui conserve de la bonté à des milliers,
il supporte le crime et la rébellion et le péché,
et absoudre, il n'absoudra pas.
Il se souvient² du crime des pères sur les fils et sur les petits-enfants,
et sur la troisième et sur la quatrième [génération].

תרגום אונקלוס שמות פרשת כי תשא פרק לד פסוק ו - ז

(ו) **וְאָעַבָּר יְיָ שְׁכַנְתָּה עַל אֲפֹהָי וְקָרָא יְיָ יְיָ אֶלְךָא רְחַמְנָא וְתִנוּנָא מְרֻחִיק רַנָּא וּמְסָגִי לְמַעֲבֵד טְבָנוּ וְקַשּׁוֹט :**
 (ז) **נְטַר טִיבוּ לְאַלְפִי קְרִין שְׁבָק לְעַזְנֵין וְלְמַרְזֵד וְלְחַזְבֵּין סְלָח לְקַמְבִּין לְאוֹרִימָה וְלֹא מִבְּרֵין לֹא מְזַכֵּי מְסֻעָד חֹבֵבָי אֶבֶהָנוּ עַל בְּנֵינוּ וְעַל בְּנֵי בְּנֵינוּ מְרַדְזֵינוּ עַל דָּר תְּלִיתִי וְעַל דָּר רְבִיעִי :**

Targum Onqelos (traduction d'après Roger LE DÉAUT et le site Sefaria)

(6) Et Yahvé fit passer sa *shekhina* devant lui, et il cria : "Yahvé ! Yahvé !, Dieu miséricordieux et clément, s'éloignant de l'irritation, et abondant en bonté et vérité,
(7) qui conserve la bonté pour des milliers de générations, remettant l'iniquité et la rebellion et la faute. Il pardonne à ceux qui retournent à sa Torah mais ceux qui n'y retournent pas, il ne les acquitte pas, supportant la faute des pères sur les enfants, et sur les enfants des enfants rebelles, [même] sur la troisième ou quatrième génération.

¹ Cette traduction sera gardée le plus possible dans les commentaires qui suivent. Mais, sauf pour les traductions empruntées à des sources explicitement citées, je privilégierai les traductions suivantes : pour "RaHaM" : "compassion" ; pour "HaNaN" : "faveur" ou "grâce" ou "clémence" ; pour "HèsèD" : "bonté" ou "bienveillance" ; pour "NaQqéH" : "absoudre" ou "disculper" ; pour "PaQad" : "sanctionner" ou "se souvenir" ; pour "*la*WôN" : "iniquité" ou "crime" ; pour "PèSHa" : "rébellion" ou "transgression" ; pour "HaTta'ah" : "péché" ou "faute" ; pour "MiDdaH" : "attribut" ; et pour le tétragramme : soit "Hachem", soit "le Seigneur".

² le verbe "פָּקַד" ("paqad"), souvent traduit en français, faute de mieux, par "se souvenir" ou "visiter", évoque essentiellement la "visite" officielle imposée par une personnalité qui n'oublie pas de "surveiller", "contrôler" ceux qui sont sous ses ordres, et éventuellement "sanctionner" voire "punir" les contrevenants. Attention donc à la manière de traduire dans chaque commentaire.

<p>תרגום יונתן שמות פרשת כי תשא פרק ל' פסוק ו'- ז'</p> <p>(ו) ואָעַבֵּר יְיָ שְׁכִינַתְּךָ עַל אֲפֹויָה וְקָרָא יְיָ יְיָ אָלְהָא רְחַמְּנָא וְמַנְנָא אָרָה רִיחָם וְקָרֵב רְחַמְּנִין : וּמְסֻגִּי לְמַעְבֵּד חֶסֶד וְקָשׁוֹת :</p> <p>(ז) גַּטִּיר חֶסֶד וְטִיבוֹ לְאַלְפִּי דָּרִין שְׁרִי וְשִׁבְיקָעַל הַזְּבִּין וְמַעֲבֵר עַל מְרוֹדִין וְמַכְפֵּר עַל חַטְּאֵין סְלֵחָה לְקַתְּיַבֵּין לְאוֹרְחִיתָא וְלֹאָמַרְתָּ לְמַיְבִּין לֹא מַזְכִּי בַּיּוֹם דִּינָא רְבָא מְסֻעָרָה חַזְבִּי אָבָהוּ עַל בְּנֵינוֹ מְרוֹדִין עַל דָּר תְּלִיתָאִי וְעַל דָּר רְבִיעָאִי:</p>	<p>Targum Jonathan (traduction d'après Roger LE DÉAUT et le site Sefaria)</p> <p>(6) Et Yahvé fit passer sa <i>shekhina</i> devant lui, et il cria : "Yahvé ! Yahvé !, Dieu miséricordieux et clément, d'humeur patiente, et proche en miséricorde et abondant en bienveillance et vérité,</p> <p>(7) qui conserve la grâce et la bonté pour des milliers de générations, qui absout et remet les fautes, qui ne s'arrête pas aux rébellions et expie les péchés, qui pardonne à ceux qui retournent à sa Torah, mais ceux qui n'y retournent pas, il ne les acquitte pas au jour du grand jugement supportant la faute des pères sur les enfants rebelles [même] sur la troisième et sur la quatrième génération.</p>
<p>כת ר' יונתן שמות פרשת כי תשא פרק ל' פסוק ו'- ז'</p> <p>(ו) וַיַּעֲבֵר יְיָ שְׁכִינַתְּךָ עַל פְּנֵיו וְקָרָא יְיָ יְיָ אַל רְחוּם וְחַנוּן אַתָּה רֹוח וְקָרוּב רְחַמִּים וּמְרַבָּה לְעַשׂוֹת חֶסֶד וְאֶתְמָת :</p> <p>(ז) נוֹצֵר [שׁוֹמֵר] חֶסֶד וְטוֹבוֹה לְאַלְפִּי דָּרוֹת מוֹחֵל וּסְולֵחָה עַל עוֹנוֹת וְמַעֲבֵר עַל פְּשָׁעִים וְמַכְפֵּר עַל חַטְּאִים סְלֵחָה לְשִׁבְּבִים לְתוֹרָה וְלֹשְׁלָא שְׁבִים לֹא מַזְכִּי בַּיּוֹם הַגּוֹדָל פּוֹקֵד [בּוֹחֵן, מַחְשָׁב] עָוֹן אֲבוֹת עַל בְּנִים פְּשָׁעִים עַל דָּר שְׁלִישִׁי וְעַל דָּר רְבִיעִי:</p>	<p>"La Couronne de Jonathan" (ben Uziel) ≈ celui du Targum ci-dessus (?)</p> <p>(6) Et Yahvé fit passer sa <i>shekhina</i> devant lui, et il cria : "Yahvé ! Yahvé !, Dieu miséricordieux et clément, d'humeur patiente, et proche en miséricorde et abondant en faisant bienveillance et vérité, ...</p> <p>(7) qui conserve [garde] la grâce et la bonté pour des milliers de générations, absout et remet les iniquités, ne s'arrête pas aux rébellions et expie les péchés, qui pardonne à ceux qui retournent à sa Torah, mais ceux qui n'y retournent pas, il ne les acquitte pas au jour du grand jugement ; supportant [examinant, évaluant] l'iniquité des pères sur les enfants rebelles [même] sur la troisième et sur la quatrième génération.</p>
<p>תרגום ירושלמי שמות פרשת כי תשא פרק ל' פסוק ו'- ז'</p> <p>(ו) וַעֲבָרָת יְקָרָה שְׁכִינַתְּךָ דִּין גְּדוּמָה וְצִלְיָ מְשָׁה וְנָאָמָר יְיָ אָלְהָא רְחַמְּנָא וְמַנְנָא רְחִיקָה רְגֹז וְקָרֵב רְחַמְּנִין וּמְסֻגִּי לְמַעְבֵּד חֶסֶד וְקָשׁוֹת :</p> <p>(ז) גַּטִּיר טִיבוֹ לְאַלְפִּי דָּרִין שְׁרִי וְשִׁבְיקָעַל הַזְּבִּין וְלִסְרַחֲנִין וּמַזְכִּיא לֹא מַזְכִּי יְיָ יְתִחְיָה בַּיּוֹם דִּינָא רְבָא וְמַכְפֵּר חַזְבִּי אָבָהוּ רְשִׁיעָן עַל בְּנֵינוֹ מְרוֹדִין עַל דָּר תְּלִיתָאִי וְעַל דָּר רְבִיעָאִי:</p>	<p>Targum Yerushalmi (traduction d'après Roger LE DÉAUT et le site Sefaria)</p> <p>(6) Et passa la gloire de la <i>shekhina</i> de Yahvé devant lui, et Moïse pria et dit : "Yahvé !, Dieu miséricordieux et clément, s'éloignant de l'irritation, et proche en miséricorde, et abondant en bienveillance et vérité,</p> <p>(7) qui conserve la bonté pour des milliers de générations, pour absoudre et remettre les fautes et les corruptions, mais pas pour acquitter les coupables au grand jour du jugement, et se souvenant des fautes des pères méchants sur les enfants rebelles [même] à la troisième et à la quatrième génération.</p>

תלמיד בבלי מסכת ראש השנה יז ב	TALMUD BABLI, Traité Rosh ha-Shanah 17b/a (traduct° Tora Temima et Steinsaltz)
<p>ויעבר ה' על פניו ויקרא, אמר רבי יהונן: אל מללא מקרה כתוב اي אפשר לאומרו, מלמד שנחתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור, והראה לו למשה סדר חפלה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין - יעשו לפני סדר זהה, ואני מוחל להם.</p> <p>ה' ה' - אני הוא קודם שיחטא האדם, ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה.</p>	<p>Hachem passa devant lui et cria – Rabbi Yohanan a enseigné : Si cela n'avait pas été écrit explicitement, il aurait été impossible de le dire ! Cela nous apprend que le Saint –bénî soit-il– s'est enveloppé [de son <i>talith</i>] comme un ministre officiant pour montrer à Moché l'ordre des prières [l'ordre rituel des treize attributs de miséricorde] et qu'il lui a dit : "Toutes les fois qu'Israël péchera, qu'ils suivent ce rituel, et je leur pardonnerai !"</p>
<p>אל רחום וחנון, אמר رب יהודה: ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם, שנאמר [שמות, לד י] הנה אנכי כרת ברית.</p>	<p>Hachem Hachem – Que veut dire : 'Hachem Hachem' ? = Je suis Hachem avant que l'homme ait péché, et je suis Hachem après qu'il a péché et qu'il s'est repenti [en ce que ma clémence reste inchangée].</p>
<p>... ורב חסד – מטה כלפי חסד, ועליהן אמר דוד [תהלים קט"ז] אהבתני כי ישמע ה'. דרש רבא: מייד כתיב אהבתני כי ישמע ה', אמרה נסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, אימתי אני אהובה לפניך – בזמן שאתה שומע קול תחנוןני. דלתי ולי יהושע ...</p>	<p>Dieu miséricordieux et bienveillant – Rav Yehouda affirme : Selon un pacte conclu [par Dieu avec les enfants d'Israël], la mention des treize attributs [de miséricorde, dans la prière des jours de jeûne,] ne sera jamais vaine [et sera toujours exaucée] car, [après en avoir dressé la liste,] Dieu déclare (Ex 34:10) "Voici que j'établiss une alliance ..."</p>
<p>[...]</p> <p>בית היל אומרים: ורב חסד, מטה כלפי חסד. היכי עבד? רבי אליעזר אומר: כובשו, שנאמר [מיכה ז יט] ישוב ירחמנו יכחש עונתינו, רבי יוסי בר חנינא אמר: נושא, שנאמר [מيكا ז יח] נשא עון ו עבר על פשע.</p>	<p>Et plein de bienveillance – Il infléchit [la balance de la justice] vers la bienveillance. Selon l'école de Hillel, puisqu'en vertu de l'un des treize attributs de la miséricorde, Dieu est "plein de bienveillance" (Ex 34:6), Il fait pencher avec bienveillance la balance en faveur des hommes moyens qui ont autant de fautes que de mérites et ne les précipite pas dans la gêhenne. David dit à leur sujet (Ps 116:1) : "Je ressens l'amour quand l'Éternel écoute ma voix, mes supplications" (en faveur des hommes moyens), ainsi que tout le passage, notamment (verset 6) : "Je suis pauvre (en mérites, et donc moyen) et (néanmoins) il me sauvera". [...]</p>
<p>תנא דברי ישמעאל: מעביר ראשון עונות, וכן היא המדה. אמר רבא: ועון עצמו אינו נמק, دائית איכה רובה עונות – מהшиб בהדייהו. (רבא אמר) מסורת הש"ס: אמר רבא : כל המעביר על מזותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נשא עון ו עבר על פשע, למי נושא עון – למי שעובר על פשע.</p>	<p>[...] On a vu que, selon l'école de Hillel, Dieu étant plein "plein de bienveillance", il fait pencher la balance en faveur des hommes moyens. Comment procède-t-il ? D'après Rabbi Eli'ezér, il alourdit (<i>kovesh</i>) le plateau des mérites, car il est dit (Mi 7:19) : "Il nous reprendra en pitié et donnera (<i>yikhbosh</i>) un poids (décisif aux mérites contre) nos fautes".</p> <p>D'après Rabbi Yossè bar Hanina, il élève le plateau des fautes, comme s'il était plus léger que l'autre, car il est dit (ibid. 7:18) : "Il élève le [plateau de] la faute et passe sur les méfaits pour le reste de son héritage".</p> <p>Un Sage de l'école de Rabbi Yishmael affirme, lui : en vertu de l'un des attributs de miséricorde, quand la balance des fautes et des mérites est équilibrée, Dieu élève les premières fautes, de telle sorte que les bonnes actions deviennent plus nombreuses. Mais, précise Rava, ils ne sont pas effacés après avoir été retirés de la balance. Ils s'ajoutent, le cas échéant, pour ranger le pécheur dans la catégorie des méchants s'il commet d'autres fautes qui, avec les premières, deviennent plus nombreuses que les</p>

	mérites. Rava affirme que le Saint –bénî soit-il– pardonne tous les méfaits de celui qui passe sur les torts qui lui ont été causés par d'autres, car il est dit : "Il (l'Éternel) enlève [le plateau de] la faute et passe sur les méfaits pour le reste de son héritage." Ce verset se comprend ainsi : pour qui élève-t-il [le plateau de] la faute ? Pour celui qui passe sur les méfaits commis contre lui.
פָנִי יְהוֹשֻׁעַ מִסְכַת רָאשׁ הַשּׁוֹנוֹ דֵת יְזִעְמֹד בָּ	[+ extait du <i>commentaire du Talmud "Pené Yehoshua"</i> de R. Jacob Joshua] (traduction d'après Tora Temima et le site Sefaria) <i>Et plein de bienveillance</i> – Ilfai, et certains disent que c'était le Sage Ilfa; souleva aussi (comme Rav Huna et Rabbi Eliézèr) une contradiction : Il est écrit dans la liste des attributs de Dieu : " Et abondant en bonté " (Ex 34:6), et il est écrit ensuite dans le même verset : " et vérité ", ce qui implique l'attribut de justice. Il a répondu : Initialement, au moment du jugement = " et la vérité ", c'est-à-dire que Dieu emploie une justice stricte, mais à la fin, quand il voit que le monde ne peut pas survivre sur à un jugement basé uniquement sur la vérité et la justice = " et abondant en bonté ", c'est-à-dire qu'il est miséricordieux.

מכילתא דברי שמעון בר יוחאי פרק כ פסוק ב - ג	MEKHILTA de Rabbi Shim'on bar Yohai sur Ex 20:2-3
<p>כיווץ בדבר אתה אומר כה אמר ה' צבאות אלקי ישראל (ירמ' ל' טו) הנה אני כה' אלקי כל בשר (שם כז) אלה אני על כל באי העולם יכול אף אתה כיווץ בהן ת'ל אלקי ישראל יכול עלייך בפני עצמך ת'ל אני ה' אלקי כל בשר הא כיצד אלה אני על כל באי העולם וחילשמי עלייך.</p> <p>ד"א – ה' (אלקי) מה ת'ל אלקי אמר הקדוש ברוך הוא אם עושין אתם רצוני הרי אנכי ה' שנ' כי ה' אל רחום וחנון (שם לד ו) ואם לאו אלקי אני נפרע משונאיםכם שאין ת'ל אלקי אלא לשון דין.</p> <p>ד"א – אנכי ה' אלקי מלמד שהחזר הקדוש ברוך הוא תורה על כל אומות העולם ולא קיבלו הימנו חזר לו אצל ישראל ואמר אנכי ה' אלקי.</p> <p>אשר הוציאתי מארץ מצרים – אפילו אין לי עלייך אלא שהוציאתיך מארץ מצרים כמובן.</p> <p> מבית עבדים – אפילו אין לך עלייך אלא שפדיתיך מבית עבדים די.</p>	<p>De la même manière, tu dis "Ainsi parle Yahvé Sabaot, le Dieu d'Israël" (Jr 32:15), "Voici; je suis Yahvé, le Dieu de toute chair" (Ibid. v. 27) ; Je suis le Dieu de tous [ceux qui] viennent au monde, et toi aussi de la même manière, parmi eux. La leçon d'Écriture est que le Dieu d'Israël a pouvoir sur toi avant toi-même. La leçon d'Écriture est : je suis le Dieu de toute chair, et comment ? = je suis [juge ?] (→éloah) sur tout [homme qui] vient au monde et profane mon nom sur lui.</p> <p>Autre interprétation. "Le Seigneur (ton Dieu)" – Quel est l'enseignement de "ton Dieu a dit" ? Le Saint –bénî soit-il– si vous faites ma volonté, alors voici que je suis le Seigneur dont il est dit : "Hachem, Hachem, Qél miséricordieux et bienveillant" (Ex 34:6), et si je ne suis pas le Dieu qui se venge de ceux qui vous haïssent, la leçon de l'Écriture est que "ton Dieu" (→Élohéikha) ne désigne que [l'attribut de la] justice.</p> <p>Autre interprétation. "Je suis le Seigneur (ton Dieu)" – [cela] enseigne que le Saint –bénî soit-il– a répété sa Torah sur tous les peuples du monde mais qu'il ne l'ont pas reçue de lui, il l'a répétée chez Israël et il a dit : "Je suis le Seigneur ton Dieu".</p> <p>"Qui t'ai fait sortir du pays d'Égypte" – Même si je n'ai rien sur toi sauf que ça vaut la peine de te faire sortir d'Égypte.</p> <p>"De la maison d'esclaves" – Même si je n'ai rien sur toi sauf que ça vaut la peine de te sauver de la maison des esclaves.</p>

ספר דברי פרשת ותחנן פיסקא כו	SIFRÉ DEVARIM (édit° Finkelstein, traduct° d'après Tora Temima)
(כד) ה', כל מקום שנאמר ה' זו מודה רחמים שנאמר [שם / שםות/ לד ו]	(24) Hachem, Hachem, Qél miséricordieux et bienveillant – D'où l'on déduit que "Hachem" [le tétragramme] désigne, partout où il est dit, l'attribut de la miséricorde.

<p>ה' ה' אל רחום וחנון, כל מקום שנאמר אלהים זו מدت הדין שנאמר [שם / שמות/ כב ח] עד האלים יבוא דבר שנייהם, ואומר [שם / שמות/ כב צז] אלהים לא תקלל. סליק פיסקא</p>	<p>Partout où il est dit "à Elohim", cela désigne l'attribut de la justice. (Cf. Ex 22:8) où il est écrit "jusqu'aux juges [en hébreu = "אֱלֹהִים"] viendra l'affaire des deux [plaignants]".</p> <p>Et il est dit (en Ex 22:27) "tu ne maudiras pas les juges [אֱלֹהִים]". Fin du paragraphe.</p>
--	--

<p>מדרש אגדה (ובור) שמות פרשת כי תשא פרק לד סימן ז [ז] לא ינקה לשאים שבים: פוקד עון אבות על בנים. כשהוא חוזין מעשה אבותיהם בידיהם:</p>	<p>MIDRASH AGGADA (Buber) sur Ex 34:7(12°-13° siècles) (7) Il n'absoudra pas – pour ceux qui ne se repentent pas. <i>Il se souvient du crime des pères sur les fils</i> – quand ils tiennent entre leurs mains les actes de leurs pères.</p>
---	---

<p>פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרשת כי תשא פרק לד סימן ז (ז) ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמתה : ונקה. נושא פשע נושא חטא עד ונקה הם שלוש עשרה מזות, שבשבועה ישראל מזכירים אותן אין חזרים ריקם: לא ינקה. לשאים שבים: פוקד עון אבות על בנים. כשהוא חוזין מעשה אבותיהם בידיהם: מיד</p>	<p>PESIQTA ZUTARTA (< Midrash lèqah tav) sur Ex 34:6 (6) Hachem, Hachem, – Dieu miséricordieux et bienveillant, lent à la colère et plein de bonté et de vérité. (7) Et absoudre – "Il supporte la rébellion", "il supporte le péché" jusque "et absoudre", ce sont les treize attributs ; quand Israël en fait mémoire, ils ne reviennent pas les mains vides. Il n'absoudra pas – Pour ceux qui ne se repentent pas : <i>il se souvient de l'iniquité des pères sur les fils</i>. Lorsqu'ils tiennent entre leurs mains l'acte de leurs pères : immédiatement.</p>
---	--

<p>ילקוט שמעוני על שמות פרשת כי תשא שצח פרק לד פסוק ו- ז ויעבר ה' על פניו אמר רבי יהנן אל מלא מקרא כתוב اي אפשר לאמרו מלמד שנתעתף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור והראה לו למשה אמר לו כל זמן ישראל חוטайн לפני יעשו לפניו כסדר זהה ואני מוחל להם, אמר הקדוש ברוך הוא אם אני משמר לאדם עונתו ראשונים אין העולם עומד אלא עלי להعبر ראיונה וכן היא המדה עמד משה בתפלת והعبر כל מה שחתאו שנאמר ויעבר ה' על פניו [لد, ז] אל תקרי ויעבור אלא ויעבר וכן הוא אומר מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע, ה' ה' אני הוא קודם שחטא אדם ואני הוא לאחר שחטא ויעשה תשובה, אמר רבי יהודה ברית כרותה לשלש עשרה מזות שאין חוזרות ריקם שנאמר הנה אנכי כורת ברית [لد, ז], ארך אפים ורב חסד מטה כלפי חסד היכי עבד רבי אלעזר אמר כובש דכתיב יושב ירhamnuycboush עונותינו, רבי יוסף בר רבי חנינא אמר נושא שנאמר נושא עון [لد, ז],</p>	<p>YALQOUT SHIMONI sur Ex 34:6 (traduct° d'après Tora Temima et Steinsaltz) "Hachem passa devant lui". Rabbi Yoḥanan a enseigné : Si cela n'avait pas été écrit explicitement, il aurait été impossible de le dire ! Cela nous apprend que le Saint -béné soit-il s'est enveloppé [de son <i>talith</i>] comme un ministre officiant pour montrer à Moshé l'ordre des prières et qu'il lui a dit : "Toutes les fois qu'Israël péchera, qu'ils suivent cet ordre, et je leur pardonnerai" (cf. T.B. <i>Rosh hashanah</i> 17b). Le Saint -béné soit-Il- a dit : "Si je conserve pour l'homme ses premières iniquités, le monde ne subsiste pas, mais je dois passer en premier, et c'est ainsi qu'est [cet] attribut, Moïse s'est tenu en prière et a fait passer tous ses péchés ; comme il est dit : "Hachem passa devant lui" (34:6) Ne lis pas "il passa" (ויעבר) au pa^cal), mais "il fit passer" (au hif^cil ?), et il dit donc ainsi : "Qui est un Dieu comme toi, qui porte l'iniquité et passe sur la rébellion" (Mi 7:18), "Hachem, Hachem" : Je le suis avant que l'homme ait péché, et je le suis après qu'il a échéé et qu'il s'est repenti [en ce que ma clémence reste inchangée]. Rabbi Yehuda a dit : l'alliance est conclue en treize attributs qui ne reviennent pas en vain, comme il est dit : "Voici, moi-même je contracte une alliance" (Ex 34:10). "Long à la colère et plein de bonté" = il fait pencher [la balance] en faveur du serviteur. Selon rabbi Eliézèr il alourdit (<i>kovésh</i>) [le plateau des mérites], comme il est écrit: "il nous reprendra en pitié, donnera un poids (<i>yirbosh</i>) [contre] nos fautes"(Mi 7:19). Selon Rabbi Yossè bar Hanina , il [é]lève [le plateau des fautes] comme il est dit : "il [en]lève</p>
---	--

<p>תנא דברי ישמעאל מעביר ראשון וכך היא המדה ועון עצמו אינו נמחק ואיליא רובה עונות מיהש בעדיהו.</p> <p>אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר נושא עון למי נושא עון למי שעובר על פשע,</p>	<p>"la faute" (<i>noisé</i> ↗ awon en 34:7).</p> <p>Un <i>Tanna</i> de l'école de Rabbi Yishma'el affirme, lui, [en vertu d'un des attributs de miséricorde] quand la balance des fautes et des mérites est équilibrée, Dieu enlève les premières fautes, de telle sorte que les bonnes actions deviennent plus nombreuses, mais elles ne sont pas effacées après avoir été retirées de la balance ; elles s'ajoutent, le cas échéant, pour ranger le pécheur dans la catégorie des méchants s'il commet d'autres fautes qui, avec les premières, deviennent plus nombreuses que les mérites.</p>
<p>רב הונא בריה דרב יהושע חלש על רב פפא לשינוי ביה חזא דתקיףליה עלמא טובא אמר להו צביתו ליה זודחת לסוף איתפה הוה קא מכסיף רב פפא למחזיה אמר לו הци הוה ואמר להו קוב"ה הויל ולא מוקי במילוי לא תשטעו בהדייה שנאמר מי אל כמוך נושא עון למי שעובר על פשע,</p>	<p>Rava affirme que Dieu pardonne tous les méfaits de celui qui passe sur les torts qui lui ont été causés par d'autres, car il est dit (<i>ibidem</i>) : "Il élève [le plateau de] la faute et passe sur les méfaits pour le reste de son héritage". Ce verset se comprend ainsi : pour qui élève-t-il {le plateau de} la faute ? Pour celui qui passe sur les méfaits commis contre lui.</p>
<p>לשארית נחלתו אליה וקווץ בה, לשארית נחלתו ולא כל נחלתו למי שמשים עצמו כשיריים.</p>	<p>A ce propos, la guemara raconte : un jour, Rav Houna, fils de Rav Yehoshoua tomba malade. Venu demander de ses nouvelles et constatant qu'il était à l'article de la mort, Rav Papa donna l'ordre de lui préparer des provisions pour le grand voyage, c'est-à-dire le linceul. Finalement, Rav Houna fils de Rabbi Yehoshoua guérit et Rav Papa était gêné d'aller le voir après avoir décrété, pour ainsi dire, que son compagnon n'en réchapperait pas. Des élèves ayant rendu visite à sa place à Rav Houna fils de Rabbi Yehoshoua, lui demandèrent ; Qu'as-tu vu au mome,nt où tu étais à l'agonie ? Rav Houna fils de Rabbi Yehoshoua leur répondit : j'avais effectivement été condamné à mort par les anges composant le tribunal céleste, mais le Saint béni soit-il leur déclara : puisqu'il se montre conciliant avec les autres, ne soyez pas stricts avec lui, car il est dit : "Il élève [le plateau de] la faute et passe sur les méfaits". Comme indiqué précédemment, ce verset signifie : pour qui élève-t-il [le plateau de] la faute ? Pour celui qui passe sur les méfaits.</p>
<p>אלילפא רמי כתיב ורב חסן [لد, ו] וכחיב ואמת בתחלה ואמת ולבסוף ורב חסן,</p>	<p>A propos de la suite du verset : "pour le reste de son héritage" (Mi,7:18), [cette expression est comme la] queue bien grasse [d'un animal] avec une épine à l'intérieur : [elle contient des paroles de consolation avec une grave restriction : Dieu accordera le pardon, mais seulement] "pour le reste (<i>lishe-pérít</i> de son héritage", et non pour tout son héritage. [fin de la page 17a du T.B. <i>Rosh Hashana</i>] c'est-à-dire uniquement pour le Juste plein d'humilité qui se considère comme des restes (<i>sheyaram</i>) peu importants.</p> <p>Ilfaï relève une contradiction dans [les premiers attributs, où] il est écrit "<i>et plein de bienveillance</i>" (34:6) et [ensuite] il est écrit "<i>et de vérité</i>", [alors qu'il agit] d'abord selon la vérité, et ensuite il est <i>plein de bonté</i>.</p>

רש"י שמות פרשת כי תשא פרק לד פסוק ו- ז	RASHI sur Ex 34:6-7 (vocalisat° et traduct° par Tora Temima)
(ו) ה' ה' - מזאת רחמים היא, אמר קודם שיחטא ואחת לאחר שיחטא ויחסוב :	(6) Hachém Hachem – C'est l'attribut de la miséricorde divine énoncé deux fois : une première avant que l'homme ne péche, et une seconde après qu'il a péché et qu'il s'est repenti (<i>Rosh Hashana</i> 17b).
אל - אף זו מזאת רחמים וכן הוא אומר אליו למה עזבתי נ (קהלים כ"ב ב). ועין לומר למזאת כדי למה עזבתי נ. כה מצאת במקלפתא :	Qél – C'est aussi l'attribut de la miséricorde divine, ainsi qu'il est écrit : "Qéli, Qéli, pourquoi m'as-tu abandonné ? " (Ps 22:2). On ne peut pas, lorsqu'on s'adresse à l'attribut de justice, lui demander : "Pourquoi m'as-tu abandonné ?". Voilà ce que j'ai trouvé dans la <i>Mekhilta</i> .
ארך אפים - מעריך אפו. ואינו ממהר לפרע, שפָא יעצַה תשׁובה :	Long à la colère – Il retient longtemps sa colère et ne se hâte pas de punir. Peut-être se

ורב חסד - לאריכים חסד, שאין להם זכיות כל כה :
וاماת - לשולם שכר טוב לעושי רצונו :
(ז) נצָר חֶסֶד - שזכה עוזה לפניו :
לאלפים - לשני אלףים דורות :
(ו) ועֲשָׂה חֶסֶד. שזכה עוזה, לשולם שכר עד לאלפים דורות. גמץאת מקה טוביה
 יתרה על מחת פורענות אחת על חמיש מאות, שזו לאבעה דורות וזה לאלפים.
[עוז, ופשע] - עונות, אלו הגדונות.
פשעים, אלו המרדים שזכה עוזה להכעיס :
ונקה לא ינקה - לפי פשותו ממשמע שאינו מונתר על העוז לגרמי אלא גפרע מפני
 מעט מעט. ורבותנו קרש מנקה הוא לשבים, ולא ינקה לשאינם شبים :
פוקד עוז אבות על בניים - כשהוא חווים מעשה אבותיהם בידיהם. שכבר פרש
 במקרא אחר (לעיל כי) לשנאי :
ועל רבאים - דור רביעי, גמץאת מקה טוביה מרובה על מחת פורענות אחת לחמש
 מאות, שבמזה טוביה הוא אומר נוצר חסד לאלפים :

repentira-t-il !

Et plein de bonté – Pour ceux qui ont besoin de bonté, faute de posséder de nombreux mérites (*Rosh hashana* 17a)?

Et de vérité – Pour bien récompenser ceux qui accomplissent sa volonté.

(7) "Il conserve de la bonté – Les actes de bonté que l'homme accomplit devant Lui.

À des milliers – À deux mille générations.

[Rashi sur Ex 20:6³ : et qui fait du bien] – Celui qui fait un homme, pour récompenser jusqu'à des milliers de générations. Il en résulte que la mesure (*middah*) du bien est plus abondante que celle de la punition, et ce à raison d'une contre 500 : celle-ci s'exerce sur quatre générations, celle-là sur [deux] mille [le minimum du pluriel : "milliers" étant 2000] (*Sota* 11a).

[Le crime (awon), la rébellion (pesha 9)] – Les awonoth sont les actes commis délibérément. Les actes de rébellion (pesha'im), ce sont les actes d'insoumission que l'homme accomplit pour exciter Sa colère (*Yoma* 36b).

Et absoudre, il n'absoudra pas – Cela signifie, au sens obvie, qu'il ne fait pas entièrement rémission de la faute, mais qu'il la punit petit à petit. Quant à nos maîtres, ils ont interprété l'expression comme voulant dire qu'il absout ceux qui se repentent et qu'il n'absout pas ceux qui ne se repentent pas (*Yoma* 86a).

Il se souvient du crime des pères sur les fils – Lorsqu'ils persévérent dans la conduite de leurs pères (*Berakhot* 7a). Il a en effet déjà été précisé ailleurs : "pour ceux qui le haïssent" (supra 20:5).

Et sur la quatrième – Il s'agit de la quatrième génération. C'est donc que la mesure du bien est plus ample que la mesure du châtiment, et ce cinq cents fois. Il est écrit en effet, à propos de la mesure du bien : "**Il conserve de la bonté à des milliers**".

בן עזרא שמות (הפירוש הארוך) פרשת כי תשא פרק לד פסוק ו-ז
(ו) ויעבור ואל תהמה בעבור שהשם קורא השם, כי הוא לבדוק יודע ודעת וידוע. זה דבר עמוק הוא מאד. אמר הגאון, כי השם הראשון דבק עם ויקרא. ואלו היה כן, למה לא דבקו בעל הטעמיים. והנכון כי השם שתי פעמים כמו אברהם אברהם (ברא' כב, יא), יעקב יעקב (שם מו, ב), משה משה (שמות ג, ד). וכך תקרה. וכ כתוב, כי שלוש עשרה מדות הם. והגאון אמר, כי השם הנכבד במספר. אם כן אינו מדה, והשנית שהוא אדון. וזאת טעות, כי הנקתב אינו אדון, רק לנו הוא כפי המדבר דרך כבוד.

רב נסים אמר, כי מלת ארך אפים שתי מדות לטוביים ולרעים. גם זה אינו נכון,

IBN EZRA sur Ex 34:6-7 Commentaire long (traduct° d'après communauté Sefaria)
(v.6) "[Le Seigneur] passa..." . Et ne t'étonne pas que le Seigneur ait proclamé "le Seigneur", car Dieu seul est le connaisseur, le contenu et l'objet de sa pensée. Et c'est un concept très difficile, [Sa^cadya] Gaon dit que le premier "Seigneur" est lié [au verbe] "proclama". Si tel est le cas, alors pourquoi n'est-il pas conjoint par les signes de cantilation ? En fait, [l'Écriture répète] le nom du Seigneur deux fois dans notre verset de la même manière qu'elle répète le nom d'Abraham dans] "Abraham, Abraham" (Ge 22:11) ; [le nom de Jacob dans] "Jacob, Jacob" (Ge 46:2) ; [le nom de Moïse dans] "Moïse, Moïse" (Ex 3:4). Notre verset doit être lu de la même manière. Et il est écrit qu'il y a treize attributs. [Sa^cadya] Gaon a dit que le nom glorieux du Seigneur est inclus dans le nombre. Si c'est le cas, ce n'est pas un attribut. Il dit aussi que la deuxième fois que le nom divin est mentionné, cela signifie "Seigneur". Cependant, c'est une erreur, car notre verset ne dit pas "Seigneur". Le terme "Seigneur" est un substitut honorifique utilisé par le lecteur.

Rabbi Nissim dit que l'expression "long à la colère" est vraiment deux attributs : Dieu est

³ Cette citation de Rashi sur Ex 20:5 est traduite par Jacques KOHN pour *Tora Temima* (éditions Gallia, Jerusalem 1998). Le mot "middah" qu'il traduit "mesure" peut aussi être traduit "attribut".

כי לא תוסיף המדה בעבור שינוי האדם. ועוד, כי השם הוא ארך אפים לרשעים, ולא לאשר לא חטאנו. והנה ונקה מדה בפני עצמה, עד הנה מס' יג מדות. ועל דרך הפשט, ונקה לא ינקה מדה אחת, כי ונקה שם הפעל הוא, כמו אם ענה תענה אותו (שמות כב, כב). רק למדנו ממלת ונקה לא ינקה שהוא לשובבים, רק לשבבים ינקה בדברי הנבאים, על כן הושמה מלת ונקה ממש מס' המדות. ומלת פקד עון אבות - גם היא מדת רחמים. ודע, כי שבעה הם בגדי כהונה, ובבעור שהציצים כמו תכשיט הכניסו במספר.

והנה אחד עשר שבטים נולדו בפדן ארם, ובנימין לבדו נולד בארץ כנעני. והנה כתוב על قولם אלה בני יעקב אשר يولד לו בפדן ארם (ברא' לה, כו), כי אחר הריבים הילך ולא חש להוציא האחד, וככה בשבעים נשא ירדו אבותיך מצרים (דבר' י, כב). וממשה ואפרים לא ירדו כי שם נולדו. והנה השם הנכבד הכניסו בו במדות והוא שם העצם.

וכבר הזכירתי בפ' ואלה שמות, כי פעמיים הוא שם התואר, ופעמיים מדת, והם שתים. ומלאת אל שלישית. רחום רביעית. וחנון חמישית. ארך אפים ששית. ורב חסד שבעית. ומלאת רב תשורת בעבור אחרת. ורב אמת שמינית. נוצר חסד לאלפיים תשיעית. נושא עון עשירית. ונושא פשע אחת עשרה. ונושא חטאה שתים עשרה. ונקה שלוש עשרה.

והשם שהוא תאר כולל הנכבדים והగוויות ועלויונים ושפלים. ולא כמו תקיף, שייעשה הנכוון בחכמה. ורחום כדרך כرحم אב על בניים (תה' ק, יג), שישמרם שלא יפלו. וחנון כדרך כי חנון אני (שמות כב, כו), להושיע מי שנפל ולא יוכל קום. ארך אפים שלא יכuous מהרה על הרשע. ורב חסדձיק ולרשע. ורב אמת שימלא ויקיים דברו.

(ז) נוצר חסד האב לבנים אם היו טובים.

נושא עון שים לבך לדבורי. הנה כתוב וחזקת והיית לאיש (מ"א ב, ב). והלא איש היה, רק טעמו איש חיל ונודע. והנה כתיב כי זקנתי מהיות לאיש (רות א, יב). והפירוש מהיות בעולחה, או אשה לאיש, כי נקבה הייתה. והנה ואבואה אליה

patient envers les bons et D.ieu est patient envers les méchants. Cela aussi est incorrect; car un attribut ne doit pas être ajouté en raison d'un changement de personnage. De plus, D.ieu est "long à la colère" envers les méchants, non envers ceux qui n'ont pas péché contre lui. Observez : *we-naqqeh ("disculper")* est un attribut en soi. Les treize attributs s'arrêtent ici. Selon le sens obvie du texte, "*we-naqqeh lo > yenaqqeh*" ("et cela ne disculpera en aucun cas le coupable") (v.7) est un attribut, car "*we-naqqeh*" ("disculper") est un infinitif ; c'est semblable à "*zanneh*" ("affliger") dans "*zanneh te zanneh >oto*" ("si tu le[s] affliges [de quelque manière que ce soit]") (Ex 22:22). "*we-naqqeh lo > yenaqqeh*" enseigne que D.ieu ne disculpe pas les méchants, mais seulement ceux qui se repentent, comme l'enseignent les prophètes. Le mot "*we-naqqeh*" était donc compté comme l'un des treize attributs. L'expression "*poqed zaron >avot*" ("qui sanctionne l'iniquité des pères") (v.7) est aussi un attribut de la miséricorde. Note qu'il y a sept vêtements sacerdotaux. Cependant la plaque était comptée parmi les vêtements sacerdotaux parce qu'elle s'apparente à un ornement.

Regardez : Onze tribus sont données à Paddan-Aram ; Benjamin seul est né au pays de Canaan ; cependant, l'Écriture écrit à leur sujet à tous : "Ce sont les fils de Jacob, qui lui naquirent à Paddan-Aram" (Ge 35:26). Il le fait parce que l'Écriture parle de la majorité. Il ne s'agit pas d'exclure la seule exception. L'Écriture déclare de la même manière : "Tes pères descendirent en Égypte avec soixante dix personnes" (De 10:22). Cependant, Manassé et Ephraïm ne sont pas descendus en Égypte, car ils y sont nés. Maintenant ils ont inclus le nom vénéré du Seigneur parmi les attributs, même s'il s'agit d'un nom propre.

J'ai déjà mentionné, dans la section de la Torah "*we-zelleh shemot*" que le nom "**YHVH**" ("Seigneur") est parfois un adjectif et parfois un attribut. "**Le Seigneur, le Seigneur**" ("*YHVH YHVH*") sont deux attributs. Et le mot "**ZEI**" (D.ieu) est le troisième [attribut], "**Miséricordieux**" (*rahum*) le quatrième, "**Et gracieux**" (*hannun*) le cinquième, "**Long à la colère**" (*zèrakh zappayim*) le sixième, "**Et abondant en bonté**" (*we-rav hèsed*) le septième ; le mot "*rav*" (abondant) est [également] lié à un autre [mot : *zèmet* (vérité)]. "**Et vérité**" (*rav zèmet = abondant en vérité*) [est] le huitième [attribut], "**Qui garde la miséricorde jusqu'à la millième génération**" (*notser hèsed la-zalafim*) le neuvième, "**Pardonne l'iniquité**" (*nosé zaron*) le dixième, "**Pardonne la transgression**" (*nosé peshah*) est le onzième. "**Pardonne le péché**" (*nosé haftazah*) le douzième, "**Et disculpe**" (*we-naqqeh*) [est] le treizième [attribut].

"Et Hachem". "Le nom du "Seigneur", lorsqu'il est adjetif, comprend les anges et les humains, ceux d'en-haut et ceux d'en-bas. "*we-ZEI*". Le terme "**ZEI**" (D.ieu) signifie puissant. Il fait sagelement ce qui est convenable. **"Et miséricordieux".** Comme dans "comme un père a pitié (*rahém* de ses enfants)" (Ps 103₁₃). Il veille sur eux pour qu'ils ne tombent pas. **"Et gracieux".** Comme dans "car je suis gracieux" (Ex 22:26), pour sauver celui qui tombe et est incapable de se relever. **"Long à la colère".** Il ne se met pas rapidement en colère contre les méchants. **"Et abondant en bonté".** Aux justes et aux méchants. **"Et abondant en vérité".** Il accomplit et garde sa parole.

(v.7) **"Qui garde la miséricorde".** Garde la miséricorde d'un père envers ses enfants, à condition que les enfants soient justes.

"Pardonne l'iniquité". Faites attention à ce que je vais dire, regardez : l'Écriture écrit : "Sois fort, et sois un homme" (1R 2:2). Mais n'était-il pas un homme ? Sa signification ne peut être que "un homme célèbre de bravoure". Cependant, l'Écriture écrit : "car je suis trop vieux pour être pour un homme" (Rt 1:12) ; sa signification est : "je suis trop vieux pour être approché sexuellement

(ברא' כט, כא), הוא המשכבר, כי נקבה היא. והנה אשר באו אליך הלילה (שם יט, ה), אינו מזה הטעם, כי זכר הוא.

וככה החוטא ונשא עונו (ויקר' ה, א), לא יכופר החטא לו, רק העונש שיבא עליו, על דרך וילצת לבודך תשא (משל' ט, יב). ועתה שא נא חטאתי (שמות י, יז), כי משה צדיק היה. והכלל, כי הנושא עונו בעצמו הוא לגנאי לעולם. ונשיות החטא על שני דרכים. הדרך האחת, שימחול לו, כמו זה שהוא לשבח לנשוא העון. והדרך אחרת, שהיה נשוא העון אחד רשות. והנה לנשוא העון יהיה לגנאי ולנשוא העון לשבח, כמו ונשא את עונה (במד' ל, טז), כי העונש יסור מעלה וייה עליו.

ונשא פשע דע, כי פשע קשה מעון, כאילו הוא הפושע יוצא מתחת הרשות, כמו אז תפשע אדום מתחת יד יהודה (מ"ב ח, כב). והנה עון פחות ממנו, והוא בזדון.

ומלת חטא. כמו חטא, והוא שם דבר. ואיננה כמו הממלכה החטא (עמוס ט, ח), כי היא תאר. ומלת חטא כוללת כל מהשבה וכל שגגה במעשה, כי עון במעשה או בלשון.

והנה הסתכלנו תפלת משה על דבר המרגלים (במד' יד, יח) ויאמר ד' שהוא שם העצם, והמדות תהינה עליו נאמרות. ולא הזכיר השם השני שהוא תאר, כי השם רצה להשמד, ולא אל, כי אין צורך להזכיר המדה הזאת, ולא רחום. כי ישראל לא היו פתאים. ולא חנון. כי לא נעשה להם חמס שיצעקו אל השם להושיעם. והזכיר ארך אפים. כי היו רשעים. ורב חסד. לכל הוא. ולא הזכיר ואמת, כי היו חifyבים. והזכיר נושא עון ופשע. ולא הזכיר וחטא, כי לא היו שוגגים.

ומרוב העונה, שהיתה במשה, הכניס נפשו עם ישראל לאמר וסלחת לעוניינו ולחטאינו, ולא הזכיר פשעינו, בעבר גודל מעלהו, שלא יתכן שייפשע:

par un homme", ou "[je suis trop vielle] pour être une femme pour un homme", car [la personne] qui parle était une femme. Voici : "Que je puisse venir en elle" (Ge 29:21) fait référence aux rapports sexuels, car Rachel était une femme. Cependant, "ce qui est venu en [litt. sont venus chez] toi cette nuit" (Ge 19:5), n'a pas le même sens, car Lot était un homme.

Or l'Écriture nous dit que celui qui pèche "*portera son iniquité*" (*we-nasa* ↗ *awono*) (Lv 5:1) ; c'est-à-dire que son péché ne sera pardonné que par le châtiment qui lui sera infligé. *we-nasa* ↗ (*portera*) a la même signification que *tissa* ↗ (*le portera*) dans "Et si tu méprises, tu [le] porteras seul" (Pr 9:12). Cependant, [dit Pharaon,] "Maintenant donc, pardonne [*sa* ↗], je te prie, mon péché seulement cette fois" (Ex 10:17), car Moïse était un juste. La règle générale est que l'Écriture exprime toujours une approbation lorsqu'elle nous dit que quelqu'un porte son propre péché. Le terme *nasa* ↗ est utilisé de deux manières en référence au péché : Premièrement, Dieu pardonnera le pécheur. Dans ce cas, c'est au profit de celui dont le péché est pardonné. La deuxième manière dont ce verbe est utilisé est de nous informer qu'une personne mauvaise portera son péché. Or ce terme a une connotation négative pour celui qui doit porter son péché, mais il a une connotation positive pour celui dont le péché est pardonné, comme dans "alors il portera (*we-nasa* ↗) [son] iniquité" (Nb 30:16), car le péché sera ôté d'elle et sera sur lui.

"Et pardonne la transgression". Note que *pèscha* ↗ (*transgression*) est une violation plus grave que *awon* (*iniquité*), car le transgresseur se retire, pour ainsi dire, de l'autorité de Dieu. Comparez : *tifsha* ↗ (*s'est révoltée*) et *Edom s'est révolté* (*yifsha* ↗ *sous la main de Juda*" (2R 8:22). Or *awon* (*iniquité*) est moins une violation que *pèscha* ↗ (*transgression*). Il [fait référence à une] violation délibérée ("*be-zadon*") [du commandement de Dieu].

Et le mot *Péché* (חַטָּאת *hatta* ah) a le même sens que *péché* (חַטָּאת *hatta* t) ; c'est un substantif ; ce n'est pas comme le mot (חַטָּאת *hatta* ah) = "pécheresse" dans "הַ-אֱלֹהֶת הַמֶּמְלָכָה הַחֲטָאת ha-hattha'ah" (*le royaume pécheur*) (Am 9:8), car le mot "חַטָּאת *hatta* ah" dans ce dernier cas est un adjetif. Le mot "חַטָּאת *hatta* ah" (*péché*) englobe tous les péchés commis en pensée et par erreur ("bi-shegaghah") ; *awon* concerne des violations de la loi commises verbalement ou en actes.

Maintenant, considérons la prière que Moïse a faite à cause de l'incident des espions (Nb 14:18). Moïse a prononcé le nom du Seigneur ; ce dernier est un substantif ; les attributs qui suivent ont été énoncés à propos de ce nom. Moïse n'a pas mentionné le nom du Seigneur une seconde fois, c'est-à-dire qu'il n'a pas mentionné le nom adjectival du Seigneur parce que le Seigneur voulait détruire Israël. Il n'a pas mentionné *El* (Dieu) parce qu'il n'y avait aucune raison de mentionner cet attribut ; il n'a pas non plus mentionné *rahum* (*miséricordieux*) parce que les israélites n'étaient pas des niahs ; Il n'a pas mentionné *hannun* (*gracieux*) parce que personne n'a opprimé Israël et qu'ils n'avaient pas besoin de crier à l'aide de Dieu. Il a mentionné *zrakh zappayim* (*lent à la colère*) parce qu'ils étaient méchants. Il a noté que Dieu est *plein de bonté* (*we-rav heshed*) ; sa signification est que Dieu est "*plein de bonté*" envers tous. Moïse n'a pas mentionné *hemet* (*vérité*) parce qu'ils étaient coupables. Il a mentionné que Dieu pardonne *awon* (*iniquité*) et *pèscha* ↗ (*transgression*). Il a omis la *hatta* ah (*péché*) parce qu'Israël ne s'est pas trompé.

Moïse s'inclut parmi les israélites et dit : "et pardonne notre iniquité (*awonénu*) et notre péché (*ha* ↗ *ta* *tenu*)) (Ex 34:9) à cause de sa grande humilité. Il n'a pas ajouté l'expression "*pèscha* ↗ (*notre transgression*) à cause de sa grande sainteté, car Moïse ne se rebellerait pas.

<p>אבן עזרא הפירוש הקצר שמות פרק ל' פסוק ז'</p> <p>(ז) נוצר חסד - ומִי שָׁיעַשְׂה חֶסֶד יִצְרוּ חֶסֶד וְלֹא יִשְׁנֵה לְדוֹרוֹת רָק לְאוֹהֶבְיוֹ, כי כן כתוב. ונשיות העון שיש לנו מהחוטא. והטעם יסירנו, כי אין העון עצם עד שנשנא, רק הוא מקרה.</p> <p>ועון - כל שנעשה בזדון.</p> <p>ופשע - גדול ממנו כי הוא כיווץ מתחת הרשות.</p> <p>וחטאה - שם כלל ורובה שגגה, כמו ולא יהטיא (שופטים כ, טז).</p> <p>ואלה המדות כנגד השניהם. ונקה לא ינקה - לאשר אינם שבין. על כן פסקו הקדמונים (יומא פו, א) במלת ונקה, כי מזה למדו שמנקה לשבים. ולפי דעתינו שהוא דבר. והטעם, אף על פי שישא העון לא ינקה בסוף. ואם מת החוטא ולא הענישו לשלים גמולו בראשו, והיה בנו כמוهو,</p> <p>יפקד עון האב על הבן. וכבר פירשתי בפרשתי וישמע (שמות כ, ה), גם זאת מדת רחמים, שיאריך לאב עד בוא הבן. ואם הבן טוב לא יפקד עון האב עליו. אם כן מהטעם ונקה לא ינקה? יש להסביר, כי על הרוב דבר הכתוב, כמו: יראת ד' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורתנה (משלי י, כו), והפק הדבר, יש צדיק אבד בצדקו, על כן כתוב מלת יש, כי הוא המעת. וכן יש מפוזר ונוסף עוד (שם יא, כד). ויש אשר יהיה העון (במדבר ט, כ), כי המנהג שיעמוד שניים:</p>	<p>IBN EZRA (Abraham) : "Le commentaire abrégé" sur Ex 34:7</p> <p>(7) "<i>Il conserve de la bonté</i>" – Celui qui fait [preuve de] bonté produira sa bonté et il ne changera pas pour des générations seulement pour ceux qui l'aiment, car c'est écrit ainsi. Et sera supportée l'iniquité qui a été supportée du pécheur. Et la raison sera écartée, car il n'y a pas de véritable iniquité tant qu'elle n'est pas commise, ce n'est qu'un accident. <i>"et l'iniquité"</i> (<i>awon</i>) – tout ce qui est fait avec prémeditation, <i>"et le crime"</i> (<i>pesha</i>) – qui est plus grand car c'est commr [fait] sous autorisation. <i>"et le péché"</i> (<i>haṭṭa-zah</i>) – mot qui inclut rout [ce qui est] erreur, comme dans "<i>sans le manquer [un cheveu]</i>" (Jg 20:16).</p> <p>Puis ce sont les attributs (<i>middot</i>) en face du duo :</p> <p><i>"et absoudre il n'absoudra pas"</i> – ceux qui ne se repentent pas. C'est pourquoi les anciens ont décidé à propos du mot ""et absoudre" (Yoma 86a) : qu'ainsi on enseigne qu'il absout ceux qui se repentent. Et à mon avis, cela "colle" [?]. Le sens est que même s'il supporte l'iniquité, il n'absout pas finalement. Et si le pécheur meurt sans que sa peine ait été acquittée, sa rétribution [reste] sur sa tête, et ce sera pour son fils comme pour lui.</p> <p><i>"Il se souvient du crime des pères sur les fils"</i> – J'ai déjà commenté dans la parashah "il a entendu" (wayyishma) (Ex 20:5), cela aussi c'est l'attribut de la compassion, qui se prolongera pour le père jusqu'à ce qu'arrive son fils. Et si le fils est bon, l'iniquité de son père ne lui sera pas imputée. Est-ce la signification de "<i>absoudre il n'absoudra pas</i>" ? Il faut répondre que dans la plupart des Écritures, comme "<i>la crainte du Seigneur prolonge les jours, les années du méchant seront raccourcies</i>" (Pr 10:27), et le contraire [est vrai aussi] : il y a un juste perdu dans sa justice et c'est pour ça que c'est écrit, car c'est le moindre. "<i>Tel disperse, et augmente encore</i>" (Pr 11:24). "<i>Parfois, la nuée ne restait [que peu de jours...]</i>" (Nb 9:20), car sa conduite [habituelle] était qu'elle [y] demeure des années.</p>
--	---

<p>רמב"ן שמות פרשת כי תשא פרק ל' פסוק ו' ז'</p> <p>(ו' ז) וְטוּם וַיַּעֲבֵר ה' עַל פְנֵיו - שקיים אני עבריר כל טובוי על פניך.</p> <p>ויקרא ה' ה' אל - שלש תיבות הללו הן שמות הקודש, וחכמים יקרוו אותן מדות (ר"ה יז ב), כי הם מדות בעל התשובה, ומדת רחמיו, ומדת טובו, והשם המפורסם לא יתרבה בהן. והנה המדות שהם מקרים באדם הן עשר מדות רחום וחנון וכוכ'ו, והנה כולם מדות מצד אחד, ומצד אחר השלש הן שמות עצם, והעשר מדות. והמדות נאמרו על השמות, כי רחום וחנון וארך אפים באל עליון, על כן לא אמר מרחם וחנון ומאיריך אפים, כי השם פועל למדות האלו.</p> <p>ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים - במדת רחמים, שהוא מרבה החסד על גבורתו</p>	<p>RAMBAN (NAHMANIDE) sur Ex 34:6-7 long (traduct° d'après communauté Sefaria)</p> <p>(6-7) "<i>Et l'Éternel passa devant lui</i>" – Cela signifie qu'il a accompli sa promesse à Moïse : "Moi, je ferai passer toute ma bonté devant toi" (Ex 33:19)</p> <p><i>"Et il appela : Hachem, Hachem, Qél"</i> – Ces trois mots sont des Noms sacrés de Dieu que les Sages appellent "middot : attributs" (cf. TB rosh hashana 17b), étant donné qu'ils constituent l'attribut du Seigneur de la repentance, l'attribut de Ses miséricordes et celui de Sa bonté. Le Nom Propre de Dieu [c.à.d. le Tétragramme], cependant, ne se prête à aucune forme plurielle. Et les attributs qui sont perçus en termes humains sont dix : "miséricordieux et gracieux", etc. Ainsi d'un côté, ce sont tous des attributs, et de l'autre, il y a les trois qui dénotent les Noms de Son essence, alors que les Dix sont des attributs. Maintenant les attributs représentent également les noms de Dieu, pour "miséricordieux et gracieux", "long à la colère", etc. sont tous en référence à l'essence de Dieu, le Très Haut. C'est pourquoi il n'est pas dit : le Dieu qui a miséricorde, grâce et prend patience", car [cela aurait signifié que ce sont Ses voies avec les créatures inférieures ; au lieu de cela, il est dit "miséricordieux et gracieux, patient", indiquant] que ces actions émanent des attributs de Dieu, [qui sont Son essence].</p> <p><i>"Et abondant en bonté et de vérité, gardant miséricorde sur la millième génération"</i> – [Ces trois mots dénotent] l'attribut de la miséricorde, puisqu'il augmente la bonté sur sa force et sa</p>
--	--

ועוזו והאמת ברחמיו, ונוצר חסד לאלפים, כי זכר חסדו ואמוןתו לבית ישראל (תהלים צח ג).
או נוצר, מצמיה, מן ונוצר משרשו יפירה (ישעיה יא א).
ובטומו הוא נושא עון ופשע וחטא - מלשון אני עשיתי ואניasha וגוי' (שם מו ד).
ונקה לא ינקה ופוקד עון אבות על בניים - פירוש לנשיותם, ויקרא מדה, כי ינקה אותו בפקידה היא, ומפני כי הנשיות איננו שווה בעון ופשע ובחטא, אבל בכל אחד עניין מיוחד לו, יקרא בכל אחד מדה אחת:

puissance et la vérité dans Ses miséricordes. "Et gardant (נצח) *notsér*) miséricorde jusqu'à la millième génération, car il s'est souvenu de sa miséricorde et de sa fidélité envers la maison d'Israël (Ps 98:3).

Ou il se peut que le mot "notsér" signifie "germination", de la racine, "we-nétsér ("et une brindille") sortira de ses racines" (וְנִצָּר מֵשֶׁרְשֵׁיו יִפְרַה, Is 11:1)

Et dans Sa bonté, il est "nosé" (נִשְׁאָג "pardonnant") l'iniquité, la transgression et le péché. C'est de l'expression "אני עשיתי ואני אשלם" (Is 46:4) : j'ai fait et je "gèssa" (supporterai).

Les 2 phrases : "et qui ne disculperont nullement le coupable", et "punir l'iniquité des pères sur les enfants" –expliquent celle de "pardonner l'iniquité" [mentionnée plus haut]. C'est ce qu'on appelle un "attribut" parce qu'il purifie le pécheur par cette visiteation ; et parce que cet acte de pardonner n'est pas égal pour l'iniquité, la transgression et le péché, mais qu'au lieu de cela, dans chaque catégorie, il a sa propre fonction de purification du pécheur, il est appelé dans chaque cas "un attribut".

חזקוני שמות פרשות כי תשא פרק לד פסוק ו- ז

(ו) ה' ה' פרש"י קודם שיחטה ואחת היא לאחר שיחטה.
פי' גבי עגל זה הוא ע"ז שהקב"ה מצרף מהשבה למעשה, כתיב ביה ה' האחת קודם שיחטה זה הוא חיב מן ההרהור כמעשה כדכתיב גבי עבודת כוכבים למען תפוש את בני ישראל בלבם,
אבל גבי מרגלים שלא מיחיב בהרהור קודם למעשה רק לאחר מעשה
כDUCTIB און אם ראית בלבך לא ישמע ה',
לא כתיב שם ה' אלא פעם אחת.
אל דין ושותפט כמו עד האלהים יבא דבר שנייהם.
רחום מרחם על עניים ומציריים זו מdat רחמנות.
ויתנו שיך אף לעשירים כמו שנאמר וצדיק חונן וננתן, יהנךبني, וייחנן.

ארך אפים לשון המתנה כמו וארכא בחין הייתה להון דעתיאל ובלו"ז דישביטן ט,

HIZQUNI sur Ex 34:6-7 (traduct° ["commentée"] d'après la communauté Sefaria)

(6) "Hachem Hachem" – Selon Rashi, la répétition consiste à décrire l'accessibilité de Dieu avant que l'on ait péché, et Son accessibilité après avoir péché et s'être repenti. Ceci est important vu que les péchés tels que l'idolâtrie, s'ils ne se repentent pas, sont traités comme deux péchés, c'est-à-dire qu'à partir du moment où l'on envisage de commettre l'idolâtrie, cela est déjà considéré comme un péché et punissable séparément dès qu'on a réalisé cette intention.. Ceci est basé sur Ez 14:5 tel qu'interprété dans le traité du Talmud *Qidushin* folio 40 : "je tiendrai la maison d'Israël responsable de ses pensées").

Lorsque le péché des espions a été commis, le peuple n'était pas responsable d'avoir eu des pensées pécheresses auparavant, [car il n'avait pas rejeté la terre jusqu'à ce qu'ils n'aient été induits en erreur par la majorité des espions]. C'est ce à quoi David fait référence en Ps 66:18 : אין אם ראיתי בלבך לא : "si j'avais eu une mauvaise pensée dans mon esprit, le Seigneur ne l'aurait pas écouté").

[Dans ce verset,] le nom de Dieu n'apparaît qu'une seule fois, [afin de faire valoir ce point].

"El" – Attribut de la justice, comme par exemple dans Ex 22:8 : עד האלים יבא דבר שנייהם : ("le différend des deux parties doit être tranché par un juge ou un tribunal").

"Rahum" – "Miséricordieux" : il fait preuve de miséricorde envers les pauvres (et leur évite d'être exploités.) C'est l'attribut de la miséricorde.

"We-Hannun" – "Et gracieux" : [cet attribut] est également [appliqué] aux riches, comme nous le savons par le Ps 37:21 : (צדיק חונן וננתן) ("le juste est généreux et donne"). [La même expression dans le même sens apparaît aussi] en Ge 43:29 : אלקים יהנך בני ("Que Dieu t'accorde la grâce de mon fils") [Joseph à Benjamin]. [Comparez aussi Nb 6:25 sur] le mot ויהנך (wihunnèkka) [dans la bénédiction sacerdotale, comprise par les commentateurs comme une bénédiction dans laquelle le prêtre promet au destinataire que le Dieu au nom duquel il récite la bénédiction est Celui Qui pourvoit aux besoins des créatures vivantes dans la vie quotidienne ; cf. Bekhor Shor Nb 18:17].

"Erekh appayim" – "Lent à la colère" : [dont la patience avec les faiblesses de l'homme] dure

והלוועז לונקAIR"ש טועה. ארך אפיקים אין אני ממהר ליפרע מן הרשעים أول' ישבו מעצם ולצדיקם אני מאיריך אף ליפרע מהם ומגדיל אף עליהם כדי לזכותם לחיי העולם הבא.

ד"א ארך אפיקים לפי שכל זמן שארצها אקה נקמתי אבל בן אדם אינו ארך אפיקים אלא ממהר הוא לנוקם נקמתו שם היום כאן למחר הוא בקבור. ורב חסיד כמו שמצינו מרובה מدة טוביה ממדת פורענות.

ואמת מאמת מה שאני מבטיח.

(ז) **נשא עון ופשע לשון** משוא פנים דפורטנ"ט בלע"ז, נושא פנים לשבים. ונקה לא ינקה לגמריו, אם לא ייטיבו מעליהם.

פקד עון אבות שהרי משאו הכאב לאחד נוח לשנים והכאב לשנים נוח לג' שאם ילקה אדם על עונו אין העולם מתקיים, אלא הוא לוקה במקצת וזרעו לוקה במקצת

והוא מدة שלוש עשרה שגמ היא לטובה. והוא דעתך לא יומתו אבות על בנים התרם בב"ד של מטה והכא בב"ד של מעלה.

על שלשים ועל רביעים כך דרכו של הקדוש ברוך הוא ליפרע מן האדם בדור רביעי לו, כדכתיב על שלשים ועל רביעים כלומר על השלשים מעט ועל הרביעים הכל לבערם מן העולם].

longtemps. [Notre auteur] cite Da 7:12 ("et une prolongation de vie leur fut donnée") comme expliquant (cf. traduction "be-la^{ce}az" le sens de ce terme, disant que Dieu accorde une prolongation de vie à ceux qui l'ont déjà perdue, en attendant que le pécheur se repente et change de vie. Ou cela peut signifier qu'en faisant le pécheur mourir sans lui accorder une telle prolongation de vie sur terre, c'est afin de s'assurer que le pécheur ne perde pas sa chance d'avoir une vie après la mort en péchant davantage.

"**Erèkh zappayim**" – Une interprétation différente vu que Dieu est éternel. Il a une grande patience, vu qu'il pourra toujours exiger un jugement au pécheur, contrairement à un être humain qui, parce qu'il est mortel, ne peut pas toujours se permettre une telle patience.

"**We-rav Hèséd**" – "et abondant en bonté" : comme : que nous trouvions plus abondabnt l'attribut de la bonté que l'attribut du châtiment. [Il est enregistré comme se souvenant des bonnes actions des patriarches et de leurs descendants jusqu'à mille générations, alors que les péchés ne sont pas rappelés pendant plus de trois ou quatre générations (Talmud Sotah folio 11)].

"**Wè Emèt**" – "et fidèle" : il tient ce qu'il promet.

(7) "**Noséג awon ûfèsha**" – Il accueille les pénitents, même ceux qui ont péché délibérément ou par obstination.

"**We-Naqqéh lo yenaqqéh**" – "mais il n'absout pas [les pécheurs] complètement s'ils n'améliorent pas leur [mauvaises] actions.

"**Poqéd awon zavot**" – "Qui se souvient des péchés des pères" : Dieu explique pourquoi la punition n'est pas infligée à la première génération de pécheurs, car si c'était le cas, l'humanité serait bientôt exterminée, personne n'étant libre de péché.

(Lorsque deux personnes portent un fardeau, cela semble plus léger que si une seule doit le porter. Il en est de même pour trois personnes portant une charge ensemble. D'un autre côté, combien de temps Dieu peut-il être perçu comme ignorant nos péchés sans nous inviter à croire qu'il s'en moque ou qu'il ne peut pas exiger de sanctions ? Il impose donc une punition partielle, retardant l'équilibre si le pécheur ne se repente pas, ou pardonnant au pécheur pénitent en retardant indéfiniment la culpabilité non exprimée. Il exige donc cette partie de la troisième ou de la quatrième génération du pécheur originel. Ce n'est pas injuste, comme si le pécheur originel avait reçu tout son châtiment, le petit-fils n'aurait jamais vu la lumière du jour.)

C'est le treizième des attributs visiblement bénéfiques de Dieu. Si vous deviez contredire que la Torah a écrit : **לא יומתו אבות על בנים** ("les enfants ne doivent pas être exécutés pour les péchés des pères" De 24:16) ; ceci s'appliquait au tribunal humain, non au tribunal céleste.

דעת זקנים מבibili התוספות שמוט פרשת כי תשא פרק לד פסוק ו- ז

(ו) **ויקרא ה' ה'**. אני הוא בעל הרחמים קודם שיחטא האדם ולאחר שיחטא האדם כך מפרש ליה במסכת ר"ה
וצריך עיון מה צrisk אדם רחמים קודם שיחטא. וי"ל מ"מ הוא צrisk רחמים לפי שגלווי וידוע לפניו הקדוש ברוך הוא שסוכו לחטא

DA^cAT ZEQÉNIM Ba^calé ha-Tossafot (traduct° d'après communauté Sefaria)

(6) "**Et il appela : Hachem Hachem**" – Le sens de cette proclamation est que Dieu annonce qu'en sa qualité d'attribut de la Miséricorde, Il continue à pratiquer cet attribut non seulement avant que l'homme ne péche, mais aussi après que l'homme ait péché. C'est ainsi que le Talmud (Rosh ha-Shanah 17b) interprète cette proclamation.

Nous devons approfondir ce sujet : Depuis quand l'homme avait-il besoin de cet attribut du Seigneur avant de pécher ? Nous sommes obligés de répondre que, voyant que le Seigneur est conscient de ce qui se passe dans les régions les plus intimes de notre cœur, il était conscient que nous

<p>ולפי זה השני שמות הם מי"ג מדות אمنם נוצר חסד לאלפים איןנו נמנה אלא באחד והרב</p>	<p>commettrions des péchés avant même d'avoir converti des pensées pécheresses en actes pécheurs. C'est pourquoi ces deux "noms" du Seigneur sont en fait deux attributs distincts des treize attributs révélés à Moïse à ce stade. D'autre part, l'attribut connu sous le nom de נוצר חסד ("gardant la bonté jusqu'à 2000 générations"), qui sont apparemment deux attributs distincts, ne sont en réalité qu'un seul attribut :</p>
<p>ר' נסים ז"ל פ"י נוצר חסד לאלפים שתி מדות הם והשם ראשון איןנו מן המניין ופשטיה ذקרה ויעבור ה' על פניו ויקרא בשם ה' אל רחום וגוי המדות הללו תקראו לפניהם בעת שיצטרכו לרחמים:</p> <p>אל. דין אמרת ושופט צדק כמו עד האלים יבא דבר שנייהם:</p>	<p>Rav Nissim, cependant, considère ces mots comme 2 attributs distincts, alors qu'il ne considère pas le premier mot "Ha-chem" comme l'un des 13 attributs. Le sens clair du verset commençant par les mots : "le Seigneur passa devant lui, etc." est que, dans les moments où la miséricorde du Seigneur est nécessaire, les treize attributs du Seigneur doivent être invoqués dans nos prières d'aide et de pardon.</p>
<p>רחום. שמרחם על העניים ומצלם: וְהַנּוּן. אֲפִילוּ לָעֹשִׂירִים שֶׁכְלֵם מֵשְׁנוֹתָן מִתְהָנָה חָנוּן כְּמוֹ וְצִדְיקָחָנוּן וְנוֹתָן: ארך אַפִּים. לְרַשְׁעִים שָׁאַיָּנוּ מִמְּהָר לִיפְרֹעַ מִמָּהֶם:</p>	<p>"El" – Un attribut décrivant "D.ieu" comme un juge honnête rendant un jugement juste. C'est une abréviation du mot אל-הַיּם (EL-HIM), introduit comme tel attribut dans Ex 22:8, où la Torah a décreté que les litiges devaient être soumis à un juge; ce dernier étant défini comme "אֱלֹהִים".</p> <p>"Rahûm" – "Celui qui fait miséricorde aux pauvres et aux nécessiteux et les sauve".</p> <p>"We-Hannûn" – "Et qui est gracieux", même aux riches ; quiconque distribue des cadeaux est considéré comme pratiquant l'attribut d'être "gracieux".</p> <p>"Èrèkh appayim" – "long à la colère" ; faire preuve de patience avec les méchants, au lieu de les punir immédiatement.</p>
<p>ורב חסד. שמרבה חסדו על מدة הפורענות כמו שאמרו חכמיינו ז"ל מדה טובת מרובה על מدة פורענות:</p>	<p>"We-Rav-Hèsèd" – "Et abundant en bonté" ; lorsque les mérites et les démerites d'une personne sont en équilibre, D.ieu fait pencher la balance pour que les mérites prédominent. Les Sages (qu'ils soient bénis) décrivent cela dans le Talmud (traité <i>Sotah</i> folio 11) comme l'attribut de bonté de D.ieu qui est plus fort que Son attribut de décréter la punition là où c'est nécessaire.</p>
<p>ואמת. מה שאני מבטיח אם עושה טובת לבריות אם לא יפשע האדם בעצמו שיכחטא ויגרום החטא:</p>	<p>"We-Èmèt" – "Et la vérité". On peut compter sur D.ieu pour honorer Ses promesses, à moins que, par le péché, le destinataire de la promesse ne l'ait perdue. Dans de telles situations, c'est le péché, et non D.ieu, qui a interfér avec l'accomplissement de cette promesse.</p>
<p>(ז) נוצר חסד לאלפים. אני מזכירו לבניו ולבני בניו עד לאלף דור וכן כתיב שומר הברית והחסד לאלף דור</p>	<p>(7) "Notsér Hèsèd la-<i>zalaphim</i>" – Je m'en souviendrai pour ses fils et les fils de ses fils jusqu'à la millième génération ; D.ieu s'engage à accorder sa bonté aux descendants des pères bons et justes, même des pécheurs. Ce concept a été repéré dans De 7:9 où une durée de temps de mille générations est la limite.</p>
<p>ופרשב"ם דלאלפים דהכא היינו לאלף דור דה埙ם כמו שקורא לדור רביעי רביעים כך קורא לדור אלף אלף:</p>	<p>Rashbam explique la contradiction apparente avec notre verset où le mot "la-zalaphim" semble signifier au moins deux mille, que nous trouvons, grammaticalement parlant, qu'une quatrième génération, normalement décrite comme דור רביעי , avec le pluriel fin du mode. La même chose est vraie ici. [Comparez notre verset]. Par conséquent אלף ou אלף们都 peuvent signifier la même chose, à l'occasion.</p>
<p>נושא עון. לאדם שחוטא ע"י יצר הרע שמכריחו לחטא:</p>	<p>"Nosé à Awon" – "Il pardonne l'iniquité" ; lorsque l'iniquité est le résultat de l'incapacité de la personne à résister à la mauvaise impulsion, D.ieu prend cela en considération.</p>
<p>ופשע. אלו המרדים שאדם חוטא להכעיס. וכן הוא אומר מלך מואב פשע بي:</p>	<p>"Wa-Phésha'" – "Et la transgression". Il le fait, à l'occasion, même lorsque le péché représente un acte de rébellion contre lui ; [comparer 2R 3:7] où ce terme est appliqué au roi de Moab.</p>
<p>וחטאה. שוגג כדאמר נפש כי תחטא בשגגה ר"ל אלו אני נושא ואני פורע מהן מיד: ונקה לא ינקה. שאינו מנקה אותך לממרי אם לא על ידי תשובה ומעשים</p>	<p>"We-Hatta'ah" – Ainsi que le péché involontairement commis ; cela a été précisé en détail en Le 4:2, ainsi que les mesures correctives qui doivent être prises par le coupable.</p> <p>"We-Naqqéh lo à Yenaggéh" – "Mais il ne laissera pas le coupable s'échapper en toute liberté" ;</p>

טובים וכן אחז"ל ונקה לשבים ואינו מנקה לשאינם שבין אלא פוקד עון
אבות על בניים וגו':

פוקד. גם זו מדת רחמיו של הקדוש ברוך הוא שאינו ממהר ליפרע אלא ממתין
עד יום פקודת הכתוב וביום פקדי אכן אינו מן מנין י"ג מזות

זה קשה לדבריו האומר כי וימחר משה לפיה נראה פן יוסף על דור חמישי
ואדרבה לפיה מה שפי זו היא מדת רחמים שאינו משלם לאיש כפעלו:

[à moins que le coupable ne se soit réhabilité par une "techouvha" sincère, un *repentir*]. Le Talmud (traité *Yoma* folio 86) énonce clairement que toute personne (générations ultérieures) dont les pères pécheurs ne se sont pas repentis et n'ont pas été punis pour leurs péchés comme Dieu avait attendu que leur génération se repente, devront également porter le fardeau des péchés de leurs pères.

(*La raison pour laquelle ce n'est pas injuste est que si Dieu avait puni leurs ancêtres, ils ne seraient même pas nés ; alors, qu'ont-ils perdu ?*)

"**Poqué**" – "Il se souvient (et agit sur) les péchés des pères" ; même cet attribut fait partie du fait que Dieu est miséricordieux, car il montre à quel point Dieu a été patient en ne punissant pas immédiatement les pères pour les péchés qu'ils avaient commis. Nous le savons d'Ex 32:34, où Dieu parle de י"ג ("îveyom poqdi, etc.") ("et le jour où je me souviendrai [pour agir], etc."). Cela montre clairement que Dieu ne prend pas de mesures punitives immédiatement. Cela montre également que ce n'est plus l'un des treize attributs répertoriés ici.

Voilà une difficulté pour les érudits qui soutiennent que les mots "Moïse s'empessa de se prosterner à terre" (au verset 8) montrent qu'il avait peur que Dieu puisse "se souvenir" d'étendre la punition pour péchés qui n'avaient pas été punis jusqu'à la cinquième génération des descendants du pécheur. Je crois que la hâte de Moïse est la preuve que la miséricorde de Dieu s'étend encore plus loin, s'il a permis à quatre générations de réhabiliter les pécheurs originels parce que cette génération est devenue un vrai pénitent.

ר' חיים פלטייאל שמוט פרק לד פסוק ו'

(ו) ויקרא יי. השם הראשון אינו מן שלש עשרה מדות אלא כך הפי' ויקרא [יי] "אל רחום וחנון כי השם קורא אל רחום וחנון, וכך יש פסק בין שם לשם".

ויקרא יי יי. פי' רב ניסים גאון דיש פסק בין יי קמא לי' בתרא וה'פ ויקרא יי
אותם מידות דברת הכהן, ופשע וחטא הוא תרי מידות, פשע אליו המרדים וכן
הוא אומר מלך מוואב פשע بي'.

והק' מהר"ח פלטייאל ז"ל דאמר במדרש ותאמר ציון עוזני יי וי' שכחני, אמרה
כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא שתי מידות שנחת ליבניני יי שכחתי, וכן
אמר בראש השנה יי קודם שחטא יי אחר שחטא, אלא וודאי הם ב' מידות.
והקשה מהר"ח דאמר יי קודם שחטא ומה שייך בזיה מדה, ותירץ משומד אמר יי
קודם שחטא לשלם שכר יי אחר שחטא ליפרע ממנו.

אנ' ייל משומד אמר פ"ק דקידושין כל עבירות אין מחשבתם מצטרפים למעשה
הכתוב און אם ראתה בליבי לא ישמע יי, חוץ מע"ז דכתיב למען תפוס את בית
ישראל בלבם, ולהכי הכא בע"ז היה גבי עגל, וזהו יי קודם שחטאו במעשה רק

Hayim PALTI'EL sur Ex 34:6

(6) *"Et [il] appela Hachem"* – Le 1er nom [Hachem] ne fait pas partie des 13 attributs (*Middot*), mais ainsi est l'interprétation : [Hachem] Hachem Dieu compatissant et bienveillant ; là c'est Hachem qui appelle (= crie) " Dieu compatissant et bienveillant" ; c'est pourquoi il y a une interruption entre les deux noms ("Hachem" et "Hachem").

"Et [il] Jappela : Hachem Hachem" – Selon le Rabbi Nissim Gaon, il y a une inruption entre le premier (*Qama* ↗) "Hachem" et le dernier (*Batra* ↗) "Hachem" ; et l'interprétation est que Hachem les crie comme les attributs qui suivent, la transgression ("pèsha" ↗) et le péché ("hatta'zah") sont deux attributs, et "pèsha" ↗ c'est les "révoltés" ("ha-moredîm"), comme il est écrit : "le roi de Moab s'est révolté (pasha ↗ contre moi" [2R 3:7 ; et cf. Ez 20:38].

Une difficulté [soulevée] par Rabbi Hayim Paltiel, -que sa mémoire soit bénie- : il est écrit dans le midrash : " Sion disait : **Hachem** m'a abandonnée et **Hachem** m'a oubliée !" [Is 49:14], l'assemblée d'Israël a dit devant le Saint, -bénit soit-il-, il y a deux attributs que tu m'as donnés au Sinaï **Hachem** me [les] a fait oublier, et ainsi il est dit, dans *Rosh ha-shana* 17b, [Je suis] **Hachem** avant que [l'homme] ait péché, [et je suis] **Hachem** après qu'il a péché ; mais évidemment ce sont deux attributs. Et la difficulté [soulevée] par Rabbi Hayim Paltiel qui a dit "**Hachem** avant que [l'homme] ait péché", en quoi cela est-il un attribut ; c'est accompli parce qu'il est dit "**Hachem** avant que [l'homme] ait péché" pour récompenser, [et] "**Hachem** après qu'il a péché" pour le punir.

Et on peut dire aussi selon le commentaire précédent de *Qiddoushin* ; toutes les transgressions n'ont pas leurs pensées assosées à leurs actions, comme il est écrit : "Si j'avais vu de la malice en mon cœur, **Hachem** ne m'aurait pas écouté" [Ps 66:18]. Hors de cette affaire il est écrit "afin de saisir la maison d'Israël par le cœur" [Ez 14:5], or les pratiques, dans cette affaire,

במחשבה ווי אחר שחטאו במעשה.	étaient en lien avec le veau [d'or], et c'est ainsi (qu'il est) Hachem avant qu'ils aient péché dans l'acte mais seulement en pensée, et Hachem après qu'ils aient péché en acte.
ר' חיים פלטיאל שמות פרק ל' פסוק ז	Hayim PALTIEL sur Ex 34:7

(ז) נוצר חסד לאלפיים. לפי הפשט קשה מהאי קרא להאי קרא כדכתיב בואהנן שומר הברית והחסד לאלף [וכאן הוא אומר] לאלפיים.

ורשב"ם כי דלאלפיים ובמשנה תורה היינו לאלף דור כמו שקרה לדור [שלישי] שלשים ולדור [רביעי] רבעים כמו כן קורא לאלף דור אלפיים ובמשנה תורה אריך בו יותר.

נוצר חסד לאלפיים. ובואהנן כתיב לאלף דור, אמר רבי (שלמה) [שמואל] דלאלפיים זהה הינו לאלף כמו שקורין לדור שלישי שלשים ורביעי [רביעים] כן קורין לאלף אלפיים.

נושא עון. זה שחוטא ע"י יצר הרע ומכוון לו הטעא. [ופשע מרد שמורד להכעיס כמו מלך מוואב פשע ב']. וחטא השוגג שנ' וחטא[ה] בשגגה, כל אלה אני נושא ואני פורע מהם אבל אני מנקה אותן למורי אם לא ע"י תשובה ומעשים טובים, הק' מנקה לשבים ואני מנקה לשאים שבים אלא פוקד עון אבות וגוי.

ריקאנטי שמות פרק ל' פסוק ו'	RECANATI sur Ex 34:6
(ו) ויעבור י"י על פניו ויקרא י"י י"י אל רחום ותנון ארך אפים ורב חסד ואמת [שם ו']. כבר ידעת כי באלו השלוש עשרה מדות נחלקו בו הגואנים ז"ל, יש אומרים כי פוקד עון אבות על בני המניין, שון מן שם הקריאה שבאה להודיעינו מי הקורא. אמנם המנהג ברוב המקומות שלא למנות רק עד ונקה, ומנהג של ישראל תורה היא, כי השלוש עשרה מדות הם רחמנויות כולם, ואין להזכיר בהם לא ינקה ופוקד עון אבות וגוי. עתה הבן פירוש העניין וסודו, כאן קיים הקדוש ברוך הוא הבטחתו שאמר למשה רבינו ע"ה [לעיל ל"ג, י"ט] אני עבריר כל טוב עלי פניך, כלומר השכינה הנקראת אני, עבר על פניו, ועל כן תרגם ואעבר י"י שכינתיה. <p>ויקרא, יש אומרים כי השכינה קרא אלו המדות, ויש אומרים כי מדת רחמים אמרנו, ויש אומרים כי משה רבינו ע"ה אמרנו, כי שם נבואה משה רבינו ע"ה.</p>	(6) "Hachem passa sur sa face et il appela : Hachem, Hachem, Dieu miséricordieux et bienfaï-sant, long à la colère et plein de bonté et de vérité" [ibid. v.6] – Vous savez déjà que sur ces treize attributs, les gueonim, -que leur mémoire soit bénie-, sont divisés, certains disent que "il se souvient du crime des pères sur les fils" fait partie du nombre, et selon leurs discours, le premier "Hachem" serait le nom de celui qui vient nous faire connaître qui parle. Bien que la coutume dans la plupart des Écritures soit de ne pas compter seulement jusque "et absoudre", dans la coutume d'Israël, la loi ("la Torah") est que les treize attributs sont tous miséricordieux, et qu'il ne faut pas mentionner "il n'absoudra pas" et "il se souvient du crime des pères, etc." Et maintenant, comprends le sens de la question et son secret ; ici le Saint, -Béni est-Il-, accomplit la promesse qu'il a dite à Moshé Rabbénu, serviteur de Dieu, (cf plus haut 33:19) : "Moi, je ferai passer toute ma bonté sur ta face", c'est-à-dire [que] la Présence divine ("shekhinah"), qui est appelée "Moi" ("צַדְקָתִי"), est passée sur sa face ; et donc traduis "je ferai passer" : Hachem sa "Shekhinah". <p>"Et il appela" – Certains disent que la Présence Divine a appelé ces attributs, d'autres disent qu'elle a appelé l[es] attribut[s] de miséricorde, et d'autres disent que c'est Moshé Rabbénu, serviteur de</p>

⁴ Explications sur le même sujet : Voir plus haut page 13 in DA^cAT ZEQÉNIM Ba^calé Ha-tossafot. Et cf. Jr 7:26, cité par SFORNO (page 23).

⁵ Cette curieuse appellation semble bien désigner le même "Rashbam" que ci-dessus.

יְיִי יְיִי אֱלֹהִים מְדוֹת הַלְלוּ הֵם שְׁמוֹת, וְקָרְאוּ אֶתְנָהָן רְזִילְמְדוֹת, וְהַרְאָשָׁוֹן מְדַת הַמֶּלֶךְ בַּעַל הַתְּשׁוּבָה, וְהַשְׁנִי כְּסָא הַמֶּלֶךְ שַׁהְוָא תְּפָאָרָת יִשְׂרָאֵל, וְהַשְׁלִישִׁי מְדַת טֻבוֹן הַרוֹמוֹן לְשִׁכְנַת עֹזֹוֹ.

והעשרה הנוטרים נכללים בשולחה שהזכרנו, כי רחום וחנון וארך אפים לתשובה, ולא אמר מרחם ומהונן ומאריך אפים, כי הוא יתעלה פועל במדות הלו, והוא הרחמים והרחמים הוא החנינה והחנינה הוא אריכות אפים, ואף על פי שהוא אומרם בשמונה עשרה המרחים כי לא תמו חסידך, זה כאשרנו מזוכים אותו יתעלה על פועלותיו, אمنם כאשרנו מזוכים מדתו הדבקות בו כשלחת הקשורה בଘלה, אז יש לומר רחום וחנון. ועוד יש לפresher, כי הרחמים והחנינה נרמזים ברחום וחנון, ר'לי כי מנו הרחמים והחנינה הרומים לדיו פרצופים.

עוד אמרו שלשה מדות אחרים לבעל הרחמים, והם ורב החסד, כי טובו מן החסד, וזהו [ראש השנה י"ז ע"א] מטה כלפי חסד, כי הוא מרבה חסד באמת על גבורתו ועווזו, ואמתה כך שמו.

נוֹצֵר חֶסֶד לְאֲלָפִים, כי זכר חסדו ואמוןתו לבית ישראל, או נוצר כמו מצמיה, כמו [ישעיה י"א, א'] נוצר משרשו יפרה. עוד אמרו שלש (עשרה) מדות אחרות למדת הטוב, והם נושא עון ופשע וחטא, וראיה לדבר [ישעיה מ"ג, ד'] אני עשתי ואני אישא, כי אני הוא הנושא, וכבר ידעת פירוש אני.

והמדה האחונה היא ונקה, רמז בו לסוד העיבור, כי ע"י הפקידה يتלבנו ויתנקו כתמי הנפש, והשם יתעלה יסלה לנו העונות והפשעים. ומפני כי הנשיות איננו שווה בעון ופשע וחטא, כי כפי חטא האדם כך היא פקודתו, ובכל אחד ענין אחד מיוחד, יקראה בכל אחד מדת אחת. והנה נרמזו בשלוש עשרה מדות כל ההוויות, כי הענפים בכלל הזורעות, והמכרע שני בכלל הראשון.

זהו דעת הרב הגadol [הרמב"ן] ז"ל בפירוש שלש עשרה מדות [כאן], ואחריו נתנו רוב חכמי הקבלה.

ובספר הזוהר [ח"ג רצ"ב ע"ב] פ"י ארך אפים, מלשון ארוכה שפירושו רפואה, ואמרו שם כד מסתכלין אנפוי דזעיר אfin באפיו דעתיקא קדישא כלא ארך אפים איקרי, מאין ארך אפים, אסותא דאנפין, דהא לא אשכח אסותא בעלמא אלא בזמנין דاشגא באণפי.

Dieu, qui les a dites, car de là [vient] la prophétie de Moshé Rabbénu, serviteur de Dieu.

"Hachem, Hachem, Dieu" – Ces trois attributs sont des noms, mais nos Maîtres, -que leur mémoire soit bénie-, les ont appelés "attributs" ("middot"), le premier est l'attribut du roi, maître de la repentance, le second est le trône du roi qui est la gloire d'Israël, et le troisième est l'attribut de sa bonté qui implique la Présence de sa force.

Et les dix autres sont inclus dans les trois que nous avons mentionnés, car [il est] miséricordieux, bienveillant et patient pour la repentance, et il n'est pas dit je fais miséricorde, je fais [preuve de] bienveillance je patiente, car il exalte son action par ces attributs ; et il est, lui, la miséricorde, et la miséricorde est bienveillance, et la bienveillance est patience ; et même si nous disons dans les "dix-hui bénédictions" : "[toi qui] fais miséricorde car tes bontés n'ont pas de fin", c'est quand nous le mentionnons qu'il transcende ses actions, si bien que lorsque nous rappelons ses attributs, avec attachement à lui comme la flamme est attachée aux braises, alors il faut dire "**miséricordieux et bienveillant**" ; il faut aussi interpréter que la miséricorde et la bienveillance sont évoquées dans [les mots] miséricordieux et bienveillant ("rahüm wehannûn"), car, par lui, la miséricorde et le pardon font allusion à l'encre des visages.

Et ils ont dit aussi : "trois autres attributs sont pour le Maître de miséricorde", et ce sont "plein de bonté" ("rav-hèsèd"), car sa bonté ("tûv") vient de sa bienveillance ("hèsèd"), et c'est qu'"il fait pencher [la balance] avec bienveillance" (Rosh hashanah 17a), car il abonde en bienveillance "vraiment" ("bè-vèmèt") pour sa bravoure et sa force ; et "vèmet" ("vérité") est ainsi son nom.

"Il conserve de la bonté à des milliers" – Car il s'est souvenu de sa bonté et de sa fidélité envers la maison d'Israël, ou il conserve comme en faisant croître, comme (en Is 11:1) "un *surgeon poussera de ses racines*". Ils ont dit aussi qu'il y a trois (dix) autres attributs pour celui du bien, et ce sont "il supporte le crime, la rébellion et le péché" ; et la preuve sur ce point (Is 46:4) : "moi, je l'ai déjà fait, moi je vous [sup]porterai", car c'est moi (qui suis) celui qui supporte ; et vous savez déjà ce que je veux dire.

Et le dernier attribut est "**We-Naqqéh**" – Il y a en lui une allusion au secret de la conception, car par l'intermédiaire de la "surveillance" ("peqidah") nous sommes blanchis et absous des taches de l'âme. Et "le Nom" ("Hashem") va se lever et nous pardonner les crimes et les rébellions. Et parce que la présidence n'est pas égale à 'crime, rébellion et péché', car de même qu'est le péché de l'homme, ainsi est sa surveillance : chaque affaire est [une affaire] spéciale, chacune appelle un seul attribut. Et ici nous faisons allusion, pour les treize attributs, à tous les êtres, car les branches [sont] en général les bras, et le deuxième décideur [est] en général le premier.

C'est l'avis du grand Rav (Ha-Ramban), -que sa mémoire soit bénie-, dans son commentaire des treize attributs [ici], et la plupart des Sages de la Tradition l'ont suivi.

Dans le Livre du Zohar [3e partie, § 292 colonne b], interprétation de "**long à la colère**" – du mot "allongée", dont l'interprétation est "guérison" ; on y dit que, dès qu'on observe des narines un peu agitées dans la langue sacrée antique, ce n'est pas un visage allongé accidentellement ; qu'est "long de visage" ? = guérison des narines qui n'est pas oubliée pour l'éternité, mais c'est à notre époque qu'elle atteint les narines.⁶

⁶ Ma traduction de ce paragraphe est mauvaise : ces expressions, qui combinent des mots hébreux et des mots araméens, ont certainement du sens dans la tradition kabbaliste, mais ce sens m'échappe ! La traduction (très controversée) établie par Jean DE PAULY ("Sépher ha-Zohar" III 292b) sur ce passage évoqué ici par RECANATI, est peut-être (?) éclairante : "Et quand sa

ויש עוד מבعلي הקבלה שפירשו פירוש י"ג מדות בענין אחר, וזהו כוונתם, כי השם הראשון הוא עצם, ומה שמנונה אותו בכלל המדות אינו מצד עצמו כי אם ממה שמניע לנו ממנו יתרחק בפועלותיו, כי הוא יתברך מקור ומעין לכל פעולה במדתו כמי רצונו, וכנגדו הזכיר משה רבינו ע"ה האל בתקינות שבחו, ואחר שהזיכרו יתעלה הזכיר הנשארים סוד מדותיו שהם י"ב מהי"ג, הארבעה הראשונים הם רחמים, והארבעה שננים חסד, והארבעה שלשים דין, כי אין מדה אחרת זולת אלו.

והקדמים להזכיר הארבעה של מדת רחמים קודם אף כי היא אהרוןה, וגם משה רבינו ע"ה הזכיר אותה באחרונה כאמור והנורא, לפי שנצטרך למדה זו משאר המדות שעדיין לא עשו תשובה שלימה ולא נתפרק עונם,فتح במדת הסליחה שנאמר [תהלים ק"ל, ד'] כי עמק הסליחה למען תורא, אמר תורה, מגוזרת נורא שהרמו למדת רחמים. וטעם לייחד כל מדה מן השלשה הנזכרים ארבע מדות לכל אחת ואחת, מפני שמצוינו כי השלשה מדות כל אחת ואחת מהן מתחלק לארבעה כאשר נפרש.

ועתה אפרש לך הארבעה חלוקי הרחמים שהם י"י אל רחום וחנון, אלו הם ארבעה מדות רומנים למדת רחמים, כי השם ב"ה ידעת שרומו לרחמים, אל הוא רחמים שנאמר [תהלים כ"ב, ב'] אליו אליו למה עזבתני, רחום כמשמעותו רחמים, וחנון חניתה כי גם הוא רחמים.

ומדה הזאת יש בה ארבעה מיני רחמים.

האחד, שהקב"ה סולח לאדם קודם שיבקש מהילה מעביר ראשון, ובכלל שלא יוסף עליהם, כמו שאמרו רוז"ל [ראש השנה י"ז ע"א] ועון עצמו אינו אינו נמחק, ר"ל כי חזר ונעור אמר חטא אחריו כן.

השנית, שמוחל וסולח לשבים בכלל להם, ביום הכפורים מכפר.

השלישית, שהתשובה ויوم הכפורים תולין ויסורין מפרקן. הרביעית, שכולין תולין עד המיתה ומיתה ממרקמת. ואל תחתה הייך קראנו החלוקות האלו רחמים מאחר שנידון בהם במיתה ויסורין, לפי שהן בנווג שבעולם, והקב"ה סולח לו על ידיהם, אין לך רחמים גדולים מאלו שניצול מדינה של גיהנם ע"י יסורין ומיתה שהם בנווג העולם, ולא עוד אלא שזוכין לחיה העולם הבא, ומקום שבuali תשובה עומדים אין צדיקים גמורים עומדים.

Et il y a d'autres kabbalistes⁷ qui interprètent le sens des treize attributs par un autre sujet ; et c'est leur intention, parce que le premier "Ha-Shem" est un [nom] propre, et ce qui l'énumère dans la totalité des attributs n'est pas de [son] côté personnel, mais de ce qui nous parvient de sa part, qu'il soit bénit dans ses actions, car lui, il sera bénit [comme] origine et source pour toute action selon ses attributs comme il le souhaite ; et face à lui, Moshé Rabbénu, serviteur de Dieu, a mentionné "Dieu" ("Ha-^àl") au début de ses louanges, et après qu'il l'ait mentionné, il a ajouté la mention des attributs secrets restants, qui sont douze parmi les treize ; les 4 'premiers' sont "miséricorde" ("rahāmim"), les 4 'seconds' sont "bienveillance" ("ḥesēd"), et les 4 'troisièmes' sont "jugement" ("dīn"), parce que il n'y a pas d'autre attribut que ceux-là.

Et il faut faire en premier la mention du quatrième attribut, la miséricorde, même s'il est le dernier, et même Moshé Rabbénu, serviteur de Dieu, l'a mentionné en dernier quand il a dit "et terrible" ("we-hannora^à") puisqu'ils ont besoin de cet attribut avant le reste des attributs tant qu'ils n'ont pas fait une repentance complète et été pardonnés de leur crime ; il a commencé par l'attribut du pardon ("selihah"), comme il est écrit : "Mais près de toi est le pardon, afin qu'on te craigne" (Ps 130:4) ; il dit "tu seras craint" ("tiwwara^à") du paradigme "terrible" ("nora^à") qui fait référence à l'attribut de miséricorde. Et la raison est de distinguer tout attribut, des trois mentionnés [en] quatre attributs, un par un, puisque nous trouvons que chacun des trois attributs [peut] se répartir en quatre [attributs].

Et maintenant, je vais vous commenter les quatre attributs de la miséricorde qui sont "*Hachem, Dieu miséricordieux et bienveillant*" ("*Hachem, ְלֹא רָחִים וְהַנּוּן*") – Ce sont les quatre attributs qui se réfèrent à l'attribut de miséricorde ; car "*Hachem*", au Jour du Pardon, tu sais qu'il fait référence à la miséricorde ; "*Dieu*" ("אֵל") ; celui qui est "miséricorde" (*rahāmim*), comme il est écrit : "Mon Dieu, mon Dieu, pourquoi m'as-tu abandonné ?" (Psa 22:2) ; "*miséricordieux*" ("rahāmūm") dont la signification est "miséricorde" ("rahāmim") ; et "*bienveillant*" ("hannūn") [de] "bienveillance" ("ḥaninah"), qui est aussi "miséricorde" ("rahāmim").

Et dans cet attribut, il y a quatre sortes de miséricorde.

La 1ère, c'est que le Saint, -bénit soit-il-, pardonne à l'homme avant qu'il ne demande le pardon [des péchés] "il néglige chaque première [transgression]", mais seulement s'il n'en ajoute pas, comme l'ont dit nos Maîtres, - que leur mémoire soit bénie-, "mais le crime lui-même n'est pas effacé" (Rosh hashanah 17a), cela veut dire qu'il se réveille à nouveau s'il pèche ensuite.

La 2ème, c'est qu'il absout et pardonne à qui se repente de tout son cœur, et le Jour du Pardon efface.

La 3ème, c'est que la repentance et le Jour du Pardon dépendent de souffrances pour expier.

La 4ème, c'est que toutes imputent jusqu'à la mort et que la mort expie. Et ne soyez pas surpris comment nous avons appelé ces parties "miséricorde", puisque il en sera jugé dans la mort et que les sanctions seront selon leur conduite dans le monde, et le Saint, -bénit soit-il-, leur pardonne par leurs mains, vous n'avez pas de plus grande miséricorde que ceux qui sont sauvés de la Gué-Hinnom par la souffrance et la mort qu'ils avaient de coutume dans le monde ; et pas plus que ceux qui méritent la vie du monde à venir, Et [dans] le lieu où se tiennent ceux qui se repentent ("ba-^{לְאֵלִי} teshuvah"), il ne s'y tient pas de justes parfaits.

⁷ face contemple la Face de l'Ancien sacré, tout est appelé « Longue-Face ». Quelle en est la signification ? C'est la longanimité dont le Saint fait preuve même envers les coupables. La guérison ne se produit qu'au moment où la face regarde la face, et c'est pourquoi la longanimité est désignée par « Longue-Face »".

Il serait sans doute préférable de traduire "qabbalah" par "Tradition" et "ba-^{לְאֵלִי ha-Qabbalah" par "maîtres de la Tradition".}

ובכל אחד מאלו ארבעה חלוקי הרחמים ייחד לו שם אחד מהשלש עשרה מדות לפיו עניינו כראוי לו,

כי השם הראשון נזכר על חלוקה הראשונה שמוסחל ללא תשובה כי הוא מדת הרחמים. השני, אל, מוחל בתשובה, שנאמר [תהלים כ"ב, ב'] אלֵי אֱלֹי לִמְהֻעָצָתִנִי, כַּלּוּמָר ודי לו בתשובה, שנאמר [שם צ"ט, ח'] ייְהוָה אֲלֹהֵינוּ אַתָּה עֲנִיתֶם, שָׁמוֹחַל לְהֶם ע"י תשובה.

השלישי, רחום, מוחל ע"י ייסורין, שנאמר [שם ע"ח, ל"ח] והוא רחום יכפר עון ולא ישחת, כלומר לגמרי, מכלל שהתחילה, ולשונו השחתה נאמר ביסורין שנאמר [ישעה נ"ב, י"ד] כן משחת מאייש מראהו, וככתוב [ישעה נ"ג, ד'] אכן הליינו הוא נשא.

הרביעי, חנון, מכפר במיתה, שנאמר [איוב ל"ג, כ"ד] ויחנוו ויאמר פדעחו מרדת שחחת מצאתיו קופר, ר"ל מצאתיו קופר שלא ימות. ולפירוש זה על כן לא אמר מרחם וחונן, לפי שאיןו כל שעיה, אלא פעמים שהוא כובש רחמנותו וחוננו ממנו עד שידין אותו במיתה וייסורין.

ואחר שהזוכיר במדת רחמים, פתח במדת החסד, כי מדת זו דרך לעשות חסד עם הבריות בין זכו לבין לא זכו.

ומדה זו מתחלקת לאربع חלוקות, ועל כן ייחס למדה זו ג"כ ארבע שמות, והן ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים.

החסד הראשון, שעשה ה' עם דורות הראשונים כ"ו דורות שהיו קודם מתן תורה, וعليهم אמר דוד המלך ע"ה כ"ו פעמים כי לעולם חסדו, שאע"פ שלא זכו בתורה ובמצוות הקדוש ברוך הוא זו אותן בחסדו, שנאמר [תהלים פ"ט, ג'] עולם חסד יבנה, ועל החסד הזה נאמר ארך אפים, כי מאריך הקדוש ברוך הוא אף לרשותם, אף על פי שלא זכו ממתין להם שמא יעשו תשובה.

החסד השני, הוא החסד שעשה הקדוש ברוך הוא את ישראל שהוציאם מצרים מבית עבדים, וזה החסד נעשה לתשולם גמול שע"י ההוצאה יקבלו עליהם אלהותו, ועל זה החסד נאמר [ראש השנה י"ז ע"א] ורב חסד מטה כלפי חסד.

החסד השלישי, הוא החסד שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל כשקבלו עליהם תורה וממצוות שנאמר [ירמיה ב', ב'] זכרתי לך חסד נועירך.

החסד הרביעי, הוא החסד שעווה הקדוש ברוך הוא עם המתים מלבישן וממכדין ומלחה אותן כביכול, זהה החסד עשה הקדוש ברוך הוא עם משה רבינו ע"ה שנאמר [דברים ל"ד, ו'] ויקבר אותו בגין.

À chacune de ces quatre parties de la miséricorde, s'associe l'un des treize attributs selon le sujet comme il lui convient ;

Ainsi, le premier "*Hachem*" mentionné sur la première partie [est celui] qui pardonne sans repentance, et c'est l'attribut de la miséricorde.

Le second, "*Dieu*" ("*g'El'*) pardonne pour la repentance, comme il est écrit : "Mon Dieu, mon Dieu, pourquoi m'as-tu abandonné ?" (Ps 22:2) ; cela veut dire : et la repentance ("*teshûvah*") lui suffit, comme il est écrit : "Hachem, notre Dieu, tu leur répondis ("*anîtam*") toi-même", (Ps 99:8), [toi] qui leur pardonne à cause de la repentance ("*teshûvah*")

Le troisième, "**miséricordieux**" ("*rahûm*") pardonne par les souffrances, comme il est écrit : "Et lui, le miséricordieux ("*rahûm*"), il effaçait les torts au lieu de détruire" (Ps 78:38) ; cela veut dire : complètement, dès le début, et le mot "destruction" est dit à propos des souffrances, comme il est écrit : "ainsi était détruit loin d'un homme son aspect" (Is 52:14) et il est écrit : "En fait, ce sont nos souffrances qu'il portait" (Is 53:4).

Le quatrième, "**bienveillant**" ("*hannûn*"), expie dans la mort, comme il est écrit : "Qu'il le prenne en pitié et déclare "Rachète-le de descendre dans la destruction, j'ai trouvé la rançon ("kophèr") [pour sa vie]" (Jb 33:24) ; cela veut dire : j'ai trouvé une rançon pour qu'il ne meure pas ; et selon cette interprétation, c'est pourquoi il n'est pas dit "il fait miséricorde" ou "il grâcie" du fait que ce n'est pas à chaque heure, mais parfois, qu'il réfrène sa miséricorde et sa bienveillance jusqu'à ce qu'il soit jugé par la mort et les souffrances.

Et après avoir mentionné l'attribut de miséricorde, il ouvre avec l'attribut de "**bonté**" ("*hèsèd*") ; cet attribut consiste à faire [une] faveur aux créatures patmi [celles] qui le méritent et [celles] qui ne le méritent pas.

Et cet attribut se subdivise en quatre parties ; et on tattache aussi à cet attribut quatre noms ; et ce sont "**long à la colère**" ("*zérakh zappayim*"), "**et plein de bonté**" ("we-rav *hèsèd*"), "**et de vérité**" ("we-zémèt"), "**qui conserve de la bonté à des milliers**" ("notsér *hèsèd* la-zalaphim").

La 1ère "**bonté**", qu'a faite le Saint, -bénit soit-il-, aux premières générations, les 26 générations qui existèrent avant le don de la Torah ; et c'est à leur sujet que le roi David, serviteur de Dieu, a dit 26 fois "car éternel est son amour" ("ki le-olam haṣdō" [dans le Ps 136] ; car bien qu'ils n'ont bénéficié de la Torah et des commandements du Saint, -bénit soit-il-, il les a nourris de sa bonté, comme il est écrit : "la bonté sera édifiée pour toujours" (Ps 89:2) ; et c'est pour cette "bonté" qu'il est dit "long à la colère", car le Saint, -bénit soit-il-, prolonge sa patience [litt. "ses narines"] pour les méchants, même s'ils n'ont pas mérité qu'on le leur donne [quelque chose] comme s'ils avaient fait repentance.

La 2ème "**bonté**", c'est la faveur qu'a faite le Saint, -bénit soit-il-, à Israël, qu'il a fait sortir de la maison de servitude ; et c'est la faveur faite pour rembourser la récompense du [service/travail] d'Israël : la sortie [fit qu'] ils reçurent sur eux sa divinité ; et pour cela, de la "bonté" ("*hèsèd*") il est dit "**et plein de bonté**" ("we-rav *hèsèd*") fait pencher [la balance] selon la "bonté" ("*hèsèd*") [Rosh hashanah 17a].

La 3ème "**bonté**", c'est la faveur qu'a faite le Saint, -bénit soit-il-, à Israël, quand ils reçurent sur eux la Torah et les commandements, comme il est écrit : "Je me rappelle l'affection ("*hèsèd*") de ta jeunesse" (Jr 2:2).

La 4ème "**bonté**", c'est la faveur que fait le Saint, -bénit soit-il-, pour les morts, les habillant ; les honorant et leur faisant cortège pour ainsi dire ; et c'est la faveur que le Saint, -bénit soit-II-, a faite à Moshé Rabbenu, serviteur de Dieu, comme il est écrit : "et il l'enterra, etc." (De 34:6).

ואחר כן הזכיר נושא עון ופשע וחטא וונקה, ארבע כנגד ארבע מיני חלוקות דין, שם ארבע מיתות בית דין סקילה שריפה הרג וחנק. עוד יש ארבעה חלוקי דיןין, הראשון, דין בן סורר ומורה שאמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חיב [סנהדרין ע"א ע"ב], זה ענף מדת הדין שעדיין לא חטא חטא שיתחייב עליו מיתה וגם לא להיותו בסקילה החמורה רק בחנק הקל. הדין השני, הנוגם בבית דין בעדים והתראה. הדין השלישי, מלוקות ארבעים. הדין הרביעי, מי שלקה ושנה ב"ד מכניםין אותו לכיפה ומיכליין אותו שעוריהם עד שכרטסו נבקעת [שם פ"א ע"ב].

כל הדברים כי הבורא יתعلاה ויתברך פועל במדתו כפי רצונו ובמוסר אלהינו כלולים בו כל המדות שהם חסד ודין וرحمים, והוא יתعلاה פועל בהן כאומן בכלליו, כמו שלא תחנן הפעולה זולתי הכלים, כך לא תחנן השגחתו על ברואיו זולתי המדות למדוד לנו בהם כרצונו יתعلاה, ועל כן שלשה מדות האלו קראם הכתוב כסא, החסד, שנאמר [ישעיה ט'ז, ה'] והוכן בחסד כסא, עניין כסא כלומר שהוא מיוחד לישיבת המלך, כך הקדוש ברוך הוא משפיע למדת ההיא מאורו הגadol כדי לפועל פעולתה המיוונית לה.

הדין נקרא ג"כ כסא, שנאמר [משלי כ', ח'] מלך יושב על כסא דין, שהמלך הנזכר הוא הבורא יתعلاה, שהרי כתיב אחריו מי יאמר זכתי לבי טהרתי מהחטאתי, והקב"ה יתعلاה לבדו הוא הדין דין שבלב ולא מלך בשר ודם. מדתرحمים גם היא נקראה כסא, שנאמר [דניאל ז', ט'] עד די כרסון רמיו, ואמרו רז"ל [חגיגה י"ד ע"א] תריין כסאות הלו למה, אחת לדין ואחת לצדקה, עוד דרשו אחת לו ואחת לשרפף, עוד אמרו אחת לו ואחת לדוד, הכוונה כולה היא לרמזו אחת לرحمים ואחת למדת הדין.

ודע כי הכוינוי שמותר למוחקן שאין שמות הקדוש כמו רחום וחנון ודומייהם, הם כמו كلم לשמות הקדוש שאסור למוחקן, ובهم פועלים שמות הקדוש פועלתן, כיצד,

כי השם הממונה על החסד שהוא אל, הכוונים שהם צורת חייליו הם רחום וחנון, חסיד, رب חסד, סולח, ארך אפים.

Ensuite il est mentionné "*il supporte le crime, la rébellion et le péché, et absoudre*" – Quatre [attributs] en parallèle des quatre sortes de divisions de droit que sont les quatre [condamnations à] mort d'un tribunal : lapidation, combustion [par le feu], exécution et strangulation. Il y a aussi quatre cas de jugements ; le cas du fils indocile et rebelle pour qui la Torah dit "il vaut mieux qu'il meure [encore] innocent plutôt que mourir [après être devenu] coupable" (*Sanhédrin* 71b) ; c'est une branche (?) de l'attribut de justice pour celui qui n'a pas encore commis une faute possible de [la peine de] mort, et aussi de ne pas [en arriver à] la lapidation sévère, [mais] seulement à l'étranglement léger. Le deuxième jugement est la pratique de la cour dans les témoins et les avertissements. Le troisième jugement, c'est les quarante [coups de fouet]. Le quatrième jugement [est celui de] celui qui a été fouetté, a récidivé et que la cour a fait entrer dans une prison pour lui faire manger du grain d'orge jusqu"à ce que son ventre éclate (*ibid.* 81b).

La règle des paroles que le créateur, -qu'il soit exalté et bénit-, fait son œuvre par ses attributs comme il le souhaite, et dans [ce que] transmet notre Dieu sont inclus tous les attributs qui sont la "bonté" ("ḥesed"), le "jugement" ("dīn") et la "miséricorde" ("rahāmim") ; et lui, -qu'il soit exalté-; agit par eux comme un artisan par ses outils, et tout comme l'œuvre n'est pas possible en dehors des outils, de même sa providence envers ses créatures n'est pas possible en dehors des attributs ("middot") pour nous "dimensionner" ("limod") par eux selon son souhait -qu'il soit exalté- ; et c'est pourquoi ces trois attributs sont, dans l'Écriture, appelés "trône" ("kisshéz"), comme il est écrit : "Et un trône ("kisshéz") sera établi par la bonté ("ḥesed")" (Is 16:5) et l'affaire d'un trône, c'est-à-dire que c'est spécialement le siège du roi ; ainsi le Saint, -bénit soit-il-, fait-il abonder par cet attribut sa grande clarté afin de produire son œuvre propre.

Le jugement est appelé aussi "trône", comme il est écrit ; "Le roi siège sur le trône du jugement ("kisshéz dīn")" (Pr 20:8) ; et le roi mentionné est le Créateur, -qu'il soit exalté- à propos duquel il est écrit ensuite : "Qui peut dire: J'ai purifié mon cœur, je suis net de mon péché ?" (Pr 20:9). Et le Saint, -bénit soit-il-, -qu'il soit exalté-, est le juge des jugements qui sont dans le cœur, lui seul, mais pas un roi de chair et de sang. L'attribut de miséricorde lui aussi est appelé "trône", comme il est écrit : "jusqu'à ce que des trônes furent installés" (Da 7:9) ; et nos Maîtres, -que leur mémoire soit bénie-, ont dit " Pourquoi ces trônes seront-ils installés ? l'un est pour la [stricte] justice ("dīn") et l'autre pour la charité "tsedaqah" ("Hagigah" 14a) ; d'autres ont interprété l'un est pour lui-même et l'autre pour qui hésite⁸ ; d'autres ont dit l'un est pour [Dieu] lui-même et l'autre pour [le roi] David' ; la signification suggère finalement l'un est pour la miséricorde et l'autre pour l'attribut du jugement.

Sache que les appellations qu'il est autorisé d'effacer, qui ne sont pas des noms du Saint, comme "rahām", "ḥannūn" et ceux qui leur ressemblent, [mais] sont eux-mêmes des outils pour les noms du Saint qu'il est interdit d'effacer ; et par eux les noms du Saint font leur œuvre ; Comment ?

C'est que le nom préposé pour la *bonté* (*ḥesed*) est "Dieu" (*El*), et les appellations qui désignent ses soldats sont "miséricordieux" (*rahām*), "et bienveillant" (*we-ḥannūn*), "fidèle" (*haṣid*), "plein de bonté" (*rav ḥesed*), "qui pardonne" (*soleah*), "long à la colère" (*zerakh zappayim*),

⁸ Les diverses interprétations sur "les 2 trônes" citées par Recanati figurent bien toutes en *Hagigah* 14a, mais, pour l'expression (qui se trouve placée dans un paragraphe différent de la même page du Talmud), il a lu אחד לכיסא ואחד לשרפף אחד לכיילו ואחת לחרם וחנון, que Steinsaltz traduit : "l'un est un trône et l'autre un tabouret".

והשם הממונה על הדין שהוא אליהם, הנקויים שלו שהם צורת היילו הם קנא ונוקם, פוקד עון אבות, איש מלחמה, אדריר, שופט, דין.

והשם הממונה על הרחמים בן ארבע אותיות, הנקוין שלו נושא עון, אמת, עובר על פשע, נוצר חסד, ודומיהם.

ועתה באර לך בפרט איך הקדוש ברוך הוא כולל במידה אחת כל המדות או מקצתן כפי צורך הפעולה, כשהקב"ה עושה דין בראשים באותו דין עצמו עושה חסד לצדיקים, שנאמר [תהלים נ"ח, י"א] יישmach צדיק כי חזה נקם פעמי ירחץ בדם הרשע, הנה כי בדיון הרשות מרוחם על הצדיק שהיה אותו רשע מיצר לו. גם הטובה שעושה לצדיק פועל בה לרשעים דין, שנאמר [שם קי"ב, ט'] פזר נתן לאביוינים, וכתייב בתהria [פסוק י'] רשות יראה וכעס, ועל זה אמרו רוז"ל [פסחים ס"ח ע"א] מחצתי ואני ארפא [דברים ל"ב, ל"ט], بما שאני מוחץ אני מרפא,

וכן מצינו באברהם אבינו ע"ה שהיה יושב פתח האל כחומר הרפאות המילה, דרשו רוז"ל [בבא מציעא פ"ו ע"ב] שהוציאה הקדוש ברוך הוא חמה מנרתיקה שלא להטריחו באורחיהם וכו', והיה אותו השמש מזיק לעולם ומרפא לאברהם, וכן לעתיד לבוא כתיב [מלאכי ג', כ'] וזרחה לכם יראישמי, לטובתו של צדיקים והרשעים נשרפין בהם, כי העיקר אצל כי המדות כלולות זו בזו, שאם לא כן לא יתחברו לעולם, והרי ח"ו היהוד נפרד, ונחש וחווה יוכיחו כשקללם ריחם עליהם, אמרו רוז"ל [יומה ע"ה ע"א] קלל את הנחש הרי פרנסטו מזומנת, קלל את האשא הכל רצין אחריה.

ובספר הזוהר [ח"ג קמ"ג ע"ב] תני [שיר השירים א', י"א] תורי זהב ונקודות כסף, אtabsmo דיני ורhami דלית דינא שלא היה רחמי, ועל דא כתיב [שם י'] נאו להזכיר בתורים צוארך בחרזום, בתורים כמה דעת אמר תורי זהב, בחרזום דכתיב עם נקודות הכסף.

הרי לך ראייה ברורה כי כשהקב"ה פועל במידה אחת כולן או מקצתן, והכל מכחו יתעלה ויתברך שנאמר [דברים ו', ד'] שמע ישראל י"י אלהינו י"י אחד, הוזכיר שלשה שמות כנגד שלשה אבות שהזכרנו, ואחרי כן אמר אחד שהוא בגימטריא שלשה עשר, והענין שאין ממדתו הולכות ונפרדות רק כולם אחד, וזה ייחוד שלם מימי היחוד שאין המדה נפרדת וחולקה רק כולם אדווקות בו ופועלת בכלן כרצונו, ולכך נקרא אחד שאין אחד כמותו, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

Et le nom préposé pour le "jugement" (*ha-dîn*) est "*Dieu*" (*Êlohim*), et ses appellations qui désignent ses soldats sont "*jaloux et vengeur*" (*qanna* > *we-noqém*), "*qui se souvient du crime des pères*" (*poqué* *awon* *zavôt*), "*homme de guerre*" (*zîsh milhamah*), "*puissant*" (*zâdir*), "*juge*" (*shophéti*), "*juge*" (*dayyan*).

Et le nom préposé pour la *miséricorde* (*ha-rahamîm*) est produit par quatre caractères : ses appellations sont "*qui supporte l'iniquité*" (*nosé* > *awon*), "*vérité*" (*zèmet*), "*qui pardonne un crime*" (*zôvér al pêsha*), "*qui conserve de la bonté*" (*notser hèsed*), et ceux qui leur ressemblent.

Et maintenant, je vais t'expliquer en particulier comment le Saint, -bénî soit-il-, inclut en un seul attribut tous les attributs ou certains d'entre eux, comme le nécessite son action : quand le Saint, -bénî soit-il-, fait le jugement des méchants, dans le même jugement, lui-même fait bienveillance envers les justes, comme il est écrit : "*Le juste se réjouira en voyant la vengeance : il lavera ses pieds dans le sang des méchants*" (Ps 58:11) ; c'est que, dans le jugement du méchant, il fait miséricorde au juste qu'il était lui-même de par son penchant [au bien ?]. De même la bonté qu'il fait au juste agit comme un jugement pour les méchants, comme il est écrit : "*Il donne largement aux pauvres*" (Ps 112:9), et il est écrit ensuite (au v. 10) : "*le méchant verra et sera irrité*" ; et pour cela, nos Maîtres, -que leur mémoire soit bénie-, ont dit (*Pessahim* 68a) : "*je brise et moi je guéris*" (De 32:38) : 'ce que je brise, moi je le guéris".

Et nous trouvons aussi en Abraham notre père, -serviteur de Dieu-, qui était assis à l'entrée de la tente dans la chaleur du jour pour se remettre de la circoncision, nos Maîtres, -que leur mémoire soit bénie-, ont interprété (*Bava Metsia'* 86b) que "Le Saint, -bénî soit-il-, fit sortir le soleil de son fourreau pour que ce juste ne soit pas dérangé par des voyageurs de passage, etc." ; et c'est le même soleil qui nuisait au monde et qui guérissait Abraham ; et de même, pour le monde à venir, il est écrit : "*Et pour vous qui craignez mon nom, [se lèvera le soleil de justice; et la guérison sera dans ses ailes]*" (Mal 3:20) pour le profit des justes, mais les méchants en seront brûlés ; car l'essentiel chez moi, c'est que les attributs incluent l'un et l'autre ; sinon ils ne se rassembleraient jamais : et alors, -que Dieu le pardonne-, l'unicité serait séparée ; et le serpent et Ève prouveraient que leur malédiction s'apitoie sur eux ; nos Maîtres, -que leur mémoire soit bénie-, ont dit (*Yoma'* 75a) "Il a maudit le serpent et sa subsistance est [toujours] disponible, il a maudit la femme et tous convoitent derrière elle.

Et dans le Livre du Zohar [3e partie, § 143 colonne b], il est enseigné : "*Nous te ferons des bijoux d'or avec des paillettes d'argent*" (Ct 1:11) ; je le parfumerai de mes jugements et la miséricorde n'est pas un jugement car la miséricorde pour lui n'est pas un commandement (?) ; et sur cela il est écrit (au v. 10) : "*Tes joues sont jolies avec les bijoux de ton cou et les colliers*" ; "*les bijoux*" comme il est dit "*des bijoux d'or*" ; "*des colliers*" comme il est écrit "*avec des paillettes d'argent*".

Voici pour toi une preuve évidente que quand le Saint, -bénî soit-il-, agit avec un seul attribut, il les inclut tous en lui, ou certains d'entre eux ; et tout [vient] de sa force; -qu'elle soit exaltée et bénie-, comme il est écrit : "*Écoute Israël, Hachem notre Dieu, Hachem est un*" (De 6:4) ; il est fait mémoire des treize attributs en regard des trois patriarches dont nous faisons mémoire ; et ensuite il est dit "un" (ז+ה+א) qui égale 13 en valeur numérique ("gematria"), et l'enjeu est que les attributs ne sont ni divisés ni séparés mais que tous ne sont qu'un, et c'est l'unicité la plus complète des sortes d'unicité dans laquelle aucun attribut n'est séparé et divisé, mais lui sont tous dévoués, et Il travaille avec eux tous selon son souhait. C'est pourquoi il est appelé "un" ("zèhad"), car il n'y a pas d'autre "un" que lui, -que soient bénis son nom, sa gloire, sa royauté, toujours et à jamais.

וְתַעֲמֵד עַל שָׁלְשִׁים וְעַל רַבִּים, יִתְכַּן הַיּוֹת סָדוֹן בְּדֶרֶךְ [אִיּוֹב ל'ג, כ"ט] הַן כָּל אֱלֹהִים
יִפְعַל אֶל פָּעָמִים שָׁלֵש עַם גָּבָר, וְכֹבֵר פִּירְשָׁתָיו.

Quant à la signification des "troisièmes" et des "quartrièmes" [générations], il est possible que son secret soit l'habitude : "Voilà tout ce que fait Dieu, deux fois, trois fois pour l'homme" (Jb 33:29), et j'ai déjà [donné une] interprétation.

רַבִּינוּ בְּחֵי שְׁמוֹת פְּרִשְׁתָּה כִּי תְשָׁא פָּרָק לְדַ פָּסָוק ו - ז

(ו) וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנֵיו וַיִּקְרָא ה' ה' אֶל רְחוּם וְחָנָנוּ אֶרֶךְ אֲפִים וַרְבָּ חֶסֶד וְאַמֶּת,
וְצָרָ חֶסֶד לְאֲלָפִים נֹשָׂא עֻזָּן וְפִשְׁעַ וְחַטָּאתָה וְנִקְהָה.

על דַּרְכֵי הַפְּשָׁט הַמְדוֹת הַאַלְוּ מִדּוֹת הַמֶּלֶךְ אֶצְלַ הַעַם, כִּי כָּלִם נְכָלָלוֹת בְּמִדְתַּחַד
וְאַמֶּת", כִּי יִצְטָרֵךְ הַמֶּלֶךְ לְהַנְּגִיג עַבְדָיו וְאַנְשֵׁי מֶלֶכְתּוּ בְּמִדְתַּחַד שִׁירָחָם
עַלְיהֶם וַיִּתְהַנֵּג עֲמָם לְפָנֵים מִשּׂוֹרַת הַדָּין, וַיִּצְטָרֵךְ ג' כ' שִׁיעָשָׂה מִשְׁפָּט וְשִׁיתְגָּה
לְפָעָמִים בְּמִדְתַּחַד הַדָּין, וְהוּא שָׁאמֵר שְׁלָמָה: (משלי כ, כה) "חֶסֶד וְאַמֶּת יִצְרוּ מֶלֶךְ
וְסָעַד בְּחֶסֶד כְּסָאוֹ", כִּי יִכְוֹן מֶלֶכְתּוּ בְּמִדְותָל אַלְוּ וַיַּצְרוּהוּ כַּאֲשֶׁר יִקְיִים אֹתָם,
וְצָרֵךְ אַתָּה לְדַעַת כִּי כָל הַמְבִינָה שָׁלֵש עַשְׂרָה מִדּוֹת וַיּוֹדֵעַ פִּירְשָׁן וְעַקְרָן וּמַתְפָּלָל
בָּהָם בְּכּוֹנָה, אֵין תְּפִלָּתוֹ הַזּוֹרֶת רִיקָם, אֶלָּא אִם כִּן הַיּוּ בַּיּוֹדָוּ עֲבִירָה שְׁמַעְכָּבוֹת
זֹה, וְהַנֵּה בְּזָמָן הַזֶּה שָׁאַנְחַנוּ שְׁרוּויִים בְּגָלוֹת וְאֵין לְנוּ כֵּן גָּדוֹל לְכִפּוֹר עַל
חַטָּאתֵינוּ, וְלֹא מַזְבֵּחַ לְהַקְרִיב עַלְיוֹן קָרְבָּנוֹת, וְלֹא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְהַתְפִּלָּל בְּתוּכוּ,
לֹא נִשְׁאַר לְנוּ לְפָנֵי ה' בְּלִתְיַאֲמִת תְּפִלָּתָנוּ וַיְגַדֵּד מִדּוֹתֵינוּ, וּמִתּוֹךְ יְגַדֵּד מִדּוֹת אֱלֹהִים
לִמְדָנוּ סְדָרֵי תְּפִלָּה וּבְקַשְׁתָּה רְחָמִים מִאֵת אֲדוֹן הַכְּלִי יִתְהַלֵּה.

וְדַע כִּי הַשֵּׁם הַרְאָשׁוֹן הוּא עַצְם וְלֹא מְדָה, וְהַשֵּׁם הַשְׁנִי מְדָה וְהַוְאָ מִדְתַּחַד רְחָמִים בְּלֹא
תְשׁוּבָה וּבְלֹא שָׁאַלָה אֶלָּא כָּאֶב רְחָמָן שַׁהְוָא מְרַחְם עַל בְּנוֹ וַיּוֹדֵעַ בּוֹ מָה שָׁהְוָא
צָרֵיךְ וּנוֹתֵן לוֹ מְבָלִי שִׁישָׁאֵל מִמְּנוּ, וְכֵן הוּא יִתְהַלֵּה מְרַחְם הַוָּא עַל הַרְשָׁעָאֵלִיו
בְּלֹא תְשׁוּבָה, שְׁכַנְּכַתּוּב : (תְּהִלִּים קְמָה, ט) "וְרַחְמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו", וְאַפְּיָלוּ עַל
הַעֲכֹ"מ, שְׁכַנְּנָדוּ רְזָ"ל : (סְנָהָדרִין ל'ב) מַעֲשָׂה יְדֵי טּוּבָעִים בִּים וְאַתְּם אָמַרְתִּים
שִׁירָה לְפָנֵי, וְאַפְּיָעַל הַבָּהָמוֹת, שְׁנָאָמָר : (שְׁמָ ל'ז) "אָדָם וּבְהָמָה תַּוְשִׁיעַ ה'" .
"אֶל", הוּא מִדְתַּחַד הַסְּלִיחָה בְּשָׁאַלָה, וְכֵן הַכְּתוּב אָמָר : (שְׁמָ צ'ח) "אֶל נֹשָׂא הִיָּת
לָהֶם".

"רְחוּם וְחָנָנוּ", הַמְשִׁתִּי מִדְתַּחַד הַסְּלִיחָה בְּשָׁאַלָה עַם תְשׁוּבָה וַיְסּוּרִין, שְׁכַנְּנָנוּ
לְשׁוֹנוֹת אֶלָו נַפְלִים עַל הַיְסוּרִין, הַוָּא שְׁכַתּוּב : (שְׁמָ ע'ח, ל'ח) "וְהַוָּא רְחוּם יִכְפֵּר

RABBÉNÛ BE-HAYYÉ sur Ex 34:6-7 7 (traduct° d'après communauté Sefaria)

(6) "Hachem passa devant lui et proclama : Hachem, Hachem, Dieu Compatissant et Miséricordieux, Long à la colère et abondant en bonté et vérité ; Préservateur de la bonté pour des milliers de générations, Pardonneur de l'iniquité, du péché volontaire et de l'erreur, et qui purifie".

Selon le sens ordinaire du texte, ces attributs sont ceux qu'un roi pratique dans ses relations avec son peuple. Tous ces attributs sont subsumés sous le titre (**חֶסֶד וְאַמֶּת**) ("bonté et vérité"). Un roi doit employer ces attributs lorsqu'il traite avec son peuple et ses fonctionnaires, c'est-à-dire ne pas insister sur l'application de la justice absolue, mais tempérer la justice par la miséricorde. D'autre part, il y a aussi des situations où le roi doit exercer sa pleine autorité et employer les mesures de justice les plus dures. C'est pourquoi Salomon a dit (Pr 20:28) : "La miséricorde et la vérité (**חֶסֶד וְאַמֶּת**) préservent le roi, il soutient son trône par la bonté aimante (**חֶסֶד**)". Une application judicieuse de ces deux attributs assure la stabilité du trône du roi.

Vous devez comprendre que quiconque comprend correctement ces treize attributs et les invoque méticuleusement dans ses prières ne fera jamais l'expérience que ses prières sont restées totalement ignorées (Rosh Hashana 17). La seule raison pour laquelle sa prière ne serait pas entendue serait certains péchés spécifiques qui ne sont pas soumis au pardon de Dieu. À notre époque, alors que nous sommes privés des prêtres, du saint Temple, de l'autel et des sacrifices, qui devaient tous nous assurer l'expiation de nos péchés, la seule chose qui nous reste pour faire appel à Dieu sont nos prières personnelles et l'invocation de ces treize attributs (nuances) de la Miséricorde de Dieu. En connaissant ces treize attributs de la Miséricorde, nos sages ont pu éditer correctement nos prières afin qu'elles jouissent d'une efficacité maximale.

Sachez que la mention du tétragramme, c'est-à-dire "Hachem", pour la première fois, n'est pas un attribut mais une référence à l'essence même du Seigneur. La deuxième fois que ce mot apparaît, il est utilisé comme un attribut, c'est-à-dire l'invocation de l'attribut de la Miséricorde, lorsque le pécheur n'a pas auparavant confessé son péché et s'en est repenti. Dieu est invoqué comme notre père, quelqu'un qui étend naturellement sa miséricorde à ses enfants ; tout comme le père est conscient des besoins de ses enfants, ainsi Dieu, notre père collectif, est conscient de nos besoins. Un tel père n'attendra pas que son fils demande ce dont il a besoin, mais le fournira même sans qu'on lui demande de le faire. Dieu répond donc aux besoins même du pécheur méchant car lui aussi est l'un de Ses enfants (cf. Ps 145:9). Dieu emploie cet attribut même dans Ses relations avec les idolâtres comme nous le savons du Sanhédrin 39, où Dieu dit aux anges de supprimer leurs chants de louange au moment où Ses créatures se noient dans la mer. Il s'afflige de la nécessité d'exiger d'eux ce genre de châtiment. En fait, la Miséricorde de Dieu s'étend même aux animaux comme nous le savons par Ps 36:7 : "Tu délivres l'homme et la bête, Seigneur". L'attribut **אֶל** ("El") est celui qui traite du pardon en réponse à la demande du pécheur. C'est ce que signifie **אֶל נֹשָׂא הִיָּת** ("Tu as été pour eux un Dieu qui pardonne" Ps 99:8).

Les attributs **רְחוּם וְחָנָנוּ** (*compatissant et miséricordieux*) sont deux attributs appliqués en réponse aux demandes de pardon lorsqu'un tel pardon est accordé en relation avec le pécheur qui connaît des afflictions et s'est repenti correctement (cf. Ps 78:38 : "Et lui, dans sa

עון ולא ישחית", זהה יורה שהתחיל בו השחתה כבר. ועוד מצינו: (דברים ז, לא) "כי אל רחומ ה' אלהיך לא ירפא ולא ישחיתך" ומצינו לשון השחתה ביסורים, שנאמר: (ישעיה נב, יד) "כן משחת מאיש מראהו", ופסוק מפורש: (איוב לג, כד) "ויחננו ויאמר פדעהו מרדה שחת מצאתי כופר".

"ארך אפים" מדה כוללת הצדיקים והרשעים, וכן אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: יש לך לעשות למען מדה זו שיש לך שאתה ארך אפים לכל, ואם אתה אומר שהם רשיים גמורים ואינם ראויים לארכיות אף אלא הם חיביכם כליה, הנה אתה "רב חסד" ועשית חסד עם כ"ז דורות שהיו מבריאות עולם עד מתן תורה שלא היו להם תורה ומוצאה وزונת וככללת אותם במדת החסד, ואם אתה אומר: אותם כ"ז דורות לא קבלו התורה ולא עברו עליה ולכך לא נתחינו כל כך כמו אלו שקיבלו ועברו, יש לך לעשות למען מדה זו שיש לך שאתה מדה אמרת" והוא חסד של אמרת שאינו מצפה לתגמול,

ואם איןך מוחל להם בשליל מדה זו, הנה אתה "נזצר חסד לאלפים" ויש לך למוחל להם בזכות האבות נוצר חסד לאלפים ויש לך לנוצר לישראל חסד האבות זכורות, ואם אתה אומר: תמה זכות אבות, עשה למען מדה זו שבך שאתה "נושא עון" והם הזדונות, "ופשע" והם המרידים, "וחטאה" והם השגונות, "ונקה" והם הנסתירות, והוא כתוב: (ההלים יט, יג) "מנסתרות נקני",

והיה ראוי להקדים "חטאה" ל"עון ופשע", שהרי אם הוא סולח הזדונות והמRADIM אין צריך לומר השגונות, ודרשו ר' ז"ל בזה: (יומא לו ב) כי משה התפלל שהזדונות יחשב לשגונות, ולפיכך הקדים זדונות לשגונות.

tendresse, effaçait les torts au lieu de dévaster"). Nous constatons que ces termes apparaissent toujours en relation avec des afflictions comme en De 4:31 : אל רחומ ה' אלהיך לא ירפא ולא ישחיתך ("car Hachem, ton Dieu, est un Dieu miséricordieux ; Il ne t'abandonnera pas et ne te détruira pas"). L'expression השחתה se trouve en relation avec des afflictions comme dans Isaïe 52:14 : כן משחת מאיש מראהו : ("Ainsi son apparence est comme celle d'un homme qui a souffert des afflictions"). Un verset encore plus franc décrivant le lien entre les afflictions et est Job 33:24 : ("ויחננו ויאמר פדעהו מרדה שחת מצאתי כופר : alors il a pitié de lui et décrète : rachète-le de la descente dans la fosse").

L'attribut connu sous le nom de **ארך אפים** (*long à la colère*) s'applique à la fois aux justes et aux pécheurs habituels. Moïse a dit à Dieu, concernant l'application de cet attribut : "Tu dois pardonner au peuple parce que Tu m'as dit que c'est un de Tes attributs, c'est-à-dire te retenir de laisser libre cours à Ta colère". "Vous m'avez expliqué que la raison de l'appeler **ארך אפים** au lieu de **ארך אף** signifie que même les pécheurs se qualifient pour l'application à eux de cet attribut." De plus, Moïse a ajouté, en supposant que les personnes concernées ont déjà utilisé cet attribut, "Tu es aussi **רב חסד**, *abondant en bonté*, une position de repli pour les personnes qui ont épuisé leur réclamation contre toi sur la base de ton être **ארך אפים**". Moïse a rappelé à Dieu que, tant que la Torah n'avait pas été donnée, durant mes 26 premières générations de l'existence de l'homme sur terre, Vous les avez nourris grâce à Votre attribut de **רב חסד**. Si vous deviez dire que l'absence même de la Torah était un facteur dans Votre application de l'attribut de **רב חסד**, parce qu'ils n'ont violé aucun de Ses commandements, Moïse a dit qu'en raison de l'attribut de Dieu de **חסד**, c'est-à-dire un attribut immérité de gentillesse connue sous le nom de "véritable bonté", il devrait encore accorder le pardon aux pécheurs.

Si même cette nuance de l'attribut de la Miséricorde ne suffisait pas pour obtenir le pardon d'un péché (comme celui du veau d'or), alors la position de repli suivante serait la nuance appelée **נזצר חסד לאלפים**, "conservatrice de la bonté pour des milliers de générations", c'est-à-dire ce qu'on appelle communément **זכות אבות** "zérkhut avot", la part accumulée et non expirée des mérites des patriarches (Comparez Shabbat 55). Moïse ferait appel à la nuance décrite ici comme **נושא עון**, l'attribut de Dieu d'être un "*pardonneur d'iniquité*", une référence aux péchés commis sciemment. Le mot **פשע** (*pèsha*) qui suit l'attribut de Dieu **נושא עון**, fait référence aux péchés commis avec l'intention expresse d'affirmer l'indépendance de l'homme vis-à-vis de la législation perçue comme décrétée par Dieu. Le mot **חטאה** (*hatṭa'ah*) est applicable aux péchés commis par erreur, involontairement. Enfin le mot **ונקה** (*we-naqqéh*), fait référence aux péchés dont on n'a même pas découvert qu'on les avait commis, des péchés pour lesquels on ne peut pas demander pardon car ils ne peuvent pas être épelés, être confessés. C'est ce que David avait à l'esprit lorsqu'il fait appel à Dieu (Ps 19:13) : ("purifie-moi de la culpabilité que je porte pour des péchés cachés, des péchés que je ne connais pas").

En fait, la logique dicte que la séquence des dernières catégories de péchés qui sont soumis à l'attribut de Miséricorde de Dieu aurait dû être **חטאה, עון, פשע**, i.e. Si Dieu invoque le pardon pour les péchés commis comme un acte de rébellion, la Torah n'avait sûrement pas à nous dire qu'il pardonne les péchés commis involontairement ! Nos sages, pour résoudre ce problème (Yoma 36) ont expliqué la séquence existante en disant que Moïse a prié pour que les péchés

ועוד לטעם אחר כי עון העגל היה תחולתו שוגג וסופה מזיד כמו שכתבתני למעלה,
על כן לא רצה משה להזכיר השגנות כי תהיה תפלתו מזכרת עון, ועל כן
נכתבה מלת "וחטאה" באחרונה.

ועוד המדרש: (*ר' ה' ז' ב'*) **"ויעבור ה' על פניו"**, למד הקדוש ברוך הוא למשה היאך
ילמד סניגוריא על ישראל, אמר לפניו: **"רبش" ע' אילו לא היה להם זכות היה
מאבדם**, "זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך",

הוי אומר: **"ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים"**, לצדיקים ולרשעים, **"אל משה"**:
רשעים יאבדו, **"אל הקדוש ברוך הוא":** חיך שתצטרכך לך. כשארע עניין
המרגלים אמר משה: (*במדבר יז, ז' - יח*) **"ועתה יגדל נא כה ה' כאשר דברת
לאמר, ה' ארך אפים"**, בין לצדיקים בין לרשעים.

ויש לך להთעורר بما שתרגם אונקלוס: **"ארך אפים"**, מרחק רגז, כי ירמו
ל מלאכים הממוניים להשחתת שהם רחוקים ממחיצתו של הקדוש ברוך הוא.

וכן נמצא בירושלים במסכת תענית: (*ירושלמי תענית ב, א*) אמר רבי לוי מהו **"ארך
אפים"** מרחק רגז, مثل למלך שהוא לו שני לגונות קשים, אמר המלך אם
דרים הם עמי במדינה עכשו בני מדינה מכעיסין אותו והם באים ומכלים אותו,
אלא הריני משלחים בדרך רחוקה שם יכעיסוני בני מדינה עד שאני משלחה
אחריהם בני מדינה מפיסין אותו. כך אמר הקדוש ברוך הוא: אף וימה שני
מלאכי חבלה, אם דרים הם עמי עכשו ישראל מכעיסין אותו והם מכלים אותו
אלא הריני משלחים בדרך רחוקה שם יכעיסוני ישראל עד שאני משלחה
אחריהם הם עושים תשובה ואני אקבלם, מה טעם, שנאמר: (*ישעיה יג, ה*) **"באים
מאץ מרחק מקצת השמים ה' וכלי זעמו".**

אמר רבי יצחק ולא עוד אלא שנועל לפניhem, מה טעם, שנאמר: (*ירמיה ג, כה*) **"פתח**

intentionnels soient élevés au niveau des péchés non intentionnels qui sont plus faciles à pardonner. C'est la raison pour laquelle le mot **וחטאה** apparaît à la fin de cette séquence.

Une autre raison de la séquence inversée est le fait que le péché du veau d'or a commencé comme quelque chose de relativement inoffensif, c'est-à-dire non intentionnel, comme je l'ai expliqué en 32:4. Moïse n'a pas voulu mentionner la nécessité de pardonner d'abord les péchés involontaires, car il aurait alors attiré l'attention sur le péché du veau d'or en particulier.

Une approche midrashique (*Rosh Hashanah 17*): Les mots **ויעבור ה' על פניו ("Hachem passa devant lui")** étaient une leçon de Dieu sur la manière d'agir en tant qu'avocat de la défense au nom du peuple juif. Moïse a demandé à Dieu : " Si le peuple n'avait pas de mérite pour lui, l'aurais-tu détruit ? Souvenez-vous des mérites des patriarches Avraham, Yitsḥak et Yaakov Vos serviteurs !

"C'est ce que signifient les mots **ה' אל רחום וחנון ארך אפים ("Le Seigneur, le Seigneur, Dieu miséricordieux et gracux, lent à la colère")**. Moïse a suggéré que c'était dans le but de détruire les pécheurs qui n'avaient absolument aucun droit à la considération de Dieu. Dieu a expliqué que Son attribut incluait à la fois les justes et les méchants, et que Moïse lui-même aurait bientôt besoin de recourir à cette nuance de l'attribut de la miséricorde. ("Dieu lent à la colère").

Nous constatons qu'après le péché des espions qui a poussé le peuple à refuser de marcher vers la Terre Sainte et à préférer retourner en Égypte (*Nb 14:17-18*), Moïse a invoqué cet attribut même au nom des personnes (il avait appris la leçon que Dieu lui avait enseignée ici). À ce moment-là, il a préfacé son plaidoyer par les mots *"Et maintenant, que ta puissance soit grande, ô Seigneur, comme tu l'as dit"*. Il a évoqué la nécessité d'étendre l'attribut de la miséricorde également aux méchants ((vu que tous (sauf Josué et Caleb étaient devenus tueurs, par opposition à l'implication graduelle de différentes sections du peuple dans le péché du veau d'or et de l'innocence totale de toute la tribu de Lévi.))

Il convient à toi, lecteur, de prêter attention aux paroles d'*Onkelos* sur notre passage : il traduit les mots **מרחיק רגוז ארך אפים ("éloigner la colère destructrice")**. Il s'agit d'une référence à la tradition selon laquelle Dieu avait déjà demandé à certains anges de procéder à la destruction du peuple car ils étaient désormais considérés comme "éloignés" des paramètres de l'établissement divin.

Vous trouverez un passage dans le Talmud de Jérusalem (*Ta'anit 2:1*) qui décrit un phénomène similaire. Rabbi Lévi, lorsqu'on lui a demandé la signification de l'expression **ארך אפים**, a dit que cela signifiait *"garder à distance la colère destructrice"*. Toute la question peut être illustrée par une parabole. Un roi avait sous ses ordres deux divisions de troupes lourdement armées. Il a estimé que s'il permettait aux soldats de ces divisions d'habiter à proximité, cela aurait des conséquences désastreuses pour ses citoyens au cas où ceux-ci commettaient des actes mettant en colère leur dirigeant. Les soldats prendraient immédiatement des mesures drastiques contre ces citoyens désobéissants. Le roi décide donc de stationner ses troupes à distance de sa capitale afin qu'en cas de délit, le peuple ait le temps de se repentir avant d'être victime des foudres de ces soldats farouchement fidèles à leur roi.

Il y a des versets bibliques qui semblent appuyer cette idée, comme *Is 13:5* : *"Ils viennent d'un pays lointain, du bout du ciel ; le Seigneur avec ses armes de colère, pour ravager la terre".*

((En d'autres termes, la rétribution, bien qu'en route, est encore loin.))

Rabbi Yitsḥak va plus loin en se basant sur *Jr 50:25* : *"Le Seigneur a ouvert son arsenal et doré les armes de sa colère"* ; il interprète ces versets comme décrivant combien de temps

ה' את אוצרו וויצא את כל' זעמו", עד די פתח עד די טריף רחמהוי קרייבין.
תאנא בשם רבבי מאיר: (ישעה כו, כא) "כי הנה ה' יוצא ממקומו" יוצא לו ממדה
למדה, יוצא לו ממדת הדין ובא לו למדת רחמים.

ע"כ בירושלמי.

ודרשו רוז'ל בספריו: (עי' ר"ה יז) ברית כרותה לשולש עשרה מדות שאינן חזרות
ריקם, שנאמר: "הנה אנכי כורת ברית", ואם רבבו עוננות הופך מדותיו, הוא
שכתבו: (ישעה א, ד) "עזבו את ה' נאצטו את קדוש ישראל נזورو אחר", מי
"עזבו את ה'", אמר הקדוש ברוך הוא: אני קראתי: "ה' אל רחום וחנון", ועתה
בשביל עוננותיכם נעשיתי אכזרי והפכתם מדותי, הדא הוא כתיב: נזورو אחר
נזورو המדות אחר.

על דרך השכל: "ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' אל", הרי שלוש שמות והשאר
מדות, והן עשר, והמדות נאמרות על השמות, שלוש השמות כנגד שלוש עולמות:
עולם המלאכים, עולם הגללים, והעולם השפל, וכן שני העולמות שהם
קיים נצחים בלתי משתנים, הזכיר שני שמות שאינם משתנים, והם דומים זה
לוזה כי כן שני העולמות דומים זה לוזה בענין הקיום והנצחות,

וכמאמր דוד ע"ה: (תהלים קמה, ז) "כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם",
והזכירים למללה שאמר: (שם, א - ב) "הלווה במרומיים, הלווה כל מלאכיו",
וכנגד עולם השפל זהה שהוא משתנה והוא בעל היות והפסד הזכיר "אל" שהוא
שם התואר, והוא מתהפק ממדת הדין למדת רחמים, וכן הוא אומר: (שם כב, ב)
"אלְ אלי למה עזבתני", והג' הוא ממדת רחמים במקומו הזה, שאין אומרין למדת
הדין למה "עזבתני", נשארו עשר מדות שהבורה יתעלה מנהיג בהם את עולמו.

s'écoulera entre le péché provoquant la colère du Seigneur et la promulgation de décrets punitifs contre les pécheurs en question. Pendant tout ce temps, l'attribut de miséricorde peut être activé par la prière et la repentance. Rabbi Méir interprète le mot יוציא, en Is 26:21 : "Le Seigneur sort de son lieu pour châtier les habitants de la terre", comme Dieu abandonnant l'attribut de Justice au profit de l'attribut de Miséricorde.

(Le prophète parle des Gentils qui deviendront l'objet de la colère de Dieu, offrant ainsi au peuple juif un répit, c'est-à-dire un traitement par l'attribut de la Miséricorde.)

[Jusqu'ici la citation du Talmud de Jérusalem; Ta'anit 2:4].

Nos sages, en Rosh Hashanah 17, mentionnent également que l'alliance que Dieu a faite avec Moïse concernant ces treize attributs, inclut la promesse que le peuple qui les invoque ne reviendra pas les mains vides de sa prière. Ils basent cela sur la formulation du verset 10 : ("ici je conclus une alliance avec toi en présence de tout ton peuple, etc."). Néanmoins, si les péchés du peuple sont trop nombreux et se sont accumulés, Dieu renversera les attributs de Miséricorde mentionnés ici ; c'est ce que voulait dire Isaïe (1:4) quand il a dit : "Ils ont abandonné le Seigneur, ils ont méprisé le Saint d'Israël, ils lui ont tourné le dos". Les mots נזورو אחר, dans ce verset, décrivent que le comportement du peuple juif a amené Dieu à inverser les attributs avec lesquels Il se rapporte à eux. Concernant les mots : "ils ont abandonné le Seigneur", Dieu demande rhétoriquement : "Moi qui ai été connu comme le Dieu compatissant et gracieux, j'ai maintenant été forcé d'inverser Mes attributs et je leur suis apparu comme le Dieu cruel".

Une approche rationnelle : les mots "**Hachem passa devant lui et proclama : "Hachem, Hachem, Dieu"**". Ces mots contiennent trois références au tétragramme. Le reste des mots dans toute cette séquence sont des noms pour les attributs du Seigneur. En d'autres termes, la Torah énumère ici un total de dix attributs. Le mot ("midoth"=: "attributs") s'applique également aux noms de Dieu. La raison pour laquelle le nom du Seigneur apparaît trois fois dans ce verset est de faire allusion au fait que le Seigneur est le Dieu unique et responsable dans les trois mondes : le monde des anges, le monde des planètes (espace extra-atmosphérique), et notre univers terrestre. Concernant les deux mondes qui sont d'une durée infinie, c'est-à-dire le monde des anges et celui des planètes, la Torah a utilisé les deux noms de Dieu qui ne subissent aucun changement.

(*Ils ne sont pas utilisés comme attributs différents à différentes occasions.*)

La Torah a utilisé le nom אל ("El") en relation avec le monde terrestre qui est soumis à une métamorphose. Nous trouvons ces points de vue reflétés en Ps 148:6 : "Il les a fait durer pour toujours, établissant un ordre qui ne changera jamais". David avait déjà fait référence au monde des anges dans les premiers versets du même psaume lorsqu'il disait : "Louez le Seigneur des cieux ; louez-le, tous Ses anges ; louez-le, toutes Ses armées". En ce qui concerne le monde "inférieur", la partie de l'univers que nous, les humains, habitons, un univers qui est sujet au renouvellement, à la destruction dans sa forme actuelle, la Torah utilise le nom אל, qui est en fait le nom d'un adjectif. C'est l'attribut qui peut passer de l'attribut de la Justice à l'attribut de la Miséricorde, et vice versa. Cela se reflète dans le Ps 22:2 : אלְ אלי למה עזבתני ("Eli, Eli, lama azavtani" = "Mon Dieu, mon Dieu, pourquoi m'as-tu abandonné ?" De toute évidence, il s'agissait d'une référence à l'attribut de Miséricorde, car on ne se plaint pas d'être abandonné par l'attribut de Justice de Dieu. En tous cas, il nous reste

"רְחֹם וְחַנּוּן" שתים מדות נאמרו על ההשגחה כללית ופרטית, "רְחֹם" היא מדה כללית, כאמור: (שם קמה, ט) "וְרָחִמֵּוּ עַל כָּל מְעַשֶׂיךָ",

"וחנּוּן" מדה פרטית, ולא תמצא המדה הזאת כי אם בעניין האדם, הוא שכותוב: (איוב לג, כד) "וַיַּחֲנֹנוּ וַיֹּאמֶר פָּדוּהוּ וְגוּ", וכתיב: (בראשית מג, כט) "אֱלֹהִים יְחַנֵּן בְּנֵי", ומפני שהאדם נכבד מכל ברואיו עולם השפל לכך ייחד לו בעניין ההשגחה מדה בפנֵי עצמה.

"ארך אפים" היא מדה שהכל צריכה לה בין צדיקים בין רשעים, דכתיב: (קהלת ז, כ) "כִּי אָדָם אֵין צָדִיק בָּאָرֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יַחֲטָא", ורשעים אין צדיק לומר, ואין מדה זו נמצאת כי אם במנין האדם בלבד, כי היא על דרך ההשגחה עונש ושרך.

נשארו שבע מדות ג' לטוביים ארבע לרעים: " נוֹצֵר חֶסֶד לְאַלְפִים" לטוביים, "נוֹשֵׁא עֻזָּן וְפִשְׁעַ וְחַטָּאת וְנַקָּה" לרעים. "נוֹשֵׁא עֻזָּן" הוא חטא המהשבה, עון הרהור הלב, "פִשְׁעַ וְחַטָּאת" הוא עון המעשה, זה מזיד וזה שוגג, "ונקה" אמרו ר' ל: (יומא פ"א) "ונקה", לשבים, כי לא יתכן שהבורא יתעללה ינקה לשאים שבים, כי אין ראוי לסלוח לרשות העומד במרדו, שם כן מצינו חוטא נשכר, וגיהנם ועונשו לא נבראו אלא בשביון, ונמצא העונש והשכר בטל.

וע"ד הקבלה: "וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנֵיו וַיִּקְרָא ה' ה' אֶל רְחֹם וְחַנּוּן אֶרְךָ אַפִּים וְרַב חֶסֶד וְאַמְתָּה, נוֹצֵר חֶסֶד לְאַלְפִים נוֹשֵׁא עֻזָּן וְפִשְׁעַ וְחַטָּאת וְנַקָּה", י"ג מדות אלו כלם הם נמשכות מן הכתיר שהרי לשון "מדות" כלים או מקבלים, וזה סדר קריית המידות בספרות: "ה' ה'", החכמה והבינה, "אל רְחֹם" הגודלה, "חַנּוּן אֶרְךָ אַפִּים" האנרגיה, "וְרַב חֶסֶד וְאַמְתָּה" התפארת, "נוֹצֵר חֶסֶד נוֹשֵׁא

dix attributs utilisés par le Créateur pour diriger son univers.

Les attributs **רְחֹם וְחַנּוּן** sont deux attributs qui s'appliquent à la direction de nos destins par ce qui est connu sous le nom de **ההשגחה כללית** ("le système général de Dieu pour superviser nos destins"), et **ההשגחה פרטית** ("la supervision spécifique de Dieu sur le destin des individus"). Le premier fait référence au **ההשגחה כללית**, comme nous le rappelle le Psalme 145:9 ; "Sa (rahamim)" s'étend à toutes Ses œuvres".

Le mot **חַנּוּן** décrit l'attribut qui supervise les destins individuels. Vous ne rencontrerez jamais cet attribut mentionné en relation avec une créature qui n'est pas un être humain. Dans le livre de Job (33:24), Elihu s'y réfère lorsqu'il dit : ("וַיַּחֲנֹנוּ וַיֹּאמֶר פָּדוּהוּ וְגוּ" "Alors il a pitié de lui et décrète : le racheteur de descendre dans la fosse"), le mot **חַנּוּן** en Ge 49:29 où Joseph bénit son frère Benjamin en le recommandant à l'attention particulière de Dieu : "que Dieu te fasse grâce, mon fils"). Voyant que l'homme est la plus aboutie de toutes les créations de Dieu, il est plus que naturel que Dieu se rapporte à lui avec une attention particulière. L'homme évalue donc un attribut de Dieu qui est exclusif à son espèce.

L'attribut **אֶרְךָ אַפִּים** ("long à la colère") est un attribut dont tout le monde a besoin, qu'il soit ou non craignant Dieu, observant la Torah. Après tout, Salomon nous a dit en Qo 7:20 : "qu'il n'y a pas un seul individu vivant sur la terre qui ne fasse que le bien et ne commette pas un péché à l'occasion". Nous n'avons pas besoin de mentionner que les pécheurs habituels ont besoin de cet attribut de Dieu. C'est aussi un attribut réservé à l'espèce humaine et se rapporte respectivement à la dispense de la récompense ou de la punition, un concept unique à la relation entre l'homme et son Dieu.

Cela nous laisse avec sept autres attributs, dont trois favorisent fondamentalement l'homme, tandis que quatre le discriminent. Les attributs **רַב חֶסֶד וְאַמְתָּה** (*rav h̄es̄ed wē-ṣ̄met*) travaillent fondamentalement en faveur de l'homme, tandis que les attributs **נוֹשֵׁא עֻזָּן, וְפִשְׁעַ וְחַטָּאת וְנַקָּה** (*nosé̄ uzw̄aph̄eshā* et *wē-naqqéh*) sont fondamentalement des attributs dont l'homme doit avoir peur ; l'attribut de **נוֹשֵׁא עֻזָּן** (*nosé̄ uzw̄awon*) fait référence à Dieu considérant les péchés commis en pensée uniquement, alors que **פִשְׁעַ וְחַטָּאת וְנַקָּה** (*p̄eshā we-hat̄ṭāyah*) sont des attributs activés par des péchés réellement commis, le premier faisant référence à des péchés délibérément commis, alors que l'attribut **חַטָּאת** (*hat̄ṭāyah*) fait référence à des péchés commis involontairement. Concernant l'attribut **וְנַקָּה** (*we-naqqéh*), le Talmud (*Yoma* 86) affirme qu'il s'agit d'un attribut réservé aux pénitents. Il est certainement inconcevable que Dieu exonère complètement quiconque ne s'est même pas repenti de ses péchés (*Yebamot* 92). L'institution du purgatoire comme instrument de punition a été inventée pour le pécheur impénitent..

Une approche kabbalistique soutient que tous ces treize attributs dérivent directement de l'émanation ("kētər"), l'émanation la plus élevée vers le bas. Le mot même **מדות** (*middot*) représente des récipients, des destinataires. La dimension mystique de ces attributs doit être vue dans l'ordre suivant : les attributs **ה', ה' חכמה וּבִינָה** (*hokhmah et bînah*) ; les attributs **אל רְחֹם גְּדוֹלָה** (*gedolah*) . Les attributs **חַנּוּן אֶרְךָ אַפִּים** représentent l'émanation **גבורה** (*gevûrah*) ; les attributs **רַב חֶסֶד וְאַמְתָּה** représentent

עוז" הנצחה, "ופשׁע וחתאה" ההוד, "ונקה" היסוד, לכל ספירה שתי מדות, חוץ מן היסוד שאין לה במדות אלא אחת, והשם הנכבד שעבר על פניו הוא הקורא י"ג מדות אלו הנמשכות מן הכהר.

אבל דעת הרמב"ן ז"ל וכונתו ב"ג מדות: כי ה' הראשון הוא אל עליון, והשני והשלישי התפארת והכבוד, וישלחתם הרי הם עצמותם של שם, ואחרי כן עשר מדות. "רחום וחנון ארך אפים" הם באל עליון, לכך לא הזיכיר מرحם מהונן ומאיריך כי הוא עצם פועל למדותיהם, והוא "רב חסד ואמת נוצר חסד" בתפארתו "נושא עוז ופשׁע וחתאה ונקה" בכבודו.

וידוע כי בין השם הראשון והשני יש הפסיק ביניהם, וכל מי שלא הפסיק עתיד ליתן את הדין. ועוד יש בעניין י"ג מדות דרך אחרת לקצת בעלי הקבלה, כי כל המדות כלן הולכות על ארבע ארבע, והוא כי אחר השם זהה הראשון העליון שהמדות מתחדשות בו והוא אינו מדה תמצא י"ב מדות והן מוסדות לארבע ארבע, הזיכיר תחלה ארבע מדות למדת רחמים, ואחרי כן הזיכיר ארבע מדות למדות החסד, ואחרי כן ארבע מדות למדת הדין, והנה זה על דרך שלושת הספרות שהם שלושת האבות שאמרו עליהם חכמי האמת: (ב"ר מז, ח) הם המרכבה, ומכאן תבין כי משה כשבה את ה' בג' שבחים, והוא שאמր: (דברים י, יז) "האל הגדול הגיבור והנורא", כל י"ג מדות אלו כלל בשלשתן, כי האל שהזיכיר כנגד ה' ראשון שהוא עצם ולא מדיה, וכשהזיכיר "הגadol" כלל בו ארבע מדות של חסד, וכשהזיכיר "הגיבור" כלל בו ארבע מדות של מדת הדין, וכשהזיכיר "הנורא" כלל בו ארבע מדות של מדת רחמים, והא למדת בג' שבחים אלה למשה הם כל י"ג מדות שנאמרו לו בסיני, ומפני שהעובר על פניו של משה הוא הטוב שהובטח בו למעלה: "אני עבריך כל טוביך", והוא הקורא י"ג מדות כמו שהזכיר כבר, על כן נמצא בספר תורה תגין בשם של "ויעבור ה' על פניו" שני תגין בה"א

נצח חסד לאלפיים נוצרת représentant l'émanation (*tiph-^geret*) ; les attributs (*netsah*). Les attributs représentent l'émanation (*hôd*), tandis que l'attribut (*yesôd*) représente l'émanation (*yesôd*). Chacune des émanations (à l'exception de l'émanation *malekhût* qui n'en a pas) a reçu 2 attributs, à l'exception de l'émanation (*yesôd*), qui n'en a reçu qu'un seul.

(Le lecteur qui connaît la table des émanations actuellement acceptée est rappelé que cette table n'était pas utilisée à l'époque de l'auteur).

Le saint nom du Seigneur qui passa devant Moïse était celui qui récitat cette liste d'attributs tels qu'ils dérivent de la plus haute émanation (kètèr).

Le point de vue de Nachmanide et son interprétation des treize attributs est que le mot אֵל (El), lorsqu'il apparaît ici pour la première fois fait référence à l'émanation la plus élevée, alors que la deuxième et la troisième fois que le tétragramme apparaît ici, il fait référence aux émanations (*tiph-^geret*) et כבוד (kavôd) respectivement. Toutes ces trois apparitions du tétragramme entre elles comprennent l'essence de Dieu, c'est-à-dire Son saint nom. Ceci est suivi des dix attributs restants. Les attributs רחום, חנון, ארך אפים (rahum, hanun, zêrakh appayim) font partie du terme généralement connu sous le nom de אל (l'air), et c'est la raison pour laquelle des mots tels que מאיריך ou מרוחם, מהונן (c'est-à-dire *mehonen*, *merahem* ou *ma-zarikh*, les versions verbalisées de ces attributs) n'apparaissent pas dans cette liste. Ils ne sont, après tout, que l'application pratique de ces attributs. Les attributs רב חסד ואמת נוצר חסד (rav hê-sêd wê-zêmèt notsér hê-sêd) sont attribués à l'émanation (*tiph-^geret*) ; et נושא עוז ופשׁע וחתאה ונקה (we-nossé *awon uphêsha we-hatja zah we-naqqéh*) à Sa כבוד (kavôd).

Il est bien connu qu'à la lecture de ces attributs, il faut mettre une virgule entre la première et la seconde mention du tétragramme. Quiconque ne parvient pas à faire cette séparation devra rendre compte de son erreur. Il existe encore une autre méthode pour se rapporter à cette liste de treize attributs, une méthode employée par une minorité de kabbalistes (une méthode mentionnée par le *Zohar*). À l'exception du premier attribut mentionné, les attributs apparaissent en 4 groupes de trois, chacun faisant ainsi allusion aux 4 porteurs du trône de Dieu. La raison pour laquelle trois attributs peuvent être perçus comme formant un groupe autonome est qu'ils représentent les 3 patriarches Abraham, Isaac et Jacob. Concernant ces patriarches, nous disons dans le paragraphe d'ouverture de la prière de la *amidah* : עמידה ("amidah") : "האל, הגבור, והנורא" ("Dieu grand, puissant et redoutable"). Tous ces treize attributs sont subsumés dans ces trois mots (adjectifs) appliqués à Dieu dans les premières lignes de la *amidah*. En mentionnant le mot *ha-gadol* dans cette bénédiction, il inclut les quatre attributs de חסד, tandis que le mot *ha-gibbôr* inclut les quatre attributs comprenant l'attribut de Justice. Enfin le mot *ha-gibbôr* comprend les quatre attributs de la Miséricorde, *rahamim* (*rahamim*), applicable aux personnes qui ont au moins une certaine demande d'un traitement plus doux.

La raison pour laquelle nous constatons que les lettres des mots ה' dans la séquence פניו ("et hachem passa devant") sont décorés de deux "tagim" (décorations en forme de couronne) sur le dessus, distincts des attributs ה', ה' ("Hachem, Hachem"), au milieu de la

ראשונה וב' הGIN בה"א אחרונה, אבל בשני השמות שהם "ה' ה'" אין בהם שם תג, וידוע כי התגין בכל מקום שהם הם רמז להשגה והתבוננות, והנה ההשגה אפשרית היא באחת העובר הקורא, ולא כן למי שאנו מיחסים לו המדות כי בו כשל כה ההשגה, והבן זה.

וכתב רבינו האי גאון ז",ל, כי י"ג מדות אלו הם ענפי תולדות נמשכו מעשר ספירות ואף על פי שאלה נקראים מדות ואלו ספירות הכל נובע מעין אחד, ואף על פי שמצוינו "שלש עשרה מדות" ולא מצינו שלוש עשרה ספירות, סוד העניין מפני שהשלש המאוורות העליונות שהם על עשר ספירות אין להם התחלה כי הם שם עצם לשורש השרשים, ובקבלה הגאון בשמותיהם שהם: אור קדמון, אור מצוחצת, אור צח, ושלשת שמות אלו כלם עניין אחד ועצם אחד דבוקים. דבוק אמץ בשורש כל השרשים, ומשורש כל השרשים נאצלו עשר ספירות, ועליון רמזו חכמי האמת בקוצו של יו"ד, וכבר הזכרתי זה בסדר בראשית, והקב"ה ימחול לנו ויראנו בתורתו נפלאות.

(ז) פוקד עון אבות על בניים ועל בניי בניים על שלישים ועל רביעים.

הכתוב הזה מצאנוו ב תורה ב ארבעה מקומות: שתים בעשרת הדברות הראשונות ואחרונות, ושתיים במדותיו של הקדוש ברוך הוא, האחד ב"כ" תשא", והשני בסדר "שלח לך" בעניין מרגלים, אותם שבעשרה הדברים הם פקודת נקמה להכריתם ולמחות שמן מן העולם, שכן כתוב בו (לעיל כ, ה) "לשונאי", אבל השתיים שבמדותיו של הקדוש ברוך הוא הם פקודת עונש להוסיפה ולהרבות להם יסורים שיהיו כפרת עונותם וכדי ליהיטיבם באחריתם.

ואמנם מה שהקב"ה פוקד עון האב על הבנים, יש לתמונה, כי נראה כי אין זה משפט צדק והלא הקדוש ברוך הוא צוה ב תורה: (דברים כד, טז) "לא יומתו אבות על בניים ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו".

אבל העניין הזה כבר באrhoתו לנו רוזל (ברכות ז א) שהכתוב הזה של "פוקד עון אבות" מדובר כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, ויזכיר הכתוב שהפקידה זאת נמשך ארבעה דורות, והטעם לפיה שאפשר שיאריכו ימי של אדם ויראה

liste des attributs, montre que les sages, qui ont arrangé ces "tagim", ont voulu attirer notre attention sur le fait que le compliment que Dieu fait à Moïse en lui révélant Ses treize attributs était de nature à lui naccorder des aperçus spirituels supplémentaires et pouvoirs. Ces "tagim" sont toujours un rappel au lecteur qu'une étude attentive du texte de la Torah donne des idées supplémentaires pour le lecteur. De tels aperçus, c'est-à-dire s'ils seront réellement atteints, dépendent de l'attitude du lecteur plutôt que du fait que Dieu a mis à notre disposition la connaissance que ces nuances des attributs de Dieu existent.

Le rabbin Haï Gaon souligne que, bien qu'il y ait treize attributs et que nous ayons dit qu'ils sont parallèles aux dix émanations et que les expressions "émanation" et "attributs" semblent être utilisées de manière interchangeable, le fait est qu'elles sont clairement liées et dérivent d'une même source, bien que leurs nombres ne coïncident pas. La raison de cette divergence apparente est le fait que les trois niveaux des "régions" "עולם האצילות" au-delà de l'émanation "la plus élevée", (kètèr), n'ont pas de débuts clairement définis, car ils sont étroitement entrelacés avec la racine des racines. Rabbi Haï Gaon, s'il est pressé, a nommé les trois "super-émanations": אור קדמון, אור מצוחצת, אור צח ("lumière primitive, lumière polie, lumière brillante") – les trois nuances de la lumière originelle. Nos sages l'appelaient parfois le יוד, quelque chose auquel il est fait allusion dans notre monde par la petite pointe en forme de pointe de la lettre . Genèse 1:1 "une approche kabbalistique". Que le Seigneur nous pardonne et nous éclaire toujours davantage lorsque nous nous appliquons à l'étude de la Torah.

(7) "Rappelant l'iniquité des parents sur les enfants et petits enfants jusqu'aux 3ème et quatrième générations".

Ce verset apparaît dans la Torah à quatre reprises. Nous le retrouvons dans les deux versions des Dix Commandements, et encore deux fois lorsque les attributs de Dieu sont listés, une fois ici et une fois en rapport avec le péché des dix espions et des gens qui ont cru leurs paroles (Nb 14:18). Lorsque ce verset apparaît dans les dix Commandements, le mot (poqéd ḥawon) doit être compris négativement, c'est-à-dire que Dieu n'oubliera pas l'iniquité des parents, etc. Ainsi est-il écrit en Ex 20:5 et De 5:9. La Torah avertit que l'échec des générations suivantes à reprendre un style de vie acceptable pour Dieu rend ces générations susceptibles d'être détruites même si leur culpabilité personnelle n'est pas suffisante pour provoquer une telle tragédie sur elles-mêmes. Les mêmes mots, lorsqu'ils sont mentionnés dans la liste des attributs de Dieu, indiquent simplement que Dieu ajoutera des afflictions aux générations successives pour les péchés commis par les générations précédentes, afin de provoquer la repentance et d'avoir une excuse pour sauver ces générations. En subissant ces afflictions, les péchés et la culpabilité encourus auparavant même par leurs ancêtres seraient expiés. Les afflictions entraîneraient le bien éventuel que les générations futures connaîtraient.

Il y a des problèmes à expliquer en rapport avec le fait que Dieu "visite les péchés des pères sur leurs enfants". Une telle interprétation semble contredire ce qui est écrit en De 24:16 : que "Les parents ne seront pas exécutés pour les péchés des fils, ni les fils pour les péchés des parents. Chaque [génération (individuelle) ne doit être exécutée que] pour son [propre] péché". Cependant nos sages ont déjà expliqué (Berakhot 7) comment concilier ce qui est écrit dans ces versets. Le verset menaçant que les péchés des pères seront infligés à leurs fils ou aux générations futures suppose que les fils ou petits-fils continuent dans le mauvais chemin que leurs parents avaient parcouru avant eux. Lorsque c'est le cas, Dieu ne se sentira pas

ארבעה דורות, כענין שכותב באיוב: (איוב מב, יז) "ויראה את בניו ואת בני בניו ארבעה דורות", וכן כתוב ביוسف: (בראשית ג, ג) "וירא יוסף לאפרים בני שלשים", מלת "בני" סמוכה והם ربיעים, והודיעענו הכתוב עד היכן גבול הקורבה, כי חמלת האבות עד פה תבא ולא תוסיף.

ועל כן הרשע אשר ראה אביו ואבי אביו וזקנו שהיו עושי רשעה, והנה גם הוא אחريיהם אווז הדרך ההוא ומתחזק ברשע כמותם, ראוי להביא עליו יסוריון ולפקוד עליו עון כלם. וכךון הבן שואל, כיון שהמדת כך היא שהפקידה הזאת עד ארבעה דורות ולא יותר, אם כן מדוע אמר הכתוב: (עליל לב, לד) "וביום פקדי ופקדתי עליהם",

ודרשו רז"ל: (ירושלמי תענית ד, ה) אין לך דור ודור שלא יהיה בו אונקיא מעון העגל, ובלשון אחר הזכירו במקום אחר: אין לך פורענות שבאה על ישראל שאין בה קצאת מפורענות של עגל. וא"כ איך יפקוד הקדוש ברוך הוא בכל דור ודור קצאת מאותו עון, ומהذا הפקידה ואף כשהוא הוזען מעשה אבותיהם בידיהם אינה מתפשטה אלא עד ד' דורות, וההתשובה בזה כי מה שאמור "פקדי ופקדתי" אין זה לשון פקידה בכך אלא לשון זכרה שהקב"ה זוכר עון העגל כשהדור חוטא, אבל איינו פוקדו, כי בחרבן בית המקדש נפקד הכל ונמהה העון למגاري, כי בודאי היה החרבן ההוא והאבל ההיא העצומה שאבדו ישראל שיתמרקו בה עונותיהם ולא ישאר להם מעון העגל כלל.

והנה מצינו בחרבן בהמ"ק שכותב: (יהזקאל ט, א) "קרבו פקודות העיר ואיש כל משחתו بيדו", ובמלת "פקודות" רמז מקרה זה: "וביום פקדי ופקדתי". וכן מצאת במדרש אמרה: (מדרש אמרה רבבה ב, ג) עד היכן חטאו של עגל קיים, ר' ברכיה אומר עד עגלי ירבעם, שנאמר: (הושע ז, א) "כרפאי לישראל ונגלה" וגוי,

ר' שמואל בר נחמני אומר עד חרבן בהמ"ק, שנאמר: (יהזקאל ט, א) "קרבו פקודות העיר" הזאת. הא למדת שאין עון העגל נפקד כלל מהרבן הבית ואילך, ואף על פי שאיןו נפקד נזכר הוא שהקב"ה זכרו, וזה שדרשו רז"ל בפ' אין דורשין: (הgingה יג ב) כשרב בהמ"ק נתמעטו כנפי החיים, אותן שמכסות בהן רגלייהם, שנאמר: (יהזקאל א, ז) "וכף רגליהם ככף רגל עגל", اي לא אתמעיט מנא ידע

injustifié en appliquant Sa rétribution aux fils ou petits-fils des pécheurs originels. La raison pour laquelle la Torah limite une telle rétribution à quatre générations après que le péché originel a été commis est expliquée en Jb 42:16 où la bénédiction que Job a reçue est qu'il a vécu jusqu'à voir la quatrième génération de ses descendants. La Torah (Ge 50:23) rapporte également que Joseph a eu la bénédiction de voir la quatrième génération de sa progéniture. En d'autres termes, les relations biologiques sont présumées être significatives jusqu'à et y compris la quatrième génération, pas au-delà.

Étant donné qu'une personne peut vivre assez longtemps pour voir ses arrière-arrière-petits-enfants, leur mort peut lui rappeler qu'il a été puni pour son péché originel. Si la cinquième génération devait être punie pour ce péché, cela n'aurait absolument aucun impact sur le pécheur originel. Lorsque, dans une société patriarcale, le membre aîné de la famille est préoccupé par sa progéniture, il n'inclut pas, dans cette préoccupation, la cinquième génération et les suivantes. Si un méchant a observé que son père, son grand-père et son arrière-grand-père avaient commis de tels péchés ainsi que lui-même, il mérite d'être puni en supportant lui-même la faute. Mais alors tout fils intelligent est tenu de se demander, si tel est bien le cas, pourquoi la Torah a-t-elle écrit (en Ex 32:34) : "Le jour où je ferai mon compte, je leur rendrai compte de leur péché" ?

Nos sages ont déclaré (*Talmud de Jerusalem Ta'anit* 4:5) qu'il n'y a pas une seule génération dans l'histoire qui n'ait pas accumulé une petite mesure du péché du veau d'or en son temps. Ailleurs (Rashi), cette déclaration est comprise comme signifiant que chaque fois qu'une génération de juifs est punie pour ses transgressions, une petite quantité d'afflictions est ajoutée pour réduire la culpabilité exceptionnelle de la génération qui a fabriqué et adoré le veau d'or. Quelle que soit l'interprétation correcte, comment ce châtiment différé est-il compatible avec la limitation à quatre générations dont nous parlons dans notre verset ? La réponse apportée par nos sages est que la signification du verbe פוקד ("poqué" en Ex 32:34) n'est pas "Il règle les comptes", mais simplement "Il se souvient". Chaque fois que le peuple juif, dans n'importe quelle génération, commet un péché, un tel péché rappelle à Dieu son péché collectif originel, le péché du veau d'or. Il n'a plus à régler un compte avec nous, car ce compte a été payé en totalité lorsque le Temple a été détruit.

קרבו פקודות העיר ואיש כל משחיתו בידו : (*Faites approcher ceux qui sont préposés à la ville, chacun avec son arme de destruction dans sa main !*) La Torah (en Ex 32:34 "be-yom poqedî û-phaqaqadeti") fait référence à ce que le prophète Ezéchiel évoquait, c'est-à-dire un impératif aux agents de Dieu de liquider le Temple, etc.

Nous avons également une déclaration dans le Midrash Eicha (Eicha Rabba 2:3) dans laquelle est discuté le moment où la culpabilité du péché du veau d'or a expiré. Un érudit a dit qu'il a expiré au moment où le roi Jéroboam a fait de nouveaux veaux d'or cf. 1R 14:9) qu'il a placés sur la route de Jérusalem. Il a basé cela sur ce verset d'Ezéchiel.

Un autre sage, le rabbin Shmuel bar Nahmani a dit que les restes de la culpabilité de ce péché n'ont pas été anéantis jusqu'à ce que le Temple ait été détruit. Même s'il n'était plus sujet au châtiment, Dieu a continué à le mentionner à l'occasion. C'est ce que signifie, dans *hagigah* 13, qu'à partir du moment où le Temple a été détruit, l'envergure des "hayyot" qui devaient couvrir les pieds du "hayyah", décrit comme possédant les pieds d'un veau d'or (Ex 1:9) a été diminuée, de sorte que la partie inférieure de ces pieds est restée exposée. À moins que l'envergure de ce "hayyah" n'ait été diminuée, comment Ezéchiel aurait-il su que ses pieds étaient comme les pieds

ליה, דילמא דגלאי ואחוי ליה, דאי לא תימא הци, (שם, י) "וזמות פניהם פני אדם", הци נמי דאמוות, אלא דגלאי וכו', הци השთא, בשלמא אפיה אורח ארעה לגלוויי קמי רבייה, אלא כרعي לאו אורח ארעה לגלוויי קמי רבייה. ולכך נתמעטו כנפי הרגלים.

ו hutum כדי להזכיר עון העגל, ועוד אזכור במצוות ציצית מספר הכנפים שנתמעטו, וא"כ הרי העון נזכר שם לא היה זוכר היה מתחנגן עמהם במדת רחמים, והזכירה ההיא מונעת הרחמים, אבל לעתיד לבא ישכחנו לגמר, שכן הבטיחנו ע"י נביאו: (ישעיה טט, טו) "גם אלה תשכחנה ואני לא אשכחך".

וע"ד הקבלה: "פוקד עון אבות על בניים" זהו סוד העבור, כי יפקוד על הרשע פעמים שלש עם גבר ועמו הן ربיעים, והדין הזה הוא עניין המחשבות שאמרה התקווית לדוד שהקב"ה מחשב: (שמואל - ב, יד) "לבلتاي ידה ממנה נדח".
ויש לך לkenot לב ולהבין המאמר הנמרץ שבספר הבahir: (אות טז)

א"ר רחומי האור קודם לבריאות העולם, שנאמר: (בראשית א, ג) "יהי אור ויהי אור", אמרו לו קודם יצירת בנק תעשה לו עטרה, אמר להם, משל למה הדבר דומה למלך שהതאה לבן ומצא עטרה נאה ומקלסה, אמר: זה לבני לראשו. אמרו לו: וידוע הוא שבנו ראו, אמר להם: שתקו, כך עליה במחשבה עלה ונודע, שנאמר: (שמואל - ב יד, יד) "וחשב מחשבות לבلتاي ידה ממנה נדח", ע"כ.

והוא חסד הש"י לישראל שלא יהיו אובדין מן העולם הבא אלא שיזכו הכל לפניו, ומפורש אמרו: (סנהדרין צ) כל ישראל ייש להם חלק לעזה"ב, שנאמר: (ישעיה ס, כא) "ועמד כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ".
ואל הסוד הזה רמז שלמה המלך ע"ה באמרו: (קהלת א, ט) "מה שהיה הוא יהיה"

d'un veau ? Il est possible que, dans sa vision de ce "*hayyah*", il ait brièvement levé ses ailes pour que ses pieds et leur forme deviennent visibles. Si nous n'avions pas accepté cette possibilité, comment Ézechiel aurait-il pu identifier les visages des "*hayyot*" dans sa vision ? L'explication doit sûrement être que les ailes se sont déplacées momentanément pour révéler ce qui était caché derrière elles. Le Midrash rejette d'emblée ce genre de raisonnement. Il considère comme normal que les ailes exposent momentanément les visages, car les visages doivent être révélés par définition. Si un visage ne devait pas être visible, et donc identifiable, il ne serait tout simplement pas admissible à la définition de "visage". Les pieds, cependant, ne sont pas susceptibles d'être exposés. Ainsi le fait que les pieds de ce "*hayyah*" particulier ressemblaient à ceux d'un veau est la preuve de quelque chose d'inhabituel, c'est-à-dire que l'envergure du "*hayya*" était raccourcie, de sorte qu'il était incapable de couvrir les pieds avec ses ailes.

Le but de tout cela était de rappeler au prophète, et à travers lui au peuple juif, le péché du veau d'or et que, bien que Dieu n'ait plus de comptes à régler avec nous, Il n'avait pas "oublié" ce qui s'était produit. Une telle mention, un tel souvenir de ce péché, tout en ne produisant pas de rétribution, rend l'application de l'attribut de Miséricorde plus difficile, "affaiblit" cet attribut lorsque nous l'invoquons (Is 49:15).

Je discuterai de ce sujet lors de la discussion de la loi de ציצית, dont le port est destiné à nous rappeler les commandements de Dieu (Nb 16:38).

Une approche kabbalistique : Les mots פוקד עון אבות על בניים ("Rappelant l'iniquité des parents sur les enfants") font référence à la dimension mystique de ce qu'on appelle סוד העבור ("Sod ha-*Kabbûr*, "le mystère de la migration des âmes"). Dieu peut allouer (imposer la nécessité) d'une deuxième et même d'une troisième répétition de vie physique sur terre à l'âme du pécheur pour lui donner une chance de se réhabiliter dans ces vies sur terre dans ces corps différents. Lorsqu'il est combiné avec la vie originale sur terre, cela fait un total de jusqu'à quatre vies sur terre vécues par certaines personnes. Cet aspect de la rétribution de Dieu a été mentionné par la femme de Tekoa à David (2 Sam 14:14) quand elle a parlé de certains calculs' que Dieu fait dans Son administration de Sa Justice. Dieu calcule tout cela afin de s'assurer que le moins d'âmes possible soient vouées à l'oubli éternel. Il est important de comprendre un dicton très important trouvé dans le Séphèr HaBahir (point 16, édition Margolis) à ce sujet.

Le rabbin Rehumi est cité comme disant que le fait que la lumière a été créée avant la création de l'univers est documenté dans Ge 1:3 où Dieu a dit : "Que la lumière soit" et la lumière fut. Les conseillers de Dieu ont dit à Dieu : "Avant que tu crées un fils d'Israël (ou homme), fais-lui une couronne". Il a répondu positivement. Il leur dit que l'affaire était comparable à un roi très désireux d'avoir un fils. Il trouva une belle couronne dont il loua la beauté en disant : "Cette couronne conviendra à mon fils". Ils lui dirent "Sait-il si le fils sera digne de cette couronne ?" Le roi a rétorqué (avec colère) : "Taisez-vous ! Cest ce que j'ai en tête". Pour cela ils ont appliqué le verset (2 Sam 14:14) que nous avons cité : "Il a fait des plans pour que personne ne soit banni". [Jusqu'ici la citation du Séphèr HaBahir].

Le dicton est une illustration du חסד (*ḥesed*) du Seigneur, qui a créé un mécanisme conçu pour prévenir la perte permanente d'une âme juive. Cette idée est énoncée dans Sanhédrin 90, où le Talmud déclare que tous les Israélites ont droit à une part dans le monde à venir. À l'appui de cela, le Talmud cite Is 60:21 ; "et ton peuple, tous justes, possèdera le pays pour toujours ; ils sont la poussière que j'ai plantée, mon ouvrage dont je me glorifie".

Salomon a fait référence à cette dimension mystique lorsqu'il a dit (Qo 1:9) : "Ce qui a été créé,

וגו' ואמר: (שם, ז) "דור הולך ודור בא" וגוי, כי ע"ד הפשט היה ראוי שייאמר: "דור בא ודור הולך" לפי שהנולדים הם באים והמתים הם הולכים, אבל אמר: "דור הולך ודור בא", כי הולך הוא בא, וזהו לשון "דור" שהוא מלשונו: (ישעיה כב, יח) "כדור אל ארץ רחבת ימים", וזה מבואר.

ce qui sera, etc." Il a dit aussi : (Qo 1:4) : "une génération s'en va et une génération vient, mais la terre reste à jamais la même". Si Salomon avait voulu dire ce que le lecteur superficiel pense qu'il voulait dire, il aurait dû dire : "une génération vient et une génération s'en va, etc." Le fait qu'il ait employé l'ordre inverse, c'est-à-dire qu'il parle de ceux qui ont quitté la terre comme s'ils n'y étaient jamais apparus en premier, indique qu'il se réfère aux morts qui se réincarneront afin de s'assurer que personne ne sera perdu définitivement.

En fait, le mot **דור** ("dôr"), utilisé par Salomon, que nous traduisons habituellement par "génération", est très lié à **כדור** ("boule", "globe"), c'est-à-dire quelque chose qui n'a ni fin ni début. Le mot indique que le peuple dont parle Salomon resurgira au moment où il plaira au Seigneur.

ריב"א שמות פרק לד פסוק ו'

(ו) ה' ה'. פירש"י הוא מدة רחמים אחת קודם שיחטא ואחת אף לאחר שיחטא ויושוב. ואית וכי צריך לרחמים קודם שיחטא. ויל' שצרכי לרחמים לפני שבענינו העגל היו חייבים מן ההרהור כמעשה כדכתבי' למען תפש את ישראל בלבם ולכך נאמר בו ה' ה' ב' פעמיים אבל בענין המרגלים לא היו חייבים מן ההרהור אלא במעשה ועל כן לא נאמר שם ה' אלא פעם אחת לומר שמכפר עליו אחר שיחטא ויושוב:

ויקרא ה' אל רחום ותנון ארד אפים ורב חסד לאלפיים נושא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה פוקד עון אבות על בניים ועל בני בנים ועל שלשים ועל רבעים. הררי לך ה' ג' מדות זהה לך פירושם על פי דברי רש"י ועל פי דברי התלמוד והתוספות בפ"ק דר"ה אומר שמות הראשונים הם ב' מדות כדאמר'י פ"ק דר"ה אני הוא קודם שיחטא לרchrom עליו אני הוא לאחר שיחטא אם ישוב והכי אתה בפסיקתא.

ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני אותם ב' מדות עזבני ומ' מ כיוון ששניהם של רחמים אין כאן ב' מדות ע"כ נראה לפרש שהם מדה אחת ואחת מהם שם התואר שכך מזכירים אותו על שם אדונותו לפי שהוא אדון על כל כמו מלך על מלכותו ואותו כינוי מדה רחמים הוא שלפני שהוא אדון על כל צריך להתנהג עם הכל במדת רחמים הררי לך כאן מדה אחת:

אל הוא מדה חזק כי ביד חזקה הוא מכין מזון לכלCDCת' הכהרים שואגים לטרפ' ולבקש מאל אכלם ורש"י פיר' כאן זו'ל אל זו מדה רחמים וכן הוא אומר אליו למה עזבתני כך מצאתי במקילתא עכ"ל:

רחום גם הוא מדה רחמים ולא כמדת ה' כי הרחמים חולקים כדאמר'י פ"ק דר"ה קודם תשובה ואחר תשובה:

RIVA sur Ex 34:6

(6) **"Hachem Hachem"** – Rashi commente que "c'est l'attribut de la miséricorde [divine] énoncé [deux fois] : une première avant que [l'homme] ne pèche, et une seconde après qu'il a péché et qu'il s'est repenti". Et si tu dis qu'il faut [qu'il y ait] miséricorde avant qu'il ait péché, il faut dire que la miséricorde est nécessaire selon que , dans l'affaire du veau [d'or], ils étaient obligés d'y penser comme d'une action dont il est écrit : "afin de saisir [la maison d']Israël par le cœur" [Ez 14:5] et c'est pourquoi il est dit ici "*Hachem Hachem*" deux fois ; mais dans l'affaire des espions, ils n'étaient pas obligés d'y penser comme d'une action, et c'est pourquoi il n'y est dit "*Hachem*" qu'une seule fois, pour dire qu'il lui pardonne après qu'il a péché et s'est repenti.

"et il appela : "Hachem, Hachem, Dieu miséricordieux et bienveillant, long à la colère et abondant en bonté et vérité, qui conserve de la bonté pour des milliers [de générations], qui supporte l'iniquité, la rébellion et la faute, mais qui n'about pas, qui se souvient de l'iniquité des pères sur les fils et sur les petits-fils et jusqu'à la troisième et la quatrième [génération]" –

Tu as ici les treize attributs, et voici leur interprétation selon les paroles de Rashi, et selon ce qui en est dit dans le "Talmud" et les "tossafot". Dans le commentaire des anciens, nos Maîtres ont commenté en disant : les premiers noms sont deux attributs comme le dit le commentaire des anciens, nos Maîtres ont commenté : "je suis celui qui est avant qu'il ait péché pour lui faire miséricorde, je suis celui qui est après qu'il a péché s'il se repente, et il y a une interruption.

"Et Sion disait : Hachem m'a abandonnée, et mon Seigneur m'a oubliée" [Is 49:14] ; ce sont deux attributs "m'a abandonnée" et la signification de ça (??) : Puisque les deux [mots ?] de miséricorde ne sont pas ici deux attributs. il faut donc interpréter, semble-t-il, qu'ils sont l'un [d'eux] un "attribut" ("middah") et l'un d'eux un adjectif qui le mentionne ainsi au nom de sa Seigneurie, du fait qu'il est Seigneur sur tout comme un roi sur son royaume ; et ce même surnom est un attribut de la miséricorde ; en effet puisqu'il est le Seigneur de tous, il doit se comporter envers tous avec l'attribut de la miséricorde. Tu as donc ici un [seul] attribut.

"Dieu" – C'est l'attribut de la force parce que d'une main forte il prépare la nourriture pour tous, comme il est écrit : *"Les lionceaux rugissent après leur proie et réclament à Dieu leur nourriture"* [Ps 104:21]. Rashi a fait un commentaire et voici son langage : 'אֶל' "c'est [aussi] l'attribut de la miséricorde [divine], ainsi qu'il est écrit : אֶל, אֶל, pourquoi m'as-tu abandonné ? [Ps 22:2] ... Voilà ce que j'ai trouvé dans la *Mekhilta*".

"Miséricordieux" – C'est aussi un attribut de la miséricorde, mais pas comme l'attribut "Hachem" où la miséricorde est séparée comme l'ont dit nos Maîtres dans le commentaire des anciens : avant le repentir et après le repentir.

וְהַנּוּ גַם הָוָא מְעַנֵּן אֶחָד כִּי מִדְתָּת רְחוֹם הָוָא בְּעֵת צְרָה כִּי בְּטֻרְם תָּגַע צְרָה הָוָא
מְרַחֲם שֶׁלֹּא תָּבָא אֶבֶל תְּהַנוּן הָוָא שְׁהַנוּן בְּשַׁעַת הַדּוֹחָק לְגַמּוֹל הַצּוֹעָק כְּדַכְתּוֹב
חַנוּן יְהַנֵּךְ לְקֹול זָעָק וְמַהְזָה זוֹ כְּבִיכּוֹל שְׁבָעֵל כְּרָחֵי יִשְׁ לִי לְחֹוס עַל הַצּוֹעָק אֶפְ
לֹא כְּדִין שְׁנִי וְהִיה כִּי יִצְעַק אֶלְיָ וְשְׁמַעְתִּי כִּי חַנוּן אַנְיִן כְּלֹום' אֶפְ עַל פִּי שְׁבָדִין בְּאָ
הַעֲבוּט בִּידְךָ כִּי הַלְּיוֹת עַלְיוֹ מְעוֹתֵיךְ אַעֲפָ"כְּ תְשִׁיבָנוּ לוֹ כִּי אִם יִצְעַק אֶלְיָ הַמְּדָה
הִיה כְּנִ שְׁאַשְׁמָעָ צְעַקְתּוֹ לְפִי שְׁהַנוּן אַנְיִן וְאַנְיִן יִכְלֵל לְרֹאָתָ בְּעַנְיוֹ וְגַם יִשְׁ בְּלָשׁוֹן
חַנוּן מְתַנֵּתָ חַנְמָ כְּדָאָמָ' בְּכֶרֶכְתָּ וְחַנוּתִי אֶת אַחֲוֹן אֶפְ עַל פִּי שְׁאַינְוּ הַגּוֹן:

וְאֶךְ אֶפְיָם. לְצִדְיקִים וּלְרָשִׁיעִים וְהַם בָ' מְדוֹת לְפִי שְׁהָם מְשֻׁנִּי בְּנֵי אָדָם וְהָוָא מְדָה
טוּבָה שְׁהַקְּבִּ"הּ מְאַרְיךְ אֶפְ וְאַינְוּ מִמְּהָר לְיִפְרָע וּמִתוֹךְ כֶּךָ חֹזְרִין בְּתִשְׁוֹבָה.
וּבִירּוֹשׁ מְתַرְגָּמָ' מְרַחָק רְגֵז שְׁהָוָא מְרַחָק מִמְּנוֹ לְדִגְינוֹתָ הַרְעִים כְּדַכְתּוֹב פָּתָח הַ'
אֶת אַוְצָרוֹ וַיּוֹצִיאָ כָּלִי זָעָמוֹ בְּאַיִם מְאַרְיךְ מְרַחָק:

וְרַב חֶסֶד וְאֶתְמָת. הַמְּשֻׁתִּים כְּדִידְרִשִּׁין כְּתוֹ' וְרַב חֶסֶד וְכְתוֹ' וְאֶתְמָת הָא כִּיצְדָּ בְּתִחְלָה
בְּאֶתְמָת וְכְשָׂרֹואָה שְׁאַין הָעוֹלָם מְתָקִים בְּחֶסֶד וְכֵן תְּפִרְשָׁ שְׁנִי מְדוֹת הַלְּלוֹ'

וְרַב חֶסֶד לְצִרְיכִי חֶסֶד שְׁאַין לָהֶם זָכִוָּת כֶּל כֶּךָ כְּלֹום' כְּשָׁאָדָם שְׁקוֹל מְחַזָּה זָכִוָּת
וּמְחַזָּה חֻובּוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הָוָא בְּרַבְּ הַסְּדוּ מְתָה כְּלֹפִי חֶסֶד הַזָּכִוָּות:

וְאֶתְמָת לְשָׁלָם שְׁכָר טָבָל לְעוֹשֵׂי רְצָוֹנוֹ וְלְאֶתְמָת דְּבָרוֹ לְטוּבָה שֶׁלֹּא יִזְוֹרְ רִיקָם דִּיבָרָ
טוֹב שְׁאַמְ' הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הָוָא לִיְשָׁרָאֵל כְּמוֹ שְׁמַצִּינוּ בְּמִשְׁה שְׁאַמְ' לְוַהֲדָה בָּרוּךְ
הָוָא וְאָעַשֵּׂךְ لְגֹוי גָּדוֹל וְכֶתֶוּ וּבְנֵי רְחַבְיהָ רְבּוֹ לְמַעַלָּה אֶבֶל לְרֹאָה אַיִן כָּן כָּמוֹ
שְׁמַצִּינוּ בְּבִנְיָה שָׁאָמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הָוָא עַד אַרְבָּעִים יוֹם וּבִנְיָה נְהַפְּכָת וִירָא
אַלְהִים כִּי שָׁבָו מַדְרָכָם הַרְעָה וִינְחָם:

"et bienveillant" – C'est aussi quelque chose d'intéressant, car c'est l'attribut "miséricordieux" en temps de détresse parce qu'avant que ne vienne la détresse, il a pitié ("merahém") pour qu'elle ne vienne pas, mais c'est un suppliant (?) qui est bienveillant au moment où est pressé [d'obtenir] la récompense celui qui pousse un cri, comme il est écrit : "il te fera grâce à cause du cri que tu pousses" [Is 30:19] ; et cet attribut est, si l'on peut dire, l'irrésistible nécessité pour moi d'avoir pitié de celui qui pousse un cri, même si ce n'est pas [conforme] au droit, comme il est écrit : "S'il crie vers moi je l'écouterai, car je suis bienveillant, moi" (Ex 22:26) ; c'est-à-dire même si en droit le gage est venu entre tes mains car tu lui a prêté (de tes iniquités ?), néanmoins tu lui répondras parce que s'il crie vers moi, l'attribut est que oui, j'écouterai son cri, car je suis bienveillant, moi ; je ne peux pas voir avec ses yeux, et aussi il y a, dans le mot "bienveillant" ("ḥannūn") [le sens] de "don gratuit" ("hinnam"), comme il est dit dans les bénédicitions : "Je fais grâce à qui je fais grâce" [Ex 33:19], même si ce n'est pas convenable.

"et long à la colère" – Pour les justes et les méchants ; et ce sont deux attributs, selon le fait qu'ils sont deux personnes, et c'est un bon attribut que le Saint,-bénit soit-il-, "allonge son nez" et ne soit pas pressé de réprimander, et en conséquence ils reviennent dans la repentance. Et dans le [Talmud] Yerushalmi, c'est traduit "il éloigne la colère" ("merahéq rogez") car il éloigne de lui les (...) mauvais, comme il est écrit : "Hachem ouvre son arsenal et en fait sortir les instruments de sa colère" (Jr 50:25) ; Ils viennent d'un pays éloigné.

"et abondant en bonté et vérité" – Ce sont deux [attributs] dont nous analysons qu'il est écrit "et abondant en bonté", [puis] il est écrit "et vérité" ; et comment commencer par la vérité ? et quand on voit que le monde ne se maintient pas avec la bonté, alors tu sépareras ces deux attributs.

"et abondant en bonté" pour ceux qui ont besoin de bonté mais n'en ont pas tellement les mérites, c'est-à-dire que pour qui est partagé avec en moitié de crédits et en moitié de dettes, le Saint,-bénit soit-il-, avec l'abondance de sa bonté, fait pencher [la balance] du côté de la bonté des mérites.

"et vérité", c'est de payer une bonne récompense à ceux qui font sa volonté et, en vérité, sa parole pour le bien qui ne revient pas vainement est une bonne parole, comme le Saint, -bénit soit-il-, a dit pour Israël comme nous le trouvons avec Moïse à qui le Saint, -bénit soit-il-, a dit : "je ferai de toi une grande nation" [Ex 32:10], et il est écrit :"mais les fils de Rehavya furent extrêmement nombreux" [1Ch 23:17] ; mais pour le mal il n'en est pas de même comme nous l'avons trouvé à Ninive, où le Saint, -bénit soit-il-, a dit : "Encore quarante jours, et Ninive sera renversée" [Jon 3:4], "Et Dieu vit ... qu'ils revenaient de leur mauvaise voie ; et revint sur sa décision" [Jon 3:10].

רַבְּ"א שְׁמוֹת פָּרָק לְדַ פְּסוּק :

(ז) נֹצֵר חֶסֶד לְאֶלְףִים. כְּלֹום' נֹצֵר חֶסֶד שָׁאָדָם עוֹשָׂה לִפְנֵיו לְשָׁלָם לְוַהֲדָה
לְאֶלְףִים דָּרוֹן' נִמְצָא מְדָה טָבָה גְּדוֹלָה מְמַדְתָּ פּוֹרְעָנוֹ הָוָא אָוּמָר פּוֹקֵד עַזְוֹן אֶבֶוֹת
עַל בְּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים וְעַל שְׁלַשִּׁים וְעַל רְבָעִים וְמַדָּה זוֹ עַל הַעוֹשָׂה מְאַהֲבָה
שְׁכִירָה כֶּתֶוּ בְּפֶרֶץ יְהָרָוּ וְעוֹשָׂה חֶסֶד לְאֶלְףִים לְאֹהֶבְיוֹ וְסִמְיךְ לְאֹהֶבְיוֹ אֶצְל
לְאֶלְףִים אֶבֶל עַל הַעוֹשִׁים מִירָאָה נָאָמָ' שְׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֶבְיוֹ וְלְשָׁוֹמְרִי
מְצֻוֹתָיו לְאֶלְף דָּרוֹן שְׁמָךְ לְשָׁוֹמְרִי מְצֻוֹתָיו שְׁהָם הַעוֹשִׁים מִרָּאָה אֶצְל לְאֶלְף דָּרוֹן
כֶּךָ הָוָא נְדָרֵשׁ בְּמִסְכָּן סְוטָה בְּסֶופֶן פָּרָק כְּשֵׁם שְׁהָמִים וְכֵן פְּרָשָׁי בְּסֶופֶן פָּרָק
וְאתָחָנָן:

RIVA sur Ex 34:7

(7) "qui conserve de la bonté pour des milliers" – C'est-à-dire qui garde la bonté qu'un homme fait devant lui pour lui payer la récompense pendant des milliers de générations. ; nous trouvons un attribut de bienfait plus grand qu'un attribut de malheur ; il dit : "qui se souvient de l'iniquité des pères sur les fils et sur les petits-fils et jusqu'à la troisième et la quatrième génération". Cet attribut concerne celui qui agit par amour comme c'est déjà écrit dans la parashah 'Jéthro' : "qui fais grâce à des milliers pour ceux qui [l']aiment" (Ex 20:6). Et il fait confiance à "ceux qui l'aiment" chez "des milliers [de générations (au pluriel)]", mais à ceux qui agissent par crainte, il est dit : "qui garde l'alliance et la bonté jusqu'à mille (au singulier) générations à ceux qui l'aiment et qui gardent ses commandements" (De 7:9) pour "mille générations" ; c'est qu'il fait confiance à ceux qui "gardent ses commandements" mais qui agissent par crainte, chez "jusqu'à mille générations". C'est commenté ainsi dans le traité Soṭah [27b] à la fin du paragraphe "tout comme l'eau" (ke-shem shè-ha-mayim) ; et Rashi

נושא עון ופשע וחתאה. הם י"ג מדות עונות אלו הزادנות פשעים אלו המרדים כלום' שאדם עושה להכעיס. חטאיהם אלו השגגות כך הוא נדרש במס' יומי פרק אמר להם הממונה. ולשון נושא נדרש בפ"ק דר"ה לומר כשהקב"ה שוקל מעשייו של אדם במאזני' ומזכיר כף של זכויות הוא מגביה כף של עונות וממילא הזכות מכריעים.

ואיכא מאן דאמ' התם שהוא כובש כף של עונות ומזכיר כף של זכויות ודורש כן מדכתוב ישבוב ירחמננו יכחש עונותינו ועו' נדרש שם לומ' שמעבי' ראשון ראשון כלום' עון שבראשוני' הבאים לחתם בכף מעבירו ושומטו שאם היו מחזה על מחזה כgon שהסר אחד יזכיר זכויות כך פרש"י שם. עוד מפרש שם שהעון עצמו אינו נמהק כלום' אלא הוא טמון לצד אחד ואם לא יזכיר ויהו מחזה על מחזה בלבד אותו עון זה יהיה נמנה כף מלא עונות להכרעם:
ונקה לא נקה מדה אחת היא ורש"י פי' כאן וז"ל לפ"י פשוטו משמע שאינו מותר על עון לגמרי אלא נפרע מעט ורבותי' דרשו ונקה לשבים לא ינקה לשאים שבין עכ"ל

ורבינו ניסים פי' שה' קמא אינו מן המניין של י"ג מדות שכך פתרון המקרא ויקרא 'את הי"ג מדות. וראיה לדבר שיש נגינת פסק בין ה' קמא לבתרא.
אבל הוא נוצר חסד לאלפים לבי' מדות לפי שנוצר לכך הינו לא אלף דור ומוסב על עושה מיראה ולאלפים על עושה מהאהבה כמו שפרש"י לעיל ומונה ארך אפים למדה אחת:

פוקד עון אבות על בני בנים ועל בני בנים. פירש"י כשהם אוחזים מעשה אבותיהם שכך פירשו במקום אחר לשוני עכ"ל.
ומה שנא' בפ' יצא לא יומתו אבות על בניים ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו. סוף המקרא כשאין אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם. וראש המקרא בא ללמד שקרובים פסולין לעדות וככה פתרונו לא יומתו אבות בעדות בניים כך הוא נדרש בסנהדרין פ' אחד דין מונות. ומה זו פוקד אינה מי"ג מדות אלא הוא בכלל ארך אפים שפי' הקדוש ברוך הוא מארך אףו ואינו ממהר ליפרע עד יום פקודה שנא' והיה ביום פקדי ופקדתי עליהם הטעתם ובתווך כך חוזרים בתשובה.

הנה נשלם פי' של י"ג מדות:

interprète de la même manière [sur De 7:9] à la fin de la parashah 'wa'èthannan'. "qui supporte l'iniquité, la rébellion et la faute" – Ce sont les treize attributs ; les iniquités sont les méchancetés volontaires ; les rébellions sont les actes de révolte, c'est-à-dire que l'homme fait pour mettre en colère [qqn]. Les fautes sont les actes [commis] par inadvertance ; c'est développé dans le traité *'Yoma'* [28a] au paragraphe "le préposé leur dit" ("amar lahèm ha-memounnèh"). Et [sur] le mot "supporte" ("nosé"), dans le commentaire des anciens, nos Maîtres ont commenté en disant : quand le Saint, -bénit soit-il-, pèse les actes d'un homme dans sa balance et décide d'une poignée de mérites, il allège une poignée de dettes, et de toute façon les mérites sont décisifs.

Et comment peut-on dire qu'il réfrène la poignée d'iniquités et qu'il décide [pour] la poignée de mérites ? on l'interprète ainsi de ce qu'il est écrit : "À nouveau il aura compassion de nous, il piétinera nos iniquités, etc." (Mi 7:19) ; nous interprétons là en disant qu'il pardonne l'une après l'autre, c'est-à-dire l'iniquité de ceux qui arrivent en premier pour leur donner une poignée qu'il réfrène et relâche s'ils sont partagés moitié-moitié de sorte qu'il manque un [merite], alors il décide [en faveur des] mérites ; c'est ainsi que nous interprétons ici. [Il y a lieu] aussi d'interpréter ici que l'iniquité elle-même n'est pas effacée, c'est-à-dire qu'elle n'est pas enfouie d'un seul côté et s'il ne tranche pas et qu'il y a moitié sur moitié sans cette iniquité, cela sera compté comme une poignée pleine d'iniquités pour trancher [contre] elles. (?)

"mais absoudre il n'aboudra pas" – C'est un [seul] attribut. Et Rashi, -que sa mémoire soit bénie-, commente ici : "Cela signifie, au sens obvie, qu'il ne fait pas entièrement rémission de la faute, mais qu'il la punit petit à petit. Quant à nos maîtres, ils ont interprété [l'expression], 'wenaqqéh' [comme voulant dire qu'il absout] ceux qui se repentent et qu'il n'absout pas ceux qui ne se repentent pas" [cf.Yoma 86a]. Jusqu'ici s'étend son propos.

Et notre Rabbi Nissim commente que le 1er "**Hachem**" ne fait pas partie du nombre des treize attributs et que l'interprétation de l'Écriture est que c'est "**Hachem**" qui proclame les treize attributs. Et la preuve pour le dire, c'est le signe disjonctif (le "pasqé") [écrit] entre le 1er "**Hachem**" et le suivant.

Mais il considère "**qui conserve de la bonté pour des milliers**" comme 2 attributs, du fait qu'il commente que nous étions seulement "*mille*" générations [au singulier], devenus "sur ceux qui agissent par crainte" ; et "**des milliers**" [au pluriel] "sur ceux qui agissent par amour" ; comme commenté plus haut et démontre que que "*long à la colère*" ("zérakh zappayim") est un [seul] attribut.

"qui se souvient de l'iniquité des pères sur les fils et les petits-fils" – Rashi commente : "Lorsqu'ils persévérent dans la conduite de leurs pères (cf.Berakhot 7a). Il a en effet déjà été commenté ailleurs : "pour ceux qui le haïssent" (Ex 20:5). Fin de citation.

Et pourquoi est-il écrit : "Les pères ne mourront pas pour leurs fils, ni les fils ne mourront pour leurs pères, mais c'est à cause de son propre péché que chacun mourra" (2Ch 25:4) ? La fin [sous-entendue] de la citation est "lorsqu'ils ne persévérent pas dans la conduite de leurs pères de leurs propres mains". Et le début du verset vient enseigner que les parents ne sont pas autorisés à témoigner et donc la solution est "les pères ne mourront pas par le témoignage des fils" ; c'est interprété ainsi en *Sanhédrin* [32a] dans le § "Une des sortes de mandat" ("zéhad dînéi memounnût"). Et cet attribut "**qui se souvient**" ("poqéd") n'est pas l'un des treize attributs, mais il inclut "*long à la colère*" ("zérakh zappayim") et l'interprétation est que le Saint, -bénit soit-il-, allonge son nez et n'est pas pressé de punir jusqu'au jour de la visite [≈inspection], comme il est écrit : "et le jour où je visiterai, je visiterai sur eux leur péché" (Ex 32:34) , et en attendant, qu'ils se repentent ! Ici s'achève le commentaire des treize attributs.

ספרנו שמות פרשת כי תשא פרק לד פסוק ו- ז	SFORNO sur Ex 34:6-7 (traduct° d'après le site Sefaria)
<p>(ו) וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים יְהֹבֵךְ :</p> <p>ה' ה'. הוא הממציא שעשוה אינו ישנו, והוא המקיים מציאות כל נמצאו, שאין לשום נמצא קיום מציאות זולתי השופע ממציאותו:</p> <p>אל. יכול על זה כמו פועל רצוני, על הפק הפעולה הנמשכת מן הפועל הטבעי, שהיא נמשכת ממנה בהכרח לא מצד יכולת בחרייל: רחום. על החייבם להקל ענשיהם בקראמ אליו, כאמור פנוי ה' בעושי רע וכוכ' צעקו וה' שמע (תהלים לד, יז - יה). ורואה בעני נדכאים כענין וגם ראתה את הלהז: והנון. עושה חן וגומל טוב לשואלים אף על פי שאינם ראויים לו:</p> <p>ארך אפים. לצדיקים, ולרשעים כדי שישובו:</p> <p>ורב חסד. מטה כלפי חסד בדיןנו, כאמור ז"ל (פרק קמא דר"ה) מעביר ראשון ראשוון, וכך היא המדה (ראש השנה יז א):</p> <p>ואמת. ורב אמרת, מאיריך אפיה ונבי דיליה, כאמור ז"ל (שם) ועון עצמו אינו נמחל (ראש השנה שם) ובאמרם אשר לא ישא פנים (דברים י, יז) אין אברהם מציל את ישמעאל ולא יצחק מציל את עשו, ולא יכח שוחד שאין מצוחה מכבה עבירה:</p> <p>(ז) גוזר חסד לאלפיים. שומר זכות אבות לבנים, להטיב לבנים בשביל אבותם: נושא עון. מזיד: ופשע. מרד במלכות:</p> <p>וחטאה. הטעסה נוספת על המרד, כענין כי רעתכי או תעלוזי (ירמיהו יא, טו) אבל אין נשיות האחד כנשיות الآخر בלי ספק, ולכן ימננו למדות נפרדות:</p> <p>ונקה. אף על פי שהוא מנקה לשבים מהבהה, והוא תשובה המגעת עד כסא הכבוד</p>	<p>(6) "Wayyiqra ז" – D.ieu, qu'il soit béni.</p> <p>"Hachem, Hachem" – Une référence [au fait que c'est le nom du Seigneur. Il est] Celui qui est à l'origine des choses appelées phénomènes inexistant dans l'existence. La répétition du nom une seconde fois signifie que c'est Lui qui est éternel, non sujet à s'évanouir dans le néant d'où ils sont venus. En même temps, c'est Lui qui conserve ces phénomènes qu'Il a suscités.</p> <p>"El" – Tout ce qu'il fait n'est pas le résultat d'une pression externe, étant programmé, ((comme les arbres dont la fonction est de pousser, ou l'eau dont la fonction est de couler vers le bas)).</p> <p>"Rahum" – "Miséricordieux" envers ceux qui sont coupables, réduisant la punition qu'ils méritent vraiment. David explique cela dans le Ps 34:18 ("Ils crient et le Seigneur entend"). D.ieu voit et sympathise avec l'angoisse des opprimés, comme nous le savons par Ex 3:9 : "וגם ראתה את הלחץ ("J'ai aussi pris note de l'oppression, etc.").</p> <p>"We-Hannûn" – Il répond même aux personnes qui demandent sa clémence, même si elles ne le méritent pas.</p> <p>"Erèkh appayim" – à la fois aux justes et aux méchants. La raison ? Pour les encourager à faire "teshouvah".</p> <p>"We-Rav Hèsèd" – Enclin à la clémence dans l'administration de la Justice. Nos sages définissent cela comme (<i>ma ḥavîr ri shon ri shon</i>) : Il décide en faveur de l'accusé lorsque ses mérites et ses démerites sont en équilibre.</p> <p>"We-Emèt" – L'adjectif ("abondant"), mentionné en relation avec l'attribut חסד (<i>ḥesed</i>) s'applique également à l'attribut אמת (<i>qemét</i>). La mention de l'attribut אמת (<i>qemét</i>) est importante, car si nous n'avions connu que la patience de D.ieu avec le pécheur, c'est-à-dire ארך אפים (<i>erèkh appayim</i>), nous aurions pu conclure que le pécheur pourrait éventuellement s'en tirer avec son péché. L'attribut אמת (<i>qemét</i>) est un rappel que si le pécheur qui a apprécié la patience de D.ieu ne l'a pas utilisée pour se repentir, ses péchés le rattrapperont. Il (D.ieu) n'efface pas le péché. Il fait également référence à ce que nos sages ont décrit comme le sens de De 10:17 : que D.ieu ne montre pas de favoritisme, c'est-à-dire qu'un père illustre comme Abraham ne peut pas sauver son fils Ishmaël de la punition, ni un Isaac son fils Esaü. De même, cela inclut le fait que "D.ieu n'accepte pas les "pots-de-vin", et que les péchés ne peuvent pas être compensés par de bonnes actions afin que le péché reste impuni.</p> <p>(7) "Notsér hèsèd la-zaphim" – Il préserve les mérites accumulés des pères, et laissera les enfants puiser dans ces mérites.</p> <p>"Nosé ג awon" – le péché prémedité.</p> <p>"U-Phèsha כ" – les péchés destinés à défier D.ieu.</p> <p>"We-Hatta גuh" – en plus du péché de rébellion appelé (pèsha ג). Nous rencontrons une illustration de cela en Jr 11:15 : "כִּי רָעַתְּכִי אֶזְעָלֹזִי" ("Car tu exultes en accomplissant tes mauvaises actions"). Nous devons nous rappeler que le degré de mal commis par différentes personnes n'est jamais un double, c'est-à-dire que chacun commet le mal selon son propre programme ; par conséquent, la réaction de D.ieu à un tel mal varie après avoir pris en considération toutes les circonstances. C'est pourquoi tous ces attributs ont été énumérés séparément.</p> <p>"We-Naqqéh" – même si D.ieu efface l'ardoise pour pénitents motivés par leur amour pour D.ieu</p>

(יום א' פ' א) כמו שאמרו ז"ל שעונות נחובים להם כזכיות (שם פ' ב) שנאמר עליהם הוא ייה (יהזקאל לג, יט) מכל מקום לא ינקה אפילו לשבים כאשר תהיה תשובהתם מיראת עונש בלבד, כאמור ז"ל שעונות נחובים להם כשגנות (יום א' שם) שנאמר כי כשלת בעונך (הושע יד ב):

פוקד עון אבות על בניו. ממתין לאבד רשיינו ארץ עד שתמלח סאתם, וזה המלו' הוא שיגיע עונו למדרגה מן הרע שלא תהיה עמה תקوت תשובה, וזה יהיה על הרוב כשיתמיד רשעם בכמה דורות זה אחר זה:

על שלשים. כישוסיף הדור האחרון להרע מאבותיו, כענין ויקשו את ערפם, הרעו מאבותם:

ועל רבעים. כשלא יוסיפו אבל יתמידו:

et non par leur peur de la punition, ("il n'absoudra pas") : Il ne le fera pas pour ceux dont la seule motivation pour devenir pénitents est leur peur du châtiment de Dieu, ou leur désir d'arrêter un tel châtiment. Nous en trouvons la confirmation en Yoma 86, c'est-à-dire que les péchés intentionnels de ces pénitents seront traités comme s'ils avaient été commis involontairement, une conclusion basée sur Os 14:2 : ("Car tu es tombé à cause de ton péché").

"**Poqéd ḥavon ḥavot al banim**" – Il retarde la punition des méchants dans le pays jusqu'à ce que leur mesure de péché soit telle qu'ils méritent d'être anéantis. Cette "mesure" en est une qui, de l'avis de Dieu, les empêche de devenir des pénitents (cf. Sotah 9). Une telle situation n'est généralement pas atteinte avant que plusieurs générations successives se soient plongées dans le péché.

"**Al shilléshim**" – lorsque la dernière génération intensifie le mal perpétré par leurs pères et grands-pères. Jr 7:26 décrit un tel scenario lorsqu'il écrit : "Ils ne m'ont pas écouté, ni prêté l'oreille ; ils ont raidi leur cou, ils ont agi pire que leurs pères".

"**We-al ribbē qim**" – lorsque les générations ne deviennent pas pires que leurs pères, mais commettent des péchés du même type et de la même gravité.

כל依קר שמות פרק לד פסוק ז

(ז) **על בניים ועל בני בניים וגוי.** הוסיף כאן בני בניים מה שלא הזכיר זה לא בדברות ראשונות ולא באחרונות, לפי שבעובדת זרה לעולם כך היא המדה עד דור רביעי ומתחילה למןות מן האב, אב ראשון, בן שני, ואחר כך שלשים, ואחר כך רבעים, אבל במעשה העגל כבר קיבלוدينם כל העובדים ונמהל העוזן לאותו דור אבל לא לדורות, וכך לקיים הפקידה לאربעה דורות הוחדר למנות מן הבן והוסיף דור אחד ומנה בניים, ובני בניים, שלשים, ורבעים. וזה שאמר ביום פקד היינו זמן הפקידה כי יבוא, אז ופקדתי עלייהם אותו זמן פקידה הנאמר בעשרה הדברים.

ולדעתי לפי שעון עבודה זרה חמור מכל העוננות לא יוכל דור אחד לסבול גודל העונש הרואוי לבוא על עונו זה על כן הוא מתחלק לאربעה דורות להקל ולא להחמיר. ויש אומרים בהיפך זה כי בכך נאמר וימחר משה ויקוד ארצה ראה משה שהקב"ה קורא הדורות מראש והוילך ומונה ומוסיף דור אחד והוא מתира פן יוסיף להכחות בכמה דורות על כן מיהר משה ויקוד ארצها ויאמר דינך:

Keli Yaqar sur Ex 34:7

7) "et sur les fils et sur les petits-fils" – Il est ajouté ici "et sur les fils des fils". Pourquoi cela n'est-il pas mentionné ni dans les premières paroles ni dans les dernières ? Selon que pour l'idolâtrie, à jamais aussi c'est la mesure ("middah") jusqu'à la quatrième génération, en commençant à compter à partir du père : le père = 1ère ; le fils = 2ème ; puis troisième ("shilléshim") ; puis quatrième ("ribbē qim") ; dans l'acte du veau [d'or] tous les acteurs ont déjà reçu leur jugement et l'iniquité est pardonnée pour cette génération-là mais pas pour les générations [suivantes] ; et pour maintenir la sanction ("peqidah") sur quatre générations, il était nécessaire de compter à partir du fils et d'ajouter une génération et de compter les fils, et les fils des fils, les 3ème [génération] et les 4ème [génération] ; et c'est ce qui est écrit : "et le jour où je visiterai" (Ex 32:34), nous étions au temps de la visite où il devait venir ; alors "je visiterai sur eux" (*iibid.*), dans ce même temps la sanction ("peqidah") a été dite dans "les Dix Paroles"

Et à mon avis, du fait du péché d'idolâtrie, qui est le pire de tous les péchés, une [seule] génération ne pouvait pas supporter l'ampleur de la punition qui devrait advenir pour ce péché ; donc elle fut divisée en quatre générations pour la rendre plus facile et non l'aggraver.

Mais certains disent le contraire, car ainsi est-il écrit : "Et Moïse se hâta, et s'inclina⁹ ("wayyiqqodartsah") jusqu'à terre" (Ex 34:8), Moïse a vu que le Saint, -bénit soit-il, lisait les générations depuis le début et continuait à compter et ajoutait une génération, et il craignait qu'il continue à frapper plusieurs générations ; par conséquent, Moïse se hâta et marqua¹ le pays ("wayyiqqodartsah") et dit : "l'affaire est jugée !" ("dīn").

⁹ Dans la Bible, la forme נִקַּד ne peut venir que du verbe קִדֵּד qui signifie "s'incliner, se courber" ; mais l'hébreu talmudique a utilisé, de la même racine que l'adjectif נִקְדָּה, le verbe נִקַּד, dont la forme נִקְדֵּה se traduit "marqua" ou "pointa" comme le font les rabbins cités ici, même si le complément (אֶרֶץ) n'est, en principe, pas un C.O.D. et signifie plutôt "vers la terre" ou "jusqu'à terre".

<p>מנחת שי שמות פרק ל' פסוק ו'</p> <p>(ו) יויקרא ה' ה': בכל אחר דשמא אדכ'r תרי זמני פסיק טעמא בגוייהו, ורוא דמלתא טבادرא קדישא דנסא ד' קל"ה. [ידוד ידוד].</p> <p>מנחת שי שמות פרק ל' פסוק ז'</p> <p>(ז) נץ: נו"ן רבתיה. [נצח].</p> <p>ונטה: ל' וחד יעולה ונטה לא שאלת. [ונטהה].</p> <p>ינקה: הקו"ף בסגול. [ינקה].</p> <p>אבות: מל' וא"ו כתיה. ובהעתק מדפוס פירארה וגם בס"א כ"י כתו א'בת חס' וא"ו. יצא להם טעות זה, כי מצאו כתו לשון מסורה אחת, א'בת, ב' וחס', וסי' השה לבית א'בת, פקד עזון א'בת על בניים, ובלשון מסורה אחרת מסור בהאי תניינה, פקד עזון א'בת דואלה שמות, והטווע' לא הבחינו בין זה ובין הכתו בפ' כי ישמע יתרו בעשרה הדברות, שגמ' הוא בספר ואלה שמות, והוא החסר, וזה ושל דברו' שניות ד' ואותנן שניהם מלאים.</p> <p>ובמ"ג פ' יתרו נמסר בכתב מפורש א'בת ב' חס', וסי' שה לבית א'בת, פקד עזון א'בת דוישמע יתרו. וכ"כ במנחת כהן פ' בא, וכך הם בהעתק הללי. [אבות].</p> <p>שה לבית א'בת: שמ' יב ג.</p> <p>וישמע יתרו: שמ' כ. 7.</p> <p>ושל דברו' שניות: דב' ה. ח.</p> <p>ובמ"ג פ' יתרו: מ"ג - ד שמ' כ. 7.</p> <p>במנחת כהן: שמ' יב ג.</p>	<p>Minhat Shai' sur Ex 34:6</p> <p>(6) < et il appela Hachem l'Hachem – Partout où [un mot] est mentionné deux fois avec un signe de séparation entre les deux, le secret du mot est donné dans le <i>Zohar bamidbar (be'adara qedisha denasha)</i> page 138 > [étincelle l'étincelle].</p> <p>Minhat Shai' sur Ex 34:7</p> <p>(7) qui garde ("notsér") – Avec un "nûn" grand format [=נצח].</p> <p>et le péché ("weħatṭa-żah") – cf. une fois "ni holocauste ni expiation ("weħatṭa-żah") tu n'as demandé" (Ps 40:7). [=ונטהה].</p> <p>il absoudra ("yenqaqèh") – Le "Qoph" avec voyelle "Sègol" [=yenaqqèh] - [=ינקה].</p> <p>les pères ("אבות" (א'בתה) – Mot écrit certainement ainsi, et dans l'exemplaire édité "Pirara" (?), mais dans un autre livre manuscrit, on trouve aussi écrit "żavot" (א'בתה) défectif. Et ils se sont trompés, car nous trouvons une écriture de ce mot biblique : "żavot" avec écriture défective dans l'expression "un agneau par famille [א'בתה]" (Ex 12:3), et dans "qui se souvient du crime des pères [עוז א'בתה sur les fils" (Ex 20:5) ; et dans le texte biblique nous avons une autre écriture pour cette même expression "qui se souvient du crime des pères [=פָּקַד עַזְנֵן אֲבוֹת]" (Ex 34:7), avec ces deux mêmes mots ; mais nous ne distinguons pas d'erreurs entre ce qui est écrit ici (Ex 34:7) et ce qui est entendu dans le texte des "dix paroles" de la parashah "wayyishma-ż Yitrô" (Ex 20:5), qui est lui aussi dans le livre de l'Exode ; mais l'un est en écriture défective (Ex 20:5) et les autres en Nb 14:18 et De 5:9 (parashah "wa-żethannan") sont tous les deux en écriture pleine.</p> <p>Dans les "Miqra'ot Gedolot" ¹⁰, parashah "Jetro", il [nous] est transmis dans un écrit explicite : "żavot" avec écriture défective ; et dans l'expression "un agneau par famille" (Ex 12:3), [et] "qui se souvient du crime des pères" (Ex 20:5), comme on l'entend dans [la parashah] "wayyishma-ż Yitrô". Et il en est de même dans l'offrande du prêtre, dans la parashah "bo-ż" (Ex 12:3) ; ainsi en est-il dans ces versions. [=א'בותה - א'בתה].</p> <p>א'ור ה'ח'ים שמות פרשת כי תשא פרק ל' פסוק ו' - ז'</p> <p>(ו) י"ה אל רחומ. ר' בותינו ז"ל אמרו (ר'ה י"ז ב) כי ב' מדות אלו של רחמים אחת קודם שיחטא אדם ואחת אחר שיחטא, והרא"ש ז"ל הקשה קודם שיחטא למה ציריך רחמים, ותירץ כי ציריך רחמים לצד כי ה' יודע שעמידה לחטא, או מדבר</p> <p>>OR HA-HAYYIM sur Ex 34:6 (traduct° d'après le site Sefaria)</p> <p>(6) "Hachem, Hachem, Qel Rahum weHannun" – Nos sages, dans <i>Rosh Hashana</i> 17, expliquent la répétition de cet attribut de Miséricorde comme la différence entre invoquer cet attribut avant que l'homme ait péché et l'invoquer après qu'il ait péché. Le Ro'sh (Rabbi Asher ben Yehiel) se demande pourquoi l'homme devrait avoir besoin de miséricorde avant d'avoir péché. Il répond que, voyant que Dieu est déjà conscient que l'homme péchera à une</p>
--	--

¹⁰ Les *Mikraot Gdolot* (« *מקראות גדולות* » / « *Grandes Lectures* » ou « *Grands Textes* »), couramment appelées « Bibles rabbiniques », sont des éditions hébraïques de la *Bible hébraïque* qui comportent, outre le *texte massorétique*, les notes *massorétiques* et bibliographiques sur le texte, les principales *traductions judéo-araméennes*, et les commentaires bibliques des plus importants commentateurs dont les classiques *Rachi*, *Ramban* et *Ibn Ezra*, ainsi que le *Rashbam*. Inspirées des premières éditions du Talmud de Babylone, les *Mikraot Gdolot* présentent donc l'ensemble des éléments afférents au verset mais à la différence des anthologies, ces éléments sont soigneusement séparés, notamment par l'emploi de différentes polices, casses et fontes. C'est peut-être d'ailleurs l'emploi de caractères de plus grande taille pour le texte biblique qui aurait valu son nom à ce format. [Cette note est reprise du site Wikipedia].

הכתוב בחושב בעבודה זרה ואליו יקרא קודם שיחטא פירוש קודם שייעבור, ואין דבריו הראשונים ואחרונים מובנים לי, כי אם יבא ה' להעניש על מה שעתיד נאמר לפניו גם כן למה בראת אותו כיון שאתה יודע שיחטא וידין אותו על העתיד כי קודם לידתו וקדום חטאו ישוה בהם המשפט ואפילו סמור למשעה החטא והבן, ומה שכח ביחס בעבודה זרה ועדין לא עשה קשה כי זה יקרא אחר מעשה כי הגם שלא עבד חטא המחשבה נתפס עליו,

ואני אומר שיצטרך לרחמים אפילו קודם שיחטא אם אין לו זכות שהוא קיים מצות עשה ליהנות מהם הוא האדון יחון אותו ברחמים, והנה לפניו מקרה (דברים י"א י"ג) והיה אם שמוע תשמעו וגוי ונתקתי מטר וגוי הרי שבScar מעשה הטוב יבא הטוב ואם היה אדם אנוס ולא למד וכו' אין לו לא שכר ולא עונש ובמה ירוחם, וזה אמר ה' קודם שיחטא והוא חידוש, ועוד אפילו התעיב מעשייו ו עבר על מצות לא תעשה יתנהג עמו ברחמים.

עוד ירצה להודיע כי כשיתיב ה' ברחמיו לאיש הגם שיחטא לא יפהות מטובו דבר ותהיה המדה שהייה בה קודם מתנהגת גם אחר שחטא, וזה אמר רחמים שקדום שיחטא להשווות להם רחמים שייהיו אחר שחטא, ובזה נחה דעתך כי לא ישתנה טוב הרשעים ולא קלום כי כן היא המדה:

date future, l'homme a déjà besoin de l'attribut de Miséricorde de D.ieu. Il suggère une autre signification selon laquelle la Torah parle de quelqu'un qui n'envisage l'idolâtrie qu'avec son esprit sans encore commettre d'acte manifeste d'aucune sorte. L'attribut de la Miséricorde de D.ieu "appellerait" une telle personne à s'abstenir avant d'accomplir un acte idolâtre punissable. Je dois avouer que je ne comprends ni l'une ni l'autre des deux explications du Ro'sh. Si l'homme a besoin de l'attribut de Miséricorde à cause des sanctions pour les péchés non encore commis, pourquoi D.ieu l'a-t-il créé en premier lieu puisqu'il était conscient qu'il pècherait ? D.ieu était-il vraiment prêt à juger l'homme pour des péchés qu'il n'avait pas encore commis, de sorte qu'il devait invoquer l'attribut de la Miséricorde au nom de l'homme ? Concernant une personne qui contemple le péché d'idolâtrie, mais qui n'a pas encore commis d'acte manifeste, pourquoi serait-elle considérée comme n'ayant pas encore commis de péché, vu qu'en matière d'idolâtrie, même l'intention rend possible de châtiment ?

Je crois qu'une personne a besoin de l'attribut de Miséricorde de D.ieu avant même d'avoir commis un péché, à moins qu'elle n'ait acquis des mérites grâce à l'exécution des commandements de D.ieu. Le mérite acquis par l'accomplissement des commandements positifs autorise une personne à ce que D.ieu invoque l'attribut de Miséricorde en son nom. L'examen de De 11:13-14 démontrera mon propos : La Torah écrit : "Ce sera le résultat de votre écoute diligente de Mes commandements ... et de les exécuter ... Je donnerai la pluie de votre terre en sa saison ... et vous récolterez votre récolte, etc.". Cela montre qu'à la suite de l'accomplissement d'une bonne action, on deviendra le destinataire de la bonté de D.ieu. Si, d'autre part, une personne a été empêchée d'accomplir les commandements de D.ieu par des circonstances indépendantes de sa volonté, elle ne recevra ni la récompense promise par la Torah pour l'accomplissement des commandements ni ne sera punie pour non-exécution. Comment alors la Miséricorde de D.ieu deviendrait-elle évidente ? C'est pourquoi la Torah fait référence à la Miséricorde de D.ieu comme quelque chose qui doit être invoqué avant même qu'une personne ne commette un péché. Cette "Miséricorde" assurera une telle personne d'une récolte, etc., même si elle n'avait pas été en mesure d'établir une réclamation à la bonté de D.ieu.

De plus, D.ieu a promis à Moïse qu'il invoquerait Son attribut de Miséricorde même au nom des personnes coupables de conduite pécheresse. D.ieu a informé Moïse d'un autre aspect de l'attribut de la Miséricorde en lui disant (*(au moyen de la répétition)*) qu'un pécheur ne renoncerait à aucune des bontés de D.ieu pour lesquelles il avait été en ligne avant de pécher, et avant que D.ieu ait invoqué Son attribut de Miséricorde en son nom. Cette pensée m'a aidé à faire la paix avec le fait que nous observons que les méchants, qui ont été épargnés par l'attribut de Miséricorde de D.ieu, continuent de prospérer au même degré qu'ils prospéraient avant que D.ieu n'invoque l'attribut de Miséricorde en leur nom.

רש"ר הירש שמות פרק ל' פסוק ו' - ז'

(ו) **ויעבר ה' על פניו ויקרא וג'** - הרץ זה קיים הבהירה: "אני עברך כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך" (לעיל לג, יט ועי' פ' שם). "הודיעני נא את דרכך" - למדני לדעת את דרכיך באחדות שבריבוי פניהן - זה היה תוכן בקשתו הראשונה של משה, וה' נענה לו, ה' על דרגות הבקשה השנייה - "הרاني" - והוא על דרגות הראשונה - "הודיעני". בקשתו נתמלה עלי שתי הדרגות האלה, שכן "ויעבר" הוא כנגד "הרани", ו"ויקרא" הוא כנגד "הודיעני".

כבר הוזכר משה לבקש את האחדות שבריבוי הפנים של דרכי ה' - על - ידי כל הדברים הרציניים שעברו עליו. בחוויה הזאת האחת העבר ה' לפניו את דרכי הנהגתו על ריבוי פניהן, ומשה ביקש את המפתח להבנת האחדותן. וזה היה סדר הדברים: בתחילת גור ה' קליליה גמורה ("ואכלם" - לעיל לב, י) על העם שהוציאו "בכח גדול וביד חזקה" (שם פסוק יא), כדי לקיים בו את השבועה שנשבע לאבותיו (שם פסוק יג); לאחר מכן נחיה להם להתקיים - ותו לא ("וינחם" - שם פסוק יד); לאחר מכן ה' (שם פסוקים לג - לה) שיווסף ויינה אותם וישגיח עליהם בדרך בלבתי - ישירה ("מלacci ילק לפניך"), וחינוך אותם באורה בלבתי - אמצעי על - ידי ייסורים, למען ייטיבו את דרכם ("ופקדתי עליהם חטאיהם"), ואمنם מי שנשתקע בחטא - אותו יבדיל לרעה להלוטין ויזכיאו מכל חינוך האנושות ("אמחנו מספרי"); ולאחר שהחלו להתאבל ולהראות סימני חרטה גמורה (לג, ד), אמר ה' לשוב ולהיטיב את יהשו אל העם בהתאם לך ("ואדעה מה עשה - לך" - שם פסוק ה), ואمنם חובה להם הדבר הזה (שם פסוק יז).

בכל התמורות האלה שביחסו ה' אל האדם ניכר הוד מעלה מהותו האישית של ה', דהיינו מהותו כבעל חירות מוסרית, וזאת בניגוד גמור לכל שאר הכוחות שהם משועבדים לשולטון הטבע, ושאמונת ההבל העולטה אותם לדרגת אלוהי העולם; וזאת גם בניגוד לכל אותם המושגים המופשטים, פרי רוח עזועים ושבגון לבבות, שבהם ניסו המתפלסים להוציא את מהות ה' מכלל ממשות. משה ביקש את האחדות שככל ריבוי הפנים הלוזה, והוא התאפשר לבקש לתפוש את האחדות הזאת במקורה המקורי באורה בלבתי - אמצעי, על - ידי ראיית מהותו האישית של ה', כדי לזכות להבנת אחדות דרכי הנהגתו הנbowות ממנה. הבנה אפרורית זו של דרכי הנהגתה נמנעה מנו, אולם את האחדות האלוהית שככל ריבוי פניו הנהגתו, ואת ריבוי הפנים שבאחדות זו - זאת אמר ה' להראותנו ולהודיעו, וזה תוכן החzon וההגד שבספקים שלנו.

לעולם לא נדע, מה ה' הראה למשה כאן, אולם הדברים, ה"שמות", שבהם נתבאר לו

Samson Raphaël HIRSCH sur Ex 34:6-7

(6) **"Hachem passa devant lui, il appela," etc.** – Ceci est l'accomplissement de la promesse : "Moi, je ferai passer toute ma bonté sur ta face et j'appellerai par le nom de Hachem devant toi" (Ex 33:19, et y voir le commentaire). "Fais-moi donc connaître tes voies" (33:13) : apprends-moi à connaître tes voies dans l'unité de leurs multiples faces - tel était le contenu de la première demande de Moïse, et Dieu lui a répondu, à la fois au deuxième niveau de demande - "montre-moi" - et au premier niveau - "fais-moi connaître". sa demande a été exaucée à ces deux niveaux, puisque "wayya ḥavor" est opposé à "hare ḥeni", et "wayyiqra'" est opposé à "Hodi ḥeni".

Moïse a déjà été amené à rechercher l'unité dans les nombreuses faces des voies de Dieu - par toutes les choses graves qui lui sont arrivées. Dans cette seule expérience, Dieu a transmis devant lui les voies de sa conduite dans ses nombreuses faces, et Moïse a demandé la clé pour comprendre leur unité. Et voici l'ordre des choses : pour commencer, Dieu décréta une destruction complète ("je les achèverai" : "wa-ḥakkallém" - plus haut 32:10) sur le peuple qu'il a fait sortir "avec grande puissance et main forte" (ibid. v.11), afin d'accomplir le serment qu'il avait juré à ses ancêtres (ibid. v.13) ; après cela, il les laissa subsister, mais pas plus ("et il renonça" : "wayyinnahèm" - ibid. v.14) ; après quoi Dieu fit connaître (ibid. v.33-35) qu'il les guiderait à nouveau et veillerait sur eux de manière indirecte ("mon ange ira devant toi"), et les éduquerait de manière indirecte par les épreuves ["yissourim"], afin qu'ils améliorent leurs voies ("et je visiterai ¹¹ sur eux leur péché", et vraiment celui qui s'enfonce dans le péché, se séparera lui-même pour le mal définitivement et s'exclura de toute l'éducation de l'humanité ("je l'effacerai de mon livre")) ; et après qu'ils auront commencé à se désoler et à montrer des signes de remords complets (33:4), Dieu a dit qu'il reviendrait et améliorerait en conséquence son attitude envers le peuple ("et je saurai ce que je te fera" – ibid. v.5), et en effet cette chose leur a été promise (ibid. v.17).

Dans toutes ces transformations de la relation entre Dieu et l'homme, la supériorité de l'essence personnelle de Dieu est évidente, c'est-à-dire son essence de liberté morale, et cela est en contraste complet avec toutes les autres forces qui sont asservies à la règle de la nature, et que la croyance en la vanité les a élevées au rang des dieux du monde. Et cela contraste aussi avec tous ces concepts abstraits, fruit d'un esprit pervers et de la logique des coeurs, dans lesquels les philosophes ont tenté d'extraire l'essence de Dieu de toutes les réalités. Moïse a demandé l'unité qu'il y a dans toutes ces faces, et il s'est efforcé de chercher à saisir cette unité dans sa source principale de manière immédiate, en voyant l'essence personnelle de Dieu, afin de comprendre l'unité de ses modes de conduite qui en découlent. Cette compréhension a priori des modes de conduite lui était refusée, Mais l'unité divine dans tous les nombreuses faces de sa conduite, et les nombreuses faces de cette unité - c'est ce que Dieu a dit pour lui faire voir et lui faire connaître, et c'est le contenu de la vision et de la déclaration dans nos versets.

Nous ne saurons jamais ce que Dieu a montré à Moïse ici, cependant les mots, les "noms"

¹¹ "je visiterai" : plus nettement ici que dans les autres commentaires, il saute aux yeux que le verbe "פקד" ("paqad"), souvent traduit, faute de mieux, par "se souvenir" ou "visiter" évoque essentiellement la visite officielle imposée par une personnalité qui n'oublie pas de surveiller, contrôler et éventuellement sanctionner ceux qui sont sous ses ordres [cf. plus haut, page 1].

ה' ה' - זאת האחדות שבכל ריבוי הפנים של גילוי מהות ה' בדרכי הנהגו. בשם זהה והודיעו ה', לאחר שהשלים את בריאות העולם הפיסי, שהוא "borא עולם המהווה חידשות לעולם" במהלך תולדות האדם שבעולם המוסרי שה' כוננו.

השם הזה הוא האחדות שבכל גילויו דרכי הנהגה האלוהית, גילויים שהם רבי פנים כל שרבינו פנים הם שלבי התפתחות האדם והאנושות, בשל חירותו המוסרית של האדם, שמננה אפשרויות תעיתו.

ה' יהיה ה' לעולם! להוות את עתידו באדם ובאנושות על - ידי חינוך - הרי זה רעיון, שבו ניתן לנו לתפוס, לאור השם הזה, את משמעותו של "כל - טוב" (לעיל לג, יט), דהיינו כל טוב הנהגו של ה' למען האדם ומיכלול מעשיו בעבורו. הרי זו לעולם אותה מידת טוביה, שתכליתה אושווה וטובתה של האנושות.

מידה זו - פנים רבות לה, ואלו הן:

אל - מקור ראשון לכל הכוחות, עיליה ראשונה לכל תנועה, כוח הנוטן כוח ("אל", "אֵל") - ע"י פ"י בראשית עמ' ב - ג):

רחום - משנתן כוח ותנועה ליציר כפיו, שוב לא יטשו לעולם, אף יחזק בו ויישרנו באבבה, הויל והוא עשו ויצרו במלאתה אהבתו (השוווה: "רְקִם"):

חנון - לא ילאה להעניק מחדש את הכוח שכבר נזכל ו קופח, ולמי שעמד במיבחן הכוח - שוב וירבה כוח ועוצמה ("חנן" קרוב ל"ענן", המוריד גשמי ברכה):

ארך אפים - אריך אף ומצפה לראות פרי ההשתלומות המוסרית, שלמענה נתן ליעף כוח; מעלים עין מחולשה מוסרית, שכן דוקא היא שורש הגדולה המוסרית של יצирו - למען ישמע בקול בוראו תוך חירות מוסרית; מהכח ומצפה עד שהחריות האלוהית שבלב יצирו תעללה ותתגבר במלחמה עם פיתויי החושניות, ותוך כדי ציפיה ישמר את אהבתו למי שעדיין חסר אצלות ושלמות ויתן וויסיף לו כוח (על "ארך אפים" ראה פ"י בראשית עמ' לה; לעיל טו, ח):

רב חסד - ישפי שפע רב של ברכות אין סוף לקדם כל שאיפה רצiosa ולملא כל רצון טוב, ויעשה חסד אין שיעור לכל נפש ונפש, איש כפי מאוויו ואושרו, להביא בלבו רוב טוביה ושבייעת רצונו ("חסד": התמסרות גמורה לטובות הזולת, ומכאן בבניין פיעל: "חסד", למסורת ולהפקיר; קרוב ל"אשד", זרם המשתקף - ע"י פ"י בראשית מז, כת; ויקרא כ, יז):

(רב) אמת - ועם זאת, בכל השפע הרב של אהבתו ומוסרתו, ובאותו שיעור רב וגודל, ובאותו ריבוי פנים של דרכיהם, - ישמור אמוןיהם לאמת האובייקטיבית והסובייקטיבית, אמיתיו שלו ואמיתתו של זולתו; ולא כמידתבשר וدم מידתו של הקדוש ברוך הוא:

("shémot"), dans lequel la vision lui a été expliquée, sont énumérés ici devant nous, et nous pouvons essayer de comprendre certains d'entre eux.

"Hachem / Hachem" etc. - C'est l'unité dans toutes les multiples faces révélées de l'essence de Dieu dans les voies de sa conduite. Avec ce nom, Dieu a fait connaître, après avoir achevé la création du monde physique, qu'il est "un créateur du monde qui qui crée des choses nouvelles à jamais" au cours de l'histoire de l'homme dans le monde moral que Dieu a créé. Ce nom est l'unité de toutes les multiples voies révélées des de la conduite divine, révélations aux multiples faces, comme sont de multiples faces les étapes du développement de l'homme et de l'humanité, en raison de la liberté morale de l'homme, d'où la possibilité qu'il s'égare.

Dieu sera toujours Dieu ! Former l'avenir avec l'homme et l'humanité - par l'éducation - est une idée, dans laquelle nous pouvons saisir, à la lumière de ce nom, le sens de "toute ma bonté" (ci-dessus 33:19), c'est-à-dire toute la bonté de la conduite de Dieu pour l'homme et la totalité de ses actions pour lui. Après tout, c'est toujours la même bonne mesure ("middah"), dont le but est le bonheur et le bien de l'humanité.

Cet attribut ("middah") a de nombreuses faces, et ce sont :

"El" - la première source de toutes les forces, la première raison de tout mouvement, une force qui donne de la force ("גֵּל" (nom commun), "גֵּל" (préposition) - voir le commentaire sur "Genèse" pages 2-3).

"Rahûm" - qui, de ses mains, donne force et mouvement à la créature, elle ne sera plus jamais abandonnée, il la renforcera même et la conservera dans l'amour, puisque c'est lui qui l'a faite et formée dans l'œuvre de son amour (comparer : "rèhém" - "compassion") :

"Hannûn" - Il ne se lassera pas d'accorder à nouveau la force qui a déjà été utilisée et gaspillée, et à ceux qui ont réussi l'épreuve de force - de nouveau il augmentera la force et la puissance ("hanan" = "favoriser" est proche de "anan" = "nuage", celui qui fait tomber une pluie de bénédictions).

"Rèrakh Zappayim" - allonge le nez et s'attend à voir le fruit de la formation morale, pour laquelle il a donné de la force à l'épuisé, fermant les yeux sur la faiblesse morale, puisqu'elle est précisément la racine de la grandeur morale de sa créature - afin elle puisse entendre la voix de son créateur dans la liberté morale ; Il patiente et attend que la liberté divine au cœur de sa créature s'élève et l'emporte dans sa guerre contre les tentations de la sensualité, et en attendant il préserve son amour pour celui qui manque encore de noblesse et de perfection et lui donne et lui ajoute de la force (sur "Rèrakh Zappayim" voir le commentaire sur "Genèse" page 35, ci-dessus 15:8).

"Rav-Hèsèd" - Il répandra une grande abondance de bénédictions sans fin pour faire avancer chaque aspiration désirée et réaliser chaque bon désir, et fera une bonté incomensurable à chacune des âmes, chacun selon ses désirs et son bonheur, pour faire entrer dans son cœur l'abondance de la bonté et de la satisfaction ("hèsèd" = dévouement complet au bien des autres, et donc le verbe au binyan pié : "hiséed" = "transmettre" et "abandonner", proche de "Rèshèd" = "ruisseau débordant" - voir le commentaire sur Ge 47:29 et Lev 20:17).

"[Rav-] Zemét" - et avec ça, dans toute la grande abondance de son amour et de son dévouement, et dans la même proportion abondante et grande, et dans la même multiplicité des manières de se conduire, - il restera fidèle à la vérité objective et subjective, sa propre vérité et la vérité des autres ; Et pas à la mesure ("middah") de chair et de sang, mais à la mesure du Saint, -bénit soit-Il : son

אהבתו לא תפרק את מטרת האמת של תכליות מעשי, שהיא תכלית הכל ואין בלהה, והיא לא תמיר את אושרם האמתי של יצורי אהבתו; הוא ימנע את ברכתו משאלות יצוריים אם היענותו עלולה לסקן את תכליות האמת וברכת האמת, ואם מניעת הברכה תקדם יותר את תכליות האמת וברכת האמת; אף בשעה שיפתח ידו להשפיע ברכה מרובה – יקפוֹץ ידו מלהשפיע הכל, לבל תהא הברכה למשחית למתרך בה ושוב לא יהיה ראוי לברכה; ובאמונת אומן, בנאמנות של מהנד ("אמת" - "אמן", עי' פ"י בראשית טו, ו), יפנה אל כל נפש ונפש בריבוי פנים ללא שיעור, באשר כל אחד ואחד מהווים בעיה הינוכית מיוחדת במינו:

רש"ר הירש שמות (המשך) פרק ל' פסוק ז

(ז) נצֵר חֶסֶד לְאֱלֹפִים - ישפייע את ברכת החסד והאהבה - לא בלבד מי שרואין להאהבתו, אלא יברך את הטוב בORITY הברכות, בעשותו אותו למקור הברכות לאלף דור ולנצח נצחים: כי לא תראה ההשגחה האלוהית את בני האדם ואת העמים בבחינת תופעה אנידיבידואלית של כל פרט ופרט בימי חייו בלבד, אלא בצירוף כל בני הדור ובצירוף כל הדורות יחד;

וברכת שמיים על אדם אחד ועל עם אחד לא תהא מידתה לפי מידת הפרט ומידת הזמן, כי את כל מלאו מידת האהבה, שהטוב יתברך מן השמיים, יוכל לשער רק מי שייהה מסוגל להחשב את כל הברכה, שהשגחת ה' תצמיח מותק חי הצדיק ושאייפותיו לטובות כל בני דורו, וביחוד לטובות בניו ובניינו עד לאלף דור.

יש וזרע הברכה שבחיי הצדיק סמוּי מן העין ושרוי באפליה - כשורש הזוה שבמעבה האדמה, וככיזן הזוה שטרם הוציא את פרחו, - והנה בחיה הבנים ובני הבניםacea הברכה לאור העולם במישנה הכויה.

מה ערך לה להנאת adam ממלאו ברכת האוושר שיזכה בה בחייו - כנגד הרגשות אוושרו בידעתו שהייו הם שורש וצץ לעתידם המבורך של דורי דורותיו לנצח נצחים!

ויש לומר, שדווקא החזון הזה של הנהגת ה', אותו צירוף של הנצח אין - סופי עם הוויתו החולפת של אדם אחד ומעשו בימי חלדו הקצרים, - דווקא החזון הזה פקה את עני משחה לראות ולהבין את דרכי ה', שכן הוא עשויי, יותר מכל דבר אחר, ללמדנו לדzon על דרכי ה' במידת הענווה, כי לא ניתן לעיניינו אלא לראות את ההווה בגבולות הצרים של הזמן והמקום. ושמא זה הטעם של נו"ן רבתיה שבתיבת נצץ: רצתה הכתוב להפנות תשומת לבנו דווקא לדרך זו של הנהגת ה'.

מושרש נצץ נוצר נצץ"ר - צץ המגן והסוגר על הפרה והפרה עד שיצאו לאור. "חסד" – הדרגה העילונה של הטוב אשר יעשה אותו האדם, התמסרות אדם לטובות הולמת תוך וויתור גמור על טובתו שלו; וכן הוא הביטוי העילאי לאהבת ה' וחסדיו עם

amour n'abandonnera pas le vrai but du but de ses actions, qui est l'objet de tout et n'a pas de fin, et il ne changera pas le vrai bonheur des créatures de son amour ; Et pas comme la mesure de la chair et du sang, la mesure du Saint, bénit soit-Il : son amour n'abandonnera pas le vrai but du but de ses actions, qui est le but de tout et n'a pas de fin, et cela ne changera pas le vrai bonheur des créatures de son amour. Il retiendra sa bénédiction des souhaits de ses créatures si sa réponse pouvait mettre en danger le but de la vérité et la bénédiction de la vérité, et si le fait de retenir la bénédiction favoriserait le but de la vérité et la bénédiction de la vérité ; Même lorsqu'il ouvre sa main pour distribuer une grande bénédiction - sa main évitera de tout distribuer, sinon la bénédiction corromprait la personne qui en est bénie et encore une fois, il ne serait pas digne de la bénédiction ; Et avec la confiance d'un artisan, avec la loyauté d'un éducateur ("צָמֵת" = "vérité" - "צָעַמָּן" = "artisan", voir commentaire sur Ge 15:6), il s'adressera à chacune des âmes dans une multiplicité incommensurable de faces, car chacune et chacune présentent un problème éducatif unique.

HIRSCH suite (Ex 34:7)

(7) "Notser Hèsèd la ȝalaphim" – Il répandra la bénédiction de la grâce et de l'amour - non seulement sur ceux qui méritent son amour, mais il bénira les bons avec les meilleures bénédictions, faisant de lui la source de bénédictions pour mille générations et pour toujours et à jamais : Parce que la providence divine ne verra pas les êtres humains et les nations en examinant le phénomène individuel de chaque individu de son vivant seulement, mais plutôt dans la combinaison de tous les membres de la génération et dans la combinaison de toutes les générations ensemble :

Et la bénédiction du ciel sur une personne et sur une nation ne sera pas mesurée selon la mesure ("middah") de l'individu et la mesure du temps, parce que la pleine mesure de l'amour, que la bonté est bénie du ciel, ne peut être imaginée que par ceux qui sont capables de compter toute la bénédiction, que la providence de Dieu sortira de la vie du juste et de ses aspirations au profit de toute sa génération, et spécialement au profit de ses fils et des fils de ses fils pendant mille générations.

Il y a de la semence de bénédiction dans la vie des justes, imperceptible aux yeux et cachée dans les ténèbres - comme cette racine dans l'épaisseur de la terre, et comme ce bourgeon qui n'a pas encore produit sa fleur, - et voici, dans la vie des fils et des fils des fils, que la bénédiction sortira à la lumière du monde dans la Mishna de force (?).

Quelle valeur cela a-t-il pour la jouissance par l'homme de la pleine bénédiction du bonheur qu'il obtiendra dans sa vie - contre le sentiment de bonheur de savoir que sa vie est la racine et l'aperçu de l'avenir bénit de ses générations pour toujours et à jamais !

Et il faut dire que c'est précisément cette vision de la conduite de Dieu, cette combinaison d'éternité qui est finie avec l'existence passagère d'un homme et ses actions dans ses courts jours éphémères, que précisément cette vision a ouvert les yeux de Moïse pour voir et comprendre les voies de Dieu, car elle peut, plus que toute autre chose, nous apprendre à discuter des voies de Dieu avec humilité, car nous ne pouvons voir le présent que dans les limites étroites du temps et de l'espace. Et c'est peut-être la signification du "Nûn" grand format dans le mot "notser": l'Écriture voulait attirer notre attention précisément sur cette voie de la conduite de Dieu.

De la racine "natsar" est dérivé "nêtsér" - un "bourgeon" qui protège et ferme la fleur et le fruit jusqu'à ce qu'ils sortent. "hèsèd" ("gentillesse", "bonté") - le plus haut degré de bien qu'une personne fera, le dévouement d'une personne au bien des autres tout en renonçant

בריותיו.

"נצח חסד" משמעו: הוא עושה את מעשיו הטובים של אדם למקור ברכה לכל זרעו, והוא אומר, איננו גומל לצדיק על רוב טובו, אלא לכל זרעו אחריו, ודוקא בכך הוא נוטן לה' חסיד", המותר על טובות עצמו, את הברכה שהיא לו האגדולה שככל הברכות; או כך משמעו: הוא עושה את אהבתו העילאית, שהצדיק זכה לה, למקור ברכה לכל זרעו אחריו, והוא נהוג במידת אהבתו העילאית על - ידי שהוא עושה את הצדיק לשורש וצץ לברכת האושר של בניו ובני בניו.

וניכר הדבר, ששתי המשמעות אין אלא אחת, ומכאן ניתן לבאר דבר במאמרי חז"ל, שהוא תמורה לכוארה, שכן הם מדברים לרוב על "חסדי ה'" כעל חסד שצרך להיעשות בידי אדם. כך בירושלמי קידושין ד, א: "ג' מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, רחמנין ובישנין וגומלי חסדים וכוכו וגומלי חסדים מנין? ושמר ה' אליהיך לך את הברית ואת החסד" (דברים ז, יב). וכן בירושלמי סנהדרין י, א: "אם ראתם זכות אבות שמטה זכות אמהות שנחתמו טטה, לכדו והידבקו בחסד (ולשון המאמר בילקוט - שמעוני: בגמilot הсадים), מי טעמא? כי ההרים ימושו והגבאות תמוטינה וחסדי מאתק לא ימוש" (ישעה נד, י). וכן במדרש תהילים על הפסוק: "חסד אל כל - היום" (תהלים נב, ג); בבבלי סוכה מט ע"ב על הפסוקים: "חסד ה' מלאה הארץ" (תהלים לג, ה), "מה - יקר חסך אלהים" (שם לו, ח), "וחסד ה' מעולם ועד - עולם על - יראייו" (שם קג, יז) ועוד.

נראה שישוד כל המאמרים האלה היא המחשבה, שרק אהבת הזולות של איש חסיד, שאין בלבבו קנאה ופנינה עצמית, זוכה לה' חסדי ה'", ורק הוא יוכל למצוא בה' חסדי ה'", המגיעים הרחק מעבר לתחומו האישי, - את שכרו הגдол ביחס וברכת אושרו השלם. רק לב איש קר' חנינה בן דוסא יתמלא אושר עילאי, אם יוכל לומר לעילו: "כל העולם כולו ניזון בשבייל חנינה בני, וחנינה בני דיו בקב הרכובים מע"ש לע"ש" (תענית כד ע"ב). משום כך יגמול ה' חסדו - רק עם חסיד, כאמור: "עם - חסיד תתחסד" (תהלים יח, כ), ותנאי לחסד ה' הוא חסד עלי אדמות:

נשא עון - נשא את נטל העון מעל איש בעל חרטה ותשובה המבקש כפרה:
ופשע - נשא מעליו את נטל פשיעת המרד:

וחטא - נשא מעליו את נטל החטא שנעשה מתוך קלות הדעת.

הרי זה פלא שהוא גדול מכל הפלאים: ה' נשא ועביר את מעשה העבירה מתוך זיקת כפיפותו למערכת הסיבתיות, בין שהוא נעשה מהדור סטיה יצירית אך מודעת מקו הישר (עון), בין שנעשה מתוך התקומות של מרد בתורה (פשע), בין שנעשה מתוך קלות דעת שהפקעה את האדם ממרות רוח התורה (חטא - עי' פ' בראשית לט, ט).

הרי זה פלא הפלאים, שכן על - פי מערכת הסיבות כל עבירה על תורה ה' תביא מארה בחיו החריצניים של האדם, וכל עבירה גוררת עבירה בחיי נפשו, ואילו התשובה

complètement à son propre bien ; Et c'est l'expression suprême de l'amour et de la grâce de Dieu envers ses créatures.

"*Notsér Hèsèd*" signifie : Il fait des bonnes actions d'une personne une source de bénédiction pour tous ses descendants, cela signifie qu'il ne récompense pas le juste pour la plupart de ses bonnes actions, mais pour tous ses descendants après lui, et précisément de cette manière il donne au "fidèle", qui renonce à son propre bien, la bénédiction qui est pour lui la plus grande de toutes les bénédictions ; Ou cela signifie ceci : Il fait de son amour suprême, que le "tsaddiq" a gagné, une source de bénédiction pour toute sa progéniture après lui, et il pratique dans la mesure de son amour suprême en faisant du juste la racine et la source de la bénédiction du bonheur de ses fils et des fils de ses fils.

Et il est évident que les deux sens n'en font qu'un ; et à partir de cela, nous pouvons clarifier quelque chose dans les paroles des Sages, -que leur mémoire soit bénie-, ce qui semble déroutant, car ils parlent souvent de la "grâce de Dieu" comme d'une grâce qui devrait être faite par une personne. Ainsi dans le *Yerushalmi Qiddoushin* 4a : "Trois bons cadeaux le Saint, -bénit soit-Il, a fait à Israël : des dons miséricordieux, des dons modestes et des récompenses de la bonté, etc. "Et des récompenses de la bonté", d'où le savons-nous ? De "*le Seigneur, ton Dieu, te gardera l'alliance et la bonté*" (De 7:12). Et aussi dans le *Yerushalmi Sanhedrin* 10a : Si vous avez vu le droit des pères décliner et le droit des mères s'effondrer, allez et attachez-vous à la bonté (cf. la leçon du *Yalqout Shimoni* sur les récompenses de la bonté) ; en quel sens ? "car les montagnes se retireraient et les collines seraient ébranlées, que ma bonté ne se retirerait pas d'avec toi" (Is 54:10) Et aussi dans *Midrash Tehillim* sur le verset: "*La bonté de Dieu est pour tous les jours*" (Ps 52: 3) ; Dans le *Babli Soucca* 49b sur les versets : "*La bonté de Dieu remplit la terre*" (Ps 33:5), "*Comme ta bonté est précieuse, ô Dieu*" (ibid. 36:8), "*Et la bonté du Seigneur est depuis-toujours et pour-toujours sur ceux qui le craignent*" (ibid. 103:17) et d'autres encore.

Il semble que le fondement de tous ces articles est la pensée que seul l'amour du prochain d'un homme pieux ("*zish haṣâd*" ≈ "un fidèle"), qui n'a pas de jalouse ni d'égoïsme dans son cœur, reçoit "les bontés de Dieu", et lui seul pourra trouver dans "les bontés de Dieu", qui va bien au-delà de sa sphère personnelle, - sa plus grande récompense et la bénédiction de son bonheur complet.

Seul le cœur d'une personne comme Rabbi Ḥanina ben Doṣa sera rempli d'un bonheur suprême, s'il peut dire de lui : « Le monde entier est nourri à cause de Ḥanina mon fils, et Ḥanina mon fils se satisfait d'un "kab" de caroubes d'une année à l'autre » (*Ta'anit* 24b). Pour cette raison, Dieu récompensera de sa bonté ("*hèsèd*") - seulement avec un fidèle, comme il est écrit : "Avec le fidèle, tu es fidèle" (Ps 18:26), et ce qui est enseigné sur la bonté de Dieu c'est la bonté sur terre :

"*Nosé ↗ Awon*" – qui porte le fardeau de l'iniquité sur une personne qui regrette, se repente et qui cherche l'expiation.

"*wa-Pêsha ↗*" – qui porte le sur lui le fardeau du crime de rébellion :

"*we-Hatṭa Zah*" – qui porte sur lui le fardeau du péché commis par inconscience.

Après tout, c'est un miracle qui est plus grand que tous les miracles : Dieu supporte et transfère l'acte de transgression hors de l'affinité de sa soumission au système causal, qu'il soit fait par une déviation instinctive mais consciente du droit chemin (iniquité), qu'il soit fait par rébellion contre la Torah (crime), ou qu'il soit fait par frivolité qui a amené la personne à désobéir à l'esprit de la Torah (péché – cf. commentaire sur Ge 39:9).

Après tout, c'est la merveille des merveilles, puisque selon le système de causalité, toute transgression contre les enseignements de Dieu entraînera un désastre dans la vie extérieure

mbatlath at ha'ibira mafat tzuotzotah; hi'a tishir ukimiyot shebel, tatha at azonu shel poshu le'shmo u'bekol ha', tshiv at lev keli haduta al rachinot tekdim, v'at kolom habaim li'thar tsiyyu le'geuy al berchata avosha v'lo'khotem michtamim ubrim:

ונקה לא ינקה - ולא יותר לאיש, ולא "ינכה" לו כהוּא זה, אף מִן הַטְּפָלִים שְׁבֻעֲוֹנוֹתָיו - בלא שהקדמים הוא להרהור בתשובה; ואם לא יחרט החוטא ויחזר לモטב בלב שלם, תבוא פורענות בעקבות מעשיו, פורענות שאף העבירה הקטנה שבקטנות גוררת אותה:

פקד עון אבות - זכר - דין - מעניש - מטיל (?) - עי' פי' לעיל כ, ה) את עון האבות לגבי הבנים עד לדoor הרבעי, וכשם שהמעשים הטובים והאבות הצדיקים נעשים לעציהם, שברכת פירותיהם הגיע על - פי הנגגת ה' עד לדoor דורות ולנצח נצחים, כן תביא גם עבירה שלא נתקפה פורענות ויסורים על הבנים - אך עד לדoor הרבעי בלבד, או שצדקה הבנים תכפר על עון האבות (עי' פי' שם).

ולעלום - ה' הוא ה', בכל מידת ובמיעצת האחת רבת הפנים, שבה התגללה הנזאת ה' - לעולם הרי זו המידה האחת הטהורה, מידת טובו של ה', אשר היא תחנן ותוביל את האדם - עם כל ריבוי הפנים של דרכיו ה' - אל הכללית אושרו.

d'une personne, et chaque transgression entraîne une transgression dans la vie de son âme, tandis que la réponse annule la transgression en raison de ses conséquences ; Elle redressera la tortuosité du cœur, elle inclinera l'oreille d'un criminel pour entendre la voix de Dieu, elle rendra le cœur des simples d'esprit au sérieux de leur devoir, et elle aidera tous ceux qui viennent se purifier à atteindre la bénédiction de leur bonheur et les purifie des souillures de leur passé.

"*we-naqqéh lo >yenaqqéh*" – mais il n'abandonnera personne, et ne le "frappera" pas comme tel, même de ceux qui s'occupent de ses iniquités - sans d'abord réfléchir au repentir; Et si le pécheur ne se repente pas et ne retourne pas de tout son cœur vers le bienfaiteur, la calamité suivra ses actions, calamité que même la plus petite transgression entraîne :

"Poqéd Awon Avot" – qui se souvient - juge - punit - impose (? cf. plus haut, le commentaire sur 20:5) l'iniquité des pères par rapport aux fils jusqu'à la quatrième génération, et tout comme les bonnes actions et les pères justes sont devenus des arbres de vie, la bénédiction de leurs fruits viendra - selon la conduite de Dieu pour les générations de générations et pour toujours et à jamais, ainsi une offense non pardonnée apportera calamité et tourment sur les fils - mais seulement jusqu'à la quatrième génération, ou bien c'est la justice des fils qui expiera l'iniquité des pères et (cf. commentaire ibid.).

"Ùle Solam" [cf. Ps 119:160 ?] "*Et pour toujours*" - Dieu est Dieu, dans chaque mesure et chaque mesure ("middah") de ce système à multiples facettes, dans lequel la conduite de Dieu sera révélée - pour toujours, c'est la seule mesure pure, la mesure de la bonté ("*Toubô*") de Dieu, qui éduquera et conduira l'homme - avec toutes les nombreuses facettes des voies de Dieu - vers le but de son bonheur.

תורה תמים שמות פרשת כי תשא פרק לד פסוק ו-ז

(ו) **ויעבר ה'** - א"ר יוחנן, אל מלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, מלמד שנתעתף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור והראה לו למשה סדר תפלה ואמר לו, בכל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם) [ר"ה י"ז ב']:

ויקרא ה' ה' - [מהו ה' ה'], אני ה' קודם שיחטא האדם ואני ה' לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובהה) [שם שם]:

ה' אל רחום - מכאן דשם הוא מדת הרחמים) [ספר ר"פ ואתחנן]:

ארך אפים - ארך אף מבעי לי, אלא ארך אפים לצדיקים ולרשעים) [עירובין כ' ב' א']:

ורב חסד - מטה כלפי חסדך) [ר"ה י"ז ב']:

ורב חסד ואמת - אילפא רמי, כתיב ורב חסד וכתיב ואמת, הא כיצד, בתחלה אמת ולבסוף ורב חסdet) [שם שם]:

TORAH TEMIMAH sur Ex 34:6-7 (traduction Jacques KOHN)

(6) **Hachem passa** – Rabbi Yohanan a enseigné : Si cela n'avait pas été écrit explicitement, il aurait été impossible de le dire ! Cela nous apprend que le Saint –bénit soit-il– s'est enveloppé [de son *talith*] comme un ministre officiant pour montrer à Moché l'ordre des prières [l'ordre rituel des treize attributs de miséricorde] et qu'il lui a dit : "Toutes les fois qu'Israël péchera, qu'ils suivent ce rituel, et je leur pardonnerai !" (Rosh Hashana 17b)

Il appela : Hachem, Hachem – Que veut dire : "**Hachem, Hachem**" ? Je suis **Hachem** avant que l'homme ait péché, et je suis **Hachem** après qu'il a péché et qu'il s'est repenti [en ce que ma clémence reste inchangée]. !" (Rosh Hashana 17b)

Hachem, Hachem, Qel miséricordieux et bienveillant – D'où l'on déduit que le nom "**Hachem**" désigne l'attribut de miséricorde. (Sifri, début de Waeth 'hanan)

Long à la colère (littéralement "*long aux colères*") – N'aurait-il pas fallu écrire : "à la colère" ? Cela veut dire qu'il retient "les colères", tant pour les justes que pour les impies. (Erouvin 22a)

Et plein de bonté et de vérité – Il infléchit [la balance de la justice] vers la bienveillance. (Rosh Hashana 17b)

Et plein de bonté et de vérité – Ilfa a demandé : Il est écrit : "*plein de bonté*" et ensuite "*et de vérité*". N'u a-t-il pas contradiction ? [Il utilise en fait] au début du jugement, [l'attribut] de vérité, et à la fin celui de l'abondante bonté. (Rosh Hashana 17b)

(ז) **נשא עון** - א"ר אבהו, הקדוש ברוך הוא אין לפני שכחה, אבל בשבייל ישראל כביכול נעשה שכחן, מנגד, דכתיב נשא עון, נשא עון אין כתיב כאן אלא נשאי) [ירושלמי סנהדרין פ"י ה"א]:
נשא עון - א"ר יוסי בר' חנינא, נשא עונות אין כתיב כאן אלא נשא עון, הקדוש ברוך הוא חוטף שטר אחד מן העברות והזכויות מכריעותה] (שם שם):
עון ופשע וחטא - תנייא, עונות אלו הזדונות, פשעים אלו המרדים, חטאות אלו השגגותיב), אלא מהו שאמר משה נשא עון ופשע וחטא היג) אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע, בשעה שישראלי חוטאין לפניך ועושים תשובה עשה להם זדונות כשגגותיך) [יומא ל"ו ב']:
ונקה - תנייא, ר' אלעזר אומר, אי אפשר לומר נקה שכבר נאמר לא ינקה, ואי אפשר לומר לא נקה שכבר נאמר נקה, הא כיצד, מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לאינם שביהםו] (שם פ"ו א'):

(7) **Il supporte (nosé) le crime** – Rabbi Abbahou : "Il n'y a pas d'oubli devant le Saint -bénie soit-il-, mais il se fait "oublier", si l'on peut dire, pour Israël. D'où le déduit-on ? De "nosé" le crime". Il n'est pas écrit nosé [plene', avec toutes ses lettres], mais [comme si on pouvait le prononcer] : naso-[dans le sens de "oublier"]. (Yerushalmi, Sanhedrin 10:1)
Il supporte le crime – Rabi Yossé bar Hanina a enseigné : Il n'est pas écrit ici : "Il supporte les crimes", mais : "il supporte le crime". Cela nous apprend que le Saint -bénie soit-il- arrache une "feuille de crimes", de sorte que les mérites équilibrivent [ceux qui restent]. (Yerushalmi, Sanhedrin 10:1)
Le crime et la rébellion et le péché – Une barayetha nous enseigne : Les "crimes", ce sont les péchés pré-médités ; les "rébellions", ce sont les actes d'insoumission ; les "péchés", ce sont les péchés non pré-médités. Qu'a voulu dire Moché en énumérant : "le crime et la rébellion et le péché" ? [N'aurait-il pas dû commencer par le "péché", le moins grave de tous ?] Voici ce que Moché a voulu dire au Saint -bénie soit-il- : "Maître de l'univers ! Quiand Israël pèche devant toi et qu'ensuite il se repente, considère leurs fautes pré-méditées comme si elles étaient non pré-méditées !" (Yoma 36b)
Et absoudre – Une barayetha nous enseigne : Rabbi Elazar a enseigné : Il est impossible de dire : "Et absoudre", alors que l'on a déjà dit : "Il n'absoudra pas". Et il est impossible de dire : "Il n'absoudra pas", puisqu'on a déjà dit : "Et absoudre". Comment résoudre cette contradiction ? Il absout ceux qui se repentent, mais il n'absout pas ceux qui ne se repentent pas. (Yoma 86a)

דעת מקרא - שמות כי תשא פרק לד פסוק ו-ז
<p>(ו) ויעבר ה' על פניו ונקרא – קא"ר הכתוב במאור החרת Hashiyot, ועלינו לארכף את האמור לעיל לgit יטכ' וללהבון, כי כה ארכעו קדקרים : הענן התיאבב אצל משה, הנצב על הצור שבראש ההר. ומתחזק הענן נשמעה פקריאה ה', וממשה הוושם בתוך נקרת הצור, יוכף ה" סוכקה עליון. אז יזא, כביכול, ה' מתחזק הענן ועבר על פניו משה וקראה את קדקרים האמורים בהמשך הפסוק ובכל הפסוק שלאחר מכן.   ונם הם קדקרים הנקנים בקדברי חז"ל. (עי' ראש השנה ז ע"ב) ובסתורי ה תפילה שלנו: "שלש עשרה מדות של רחמים". ובקדברי חז"ל לא מצאו פרוט, כיitz שלש עשרה המדות נמנות, ואם כלן מפרשיות בפניהם פסוקים אלה, או חלק מכם כן, וחלק במקומות אחרים בתורה. ובקדבריהם של מפרשי טפלמוד והפוסקים ושל מפרשי המקרא מצויות שיטות רבות בענין זה.</p> <p>*⁸⁷ שדייל בפירשו בספרנו מנה שתים עשרה שיטות למןין שלוש עשרה המידות. ובמילים לתורה שלמה' לפרש 'כי תשא' לנו תשע שיטות (ולא כל מה שמנה זה מהנה זה) וראה להלו הערה [.98]</p>

DA ^C AT MIQRA ^D sur Ex 34:6-7
<p>(6) Le Seigneur passa devant lui et cria – L'Écriture est courte dans la description des événements, et il nous faut relier à ce qui est dit plus haut en 33:19-23 pour comprendre. Car c'est ainsi que les choses se sont passées : la nuée s'est posée au dessus de Moïse, qui se tenait sur le rocher au sommet de la montagne. Et du milieu de la nuée se fit entendre le cri de Dieu, et Moïse fut placé dans le creux du rocher, et la main de Dieu le couvrit.</p>
<p>Et ainsi le Seigneur sortit, pour ainsi dire, du milieu de la nuée et passa devant Moïse et cria les paroles dites dans la suite du verset et dans tout le verset qui suit.</p>
<p>Et ce sont les choses énoncées dans les paroles des Sages (cf. Rosh Hashanah 17b) et dans nos rituels de prière : les "treize attributs (de miséricorde)". Et dans les paroles des Sages, nous ne trouvons pas en détail, comment les treize attributs sont répertoriés, et s'ils sont tous expliqués dans les mots de ces versets, ou une partie d'entre eux ici, et une partie d'entre eux dans d'autres endroits de la Torah.</p>
<p>Et selon les mots des commentateurs du Talmud et des scribes et des commentateurs de la Bible, on trouve de nombreuses méthodes sur cette question.</p>
<p>*Note⁸⁷ [Samuel David Luzzato, dans son commentaire de notre livre, énumère douze méthodes pour compter les treize attributs. Et dans les compléments à la "Torah Shlémah" pour la parashah "Ki Tischa", neuf méthodes sont répertoriées (tout ce qui est à répertorier n'est pas répertorié) et voir ci-dessous la note 98.]</p>

וְאָנוּ כִּאֵן נִפְרַשׁ תְּחִלָּה לְפִי מֵהַשְׂנֶרֶת בְּעִגְינִינוּ קָרוֹב לַמְּשֻׁמּוֹת הַמְּלוּלִית הַפְּשׁוֹתָה שֶׁל הַכְּתוּבִים. וְאַחֲרַכְךָ נִזְכֵּר שֶׁלַשׁ שִׁיטוֹת הַמְּשֻׁתְקָפוֹת בְּמַנְגָּי הַתְּפִלָּה שֶׁלָּנוּ.

ה' ה' (שְׁפִי מְדוֹת) – הַזָּה דְּבוּר שָׁלֵם, וְשֻׁעוּרוֹ : ה' הַוָּה ה' ; וְפֶרֶרוֹשׁוֹ : מַיִּשְׁמְכָנָה בְּשֵׁם ה' הַוָּה יְהִינָה עַם מַיִּשְׁרָאוֹי שְׁיִהְיָה עָמוֹ וַיּוֹשִׁיעַ אֹתוֹ, עַל ذְּרַךְ אֲהִינָה אֲשֶׁר אֲהִיה'. (לעיל ג' יד, ועי' בכל העניין שם ובידעת מקרא' שם).

אל (מְקוֹה שְׁלִישִׁית) – ה' הַוָּה אֶל = מִצְוֵי עַלְיוֹן וְגַשְׁגָב, הַמּוֹשֵׁל עַל בְּרִיּוֹתָיו וְפָרֶשׁ אֶת חִסּוֹתָו עַל הַמְּקַבְּלִים עַלְיָהָם אֶת אֱלֹהִותָו.

רְחוּם (מְקוֹה רְבִיעִית) – נֹהָג עַם בְּרִיּוֹתָיו בְּרִחוּם. וּבְלָשׁוֹן מִקְרָא יִשְׁבַּכְלֵל רִחוּם אֶחָבָה וְחַבָּה.

וְחַנּוֹן (מְקוֹה חִמְשִׁית) – דָרְפָּו לְחֹזֵן אֶת בְּרִיּוֹתָיו וְלַהֲצִילֵם מִצְרָה, כִּגְון : נַחַת מִצְאָת בְּעִינֵי ה' (בר' ו' ח'), וְגַנְצָל מִמֵּי הַמְּבָבּוֹל. וְעוֹד : דָרְפָּו לְשָׁמֵעַ אֶל הַמְּתַחְנָנִים אֲלֵיכָו לְעַשְׂוֹת בְּקַשְׁתָם כְּעַנְנֵנוּ שֶׁנְאָמָר : וְהִיא כִּי-יִצְעַק אֲלֵיכָו וְשְׁמַעַתִּי כִּי-חַנּוֹן אָנָי (לעיל כב' כו). וְעוֹד : דָרְפָּו לְהַשְׁפִּיעַ מְטוּבוֹ עַל בְּרִיּוֹתָיו, וְלַתֵּת לְהָם מִתְנַחַתָּם, כְּעַנְנֵנוּ שֶׁנְאָמָר : כִּי-חַנּוֹן אֱלֹהִים וְכִי יִשְׁלִיכֵל (בר' לג' יא).

אָרָךְ אֲפִים (מְקוֹה שְׁשִׁית) – דָרְכוֹ לְהַאֲרִיךְ אֲפֹו, וְאָנוּ מִמְהָרָה לְשַׁפֵּד אֶת כְּעֵסָו עַל עַוְבָּרִי רְצִזּוֹנוֹ. וּלְמִשְׁמּוֹנוֹת אָרָךְ אֲפִים הַשְׁוֹנוֹ : אִישׁ חַמָּה יִגְּרָה מְדוֹן וְאָרָךְ אֲפִים יִשְׁקִיט רִיב (מש' ט' יח), טֹוב אָרָךְ אֲפִים מַגְבּוֹר וּמַשְׁלֵב בָּוּחוֹ מַלְכֵד עִיר (שם ט' לב') ; אָרָךְ אֲפִים רְבִיבָּתָה וְקַצְרָרָיוֹת מְרִימָם אַנְלָת (שם יד כט וראה שם ושם בידעת מקרא').

אֲפִים' – צוֹרַת הַזָּגִי, וְהַפּוֹנֶה לְשִׁנֵּי הַנְּקָבִים שְׁבָאָר, שְׁרוֹתָם הַגְּשִׁימָה עַוְבָּרָת בָּהֶם. וְאַדְםָה הַכּוֹעֵס וּמְלָא חַמָּה גַּשְ׀יָמָתוֹ קָצָרוֹ, וְהַוָּה מִכְנָה 'קַצְרָרָוָם' או 'קַצְרָא-אֲפִים' (מש' יד ז). וְלַעֲמֹתוֹ – הַפּוֹבֵשׁ אֶת כְּעֵסָו – וְהַוָּה שָׁלוֹ וְגַנְגָּה גַּשְ׀יָמָתוֹ אָרָפָה, וְהַוָּה מִכְנָה 'מַשְׁלֵב בָּרוּחַ' וְאָרָךְ אֲפִים'. וְהַשְׁוֹנוֹ לְעַיל טו זיח' : יִתְשַׁלֵּחַ חַרְבָּךְ וּבְרוֹתָם אֲפִיקָךְ (וראה ידעת מקרא' שם). ...

וּרְבִּיחָסֵד וְאֶמְתָּה (מְקוֹה שְׁבִיעִית) – מְרַבָּה לְהִיטִּיב בְּנָאָמְנוֹתָו. וַיִּשְׁבַּכְלֵל זֶה שֶׁהָוָא גַּאֲמָנוֹ ? קַיִם הַכְּבָתָחוֹתִי וּוְמִיטִיב לְבִנֵּי בְּרִיתָו. הַשְׁוֹנוֹ : וַיִּשְׁמַר ה' אֶל-קְדַשְׁךָ לְכָאַת-הַכְּבָרִית וְאַת-הַחָסֵד אֲשֶׁר גַּשְׁבָּע לְאַבְתָּיךְ (דב' ז יב). גַּמְצָא, שְׁחִסְדִּי בְּלָשׁוֹן מִקְרָא כָּל בְּמִשְׁמּוֹנוֹתָו גַּאֲמְנוֹת לְבִרְית וּלְשִׁבְועָה. וְהַשְׁוֹנוֹ דְּבָרִי הַמְּשׁוֹרֶר בְּתִהְלִים : אֵיה חָסְדֵיכְךָ הַרְאָשָׁנִים אֶלְנִי, גַּשְׁבַּעַת לְדוֹד בְּאַמְנָתֶךָ (תה' פט' נ).

Et ici nous allons d'abord l'interpréter en fonction de ce que nous voyons proche du sens littéral simple des Écritures. Et après cela, nous mentionnerons trois méthodes qui se reflètent dans nos rituels de prière.

Hachem, Hachem (2 attributs). – C'est un mot complet, signifiant "Dieu est Dieu", et l'interprétation est : Celui qui est appelé du nom du Seigneur sera avec celui qui est digne d'être avec lui et il le sauvera, de la même façon que "je serai ce que je serai" (cf. plus haut voir en 3:14, avec tout ce qui s'y trouve dans le "Da^cat Miqra").

El (Dieu) (attribut n°3). – Le Seigneur (Hachem) est D.eu (El) = Très Haut et Exalté, le souverain sur ses créatures et il étend sa protection sur ceux qui acceptent sa divinité.

Compatissant (attribut n° 4). – Il traite ses créatures avec miséricorde. Et dans le langage de la Bible, il y a en général miséricorde, amour et affection.

Et clément (attribut n° 5) – Sa manière est de bénir son peuple et de le sauver des détresses, comme Noé trouva grâce aux yeux de Dieu (Ge 6: 8), et il fut sauvé des eaux du déluge. Et plus encore, sa manière est d'écouter ceux qui le suppliaient de faire leur demande comme il est dit : "S'il crie vers moi, je l'écouterai, car je suis compatissant (clément), moi" (ci-dessus, Ex 22:26). Et plus encore, sa manière est de combler de bienfaits ses créatures, et de leur donner ce dont elles ont besoin, comme il est écrit : « Car D.ieu m' gratifié et j'ai tout (ce qu'il me faut) » (Ge 33:11).

Long à la colère (attribut n° 6) – Sa manière est "d'allonger son nez", et il n'est pas pressé de déverser sa colère sur ceux qui transgressent sa volonté. Et pour la signification de 'long nez', comparer avec "L'homme irascible excite la querelle, l'homme lent à la colère apaise la dispute"(Pr 15:18) ; "Mieux vaut un homme lent à la colère qu'un héros, un homme maître se soi qu'un preneur de ville" (Pr 16:32) ; "L'homme lent à la colère est plein d'intelligence, qui a l'humeur prompte exalte la folie" (Pr 14:29, avec tout ce qui s'y trouve dans le "Da^cat Miqra").

Le nez (Appayim) – La forme est au duel, et la signification des deux orifices qui sont sur le nez est que le souffle de la respiration passe à travers elles. Et l'homme, qui est irrité et plein de colère a le souffle court, et cela s'appelle "impatient" ou "prompt à la colère" (Pr 14:17). Et contrairement à lui – celui qui surmonte sa colère – et il est calme et son souffle est long, et il est appelé "maître de lui" et "long à la colère" : comparer avec ; "Tu envoies ta colère"... "et au souffle de tes narines"(ci-dessus Ex 15:7-8 ; y voir le Da^cat Miqra).

Et plein de bonté et de vérité (attribut n° 7) – Augmentant en bienveillance dans sa fidélité. Et il y a en général le fait qu'il est fidèle à l'accomplissement des promesses et bienveillant envers les fils de son alliance. Comparez : "Et le Seigneur votre Dieu gardera pour toi l'alliance et la grâce qu'il a jurées à tes pères" (De 7:12). Nous constatons que la "grâce", dans le langage de l'Écriture, inclut dans sa signification la fidélité à l'alliance et au serment. Et comparez les paroles du psalmiste dans les psaumes: "Seigneur ! où sont tes bontés d'autrefois ? Tu avais juré à David sur ta fidélité !" (Ps 89:50).

*⁸⁸ [כיווץ בזה תיקנו חכמים בברכת זכרונות במוסף ראש השנה : זכור לנו את הברית ואת החסד ואת השבעה וכו'].

יעוד י'ש במלשנות 'חסד ואמת', שהטובות שהוא מיטיב לנו אמתיות וקיימות. 'חסד' פרוגומו הארמי בדור כל טיבו. כלומר : טוביה. ובלשון המקרא הוא גם טוביה לפיישורת הדין וגם לפנים משוררת הדין, ובלבך שיש לא מקובל החסד ראיי לך מהמת סבה כל שהיא. האחד 'חסד ואמת' מצוי קרביה, והוא לא מקובל בשנים מהם אחד (חסד של אהמת), ופרושו : טוביה מתוך נאמנות של המייטיב למקובל החסד, או : טוביה אמתית וקיימת.

השווה : ברם ה' ... אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם אנני וגוי (בר' כד כו) ; קטנתי מכל החסדים ומכל האמת (שם לב יא) ; ועשה עמדי חסד ואמת (שם מו כת). *89

Note *⁸⁸ [De même, les sages l'ont corrigé dans la bénédiction des souvenirs dans le supplément de Rosh Hashanah : Et rappelez-nous l'alliance et la bonté et le serment, etc.]

Et il y a aussi dans le sens de "grâce et vérité" : que les bonnes choses qu'il accorde sont réelles et existent. La traduction araméenne de "grâce" est en général, (tēivū); c'est-à-dire "bienfait". Et, dans la langue de l'Écriture, c'est aussi bon pour l'établissement de la loi et aussi pour l'observance de la règle de la loi, et tant qu'il reçoit la grâce qu'il mérite quelle qu'en soit la cause. Le couple "grâce et vérité" est utilisé à plusieurs reprises, et nous le comprenons comme deux choses qui ne font qu'un (la grâce de la vérité), et son interprétation est : Une faveur de la loyauté du bienfaiteur envers le destinataire de la faveur, ou une faveur véritable et durable.

Note *⁸⁹ [Comparez : "Béni soit le Seigneur ... qui n'a pas ménagé sa bienveillance et sa bonté à mon maître" (Ge 24:27) ; "je suis trop petit pour toutes les faveurs et toute la fidélité" (Ge 32:11) ; "fais preuve d'amitié et de fidélité envers moi" (Ge 47:29).]

דעת מקרא - שמות כי תשא פרק לד פסוק ז

(ז) נצָר חֶסֶד לְאַלְפִים (מדקה שמיינית) – שומר את החסד לאלפי דורות. במדותה רקוקמת ורב-חסד ואמת' נאמר, שהוא מרבה לעשות חסד בנאמנותו. ובמדקה זאת – נצָר חֶסֶד לְאַלְפִים – הוסיף, שהוא עוזה חסד לא לדור אחד בלבד, אלא אפילו לאחר אלפי דורות הוא עוזה חסד לבני אותו דור בוגל אבותם שחיו לפניו שנים רבות מאות. ומכאן עוללה, שההבטחה לאברהם, ליצחק וליעקב, פעל מלבני ישראל עד סוף העולם. נצָר היא שומר. וכן : כי שמרו אמתך וברחתך ינצרו (דב' לג ט) ; נצָר תאננה פרעה ושמר אלני יכבד (משל כי יח). ונאבי שמר את-הבר' (בר' לו יא) תרגם אונקלוס 'נטר' וכן תרגם כאן נצָר – 'נטר'.

ושורש נצָר סתהלך בשורש נטֵר גם בעברית. השווה : נתן אתי-הכרם לנטרים (שה"ש יא) ; עוד תעשי כרמים ... קראו נצרים (יר' לא דה). ולחילוף הצד' בטית' השווה 'צחים' – בארכמית 'טירה' ; צבי' – 'טביה'.

ובנואמו לעם בספר דברים פרש מטה את מטה נצָר חֶסֶד לְאַלְפִים : שמר הברית והחסד לאקביו ולשמרי מצותו לאף דור (דב' ז ט). ובעצרת הדברות (עליל כ ה) נאמר: אין עוזה חסד לאלפיים – נצָר שבקאן ו'שמר' שבדברים ענינים אחד ; עוזה, שבעצרת הדברות ממש, שהוא מקרים ממש. ואלו נצָר ו'שמר' מקרים, שאפשר שבדורות אחים לא יתקים החסד בפועל, אבל הוא שומר לדורות הבאים וסופה להתקיים.

DA~~C~~AT MIQRA sur Ex 34:7

(7) *Il garde de la bonté à des milliers* (attribut n° 8) – Il garde de la bonté pour des milliers de générations. Dans les versets précédents, [pour] « *et plein de bonté et de vérité* », il a été dit qu'il fait souvent des bienfaits dans sa fidélité. Et dans cet attribut – *"il garde de la bonté à des milliers"* – il est ajouté, qu'il ne fait pas de la bonté pour une seule génération, mais même après des milliers de générations, il fait de la bonté pour ses enfants de cette génération à cause de leurs ancêtres qui vivaient il y a de très nombreuses années. Et de là, il ressort que la promesse faite à Abraham, Isaac et Jacob tiendra pour les enfants d'Israël jusqu'à la fin du monde. "Notsér" c'est "celui qui garde". Et ainsi : "Oui, ils ont gardé ta parole et ils retiennent ton alliance" (De 33:9) ; "Le gardien du figuier mange de son fruit, qui veille sur son maître sera honoré." (Pr 27:18) ; "mais son père gardait la chose [dans sa mémoire]" (Ge 37:11). Onkelos traduit "neṭar" et de même il traduit ici "notser" – par "neṭar".

Note 90* [Et la racine 'natsar' est également remplacée par la racine 'naṭar' en hébreu. Comparez : "Il donne la vigne aux surveillants" (Ct 8:11) ; "de nouveau tu planteras des vignes ... les gardiens crieront" (Jr 31:5-6). Et pour le changement du 'Tsadéh' et 'Téh', comparez : 'Tsohorayim' (midi) → 'Tihara' en araméen ; 'Tsevi' (gazelle) → 'Tavia'.]

Et dans son discours au peuple dans le livre du Deutéronome, Moïse a développé [ainsi] l'attribut "*Il garde de la bonté à des milliers*" : "*Il garde son alliance et son amour pour mille générations à ceux qui l'aiment et gardent ses commandements*" (De 7:9) ; et dans les Dix Commandements (Ex 20:6), il est dit : "*Et fais grâce à des milliers*". 'notsér', utilisé ici, et 'shomér', utilisé dans le deutéronome, sont une [seule et même] chose ; "coséh", qui est utilisé dans les Dix Commandements, signifie : qu'il établit réellement. Tandis que "notsér" et "shomér" suggèrent qu'il est possible que dans certaines générations la grâce ne soit pas établie en action, mais qu'elle est réservée aux générations à venir et sera établie à la fin.

[א] הנוּן של נצ'ר חס'ד' נכתבת גדוֹלה (רכתי) על פי המסורה. ואפשר שהוא רמז על גדול החס'ד ועוצמותו. ל'מ"ז ראשונה של 'אלאלפים' קומוצה על פי המסורה. וכן שאר 'אלאלפים' שבמקרא (ובכללם בעשרה הדברים ובפסיק בדברים שהבאונו) הלוּמ"ד פתוחה.

[ב] ודעתי נוטה לומר, שהקמצן אין ליידעו, אלא מהת הריגלות לקרו את י"ג המדות במתניות ובהתעמת כל הבירה והבראה. ועל כן נשתנה הפתחה לקמצן. ע"י בפירושנו על יוחטאה' שבהמשך הפסוק].

ונשא עון (מדעה תשיעית) – זרכו לסל'ם עון. לשון נשא' שענינו סלי'ה ראה בפירוש לעיל לב לב על אם-תשא חטאיהם. עון באה כאן כשם-קבוץ = עונות. והוא אחד משמות חטב'ה. ולפי קמץ' הענן יש לומר, שעון' באה היא עברה קלה, מלשון עונה' = קלקל; קלומר : משחה מקלקל.

ונפשע (מדעה עשירות) – שעור : ונשא פשע = זרכו לסל'ם אף לפשעים = עבירות הנעשות מפוזה מרד במי שחנזה על הקבר. חונה : ניפשע מואב ביראל בבית דוד (מ"א ב' יט) : ניפשע מואב ביראל (מ"ב א א) : בימיו פשע אדום מחת יד יהודה נימלכו עליהם מלך (שם ח' כ').

וחטאיה (מדעה אחת עשרה) – ונשא חטאיה = זרכו לסל'ם אף לחטאות. חטאיה באה מיצנית פשע חמור מאד. ומצאננו, שמעשה הצעיל מכינה 'חטאיה גדרה' (לעיל לב כא, ל). וכן מעשה העגלים של ירבעם בן נבט (מ"ב יד כא, והשווה גם בר' ד ט). שם היה בחתוף פטה וט"ית רפה, וכן ח"ית בפתחה וט"ית דוגשה. כנראה גם שניינו זה הוא מהמת הקרייה המתונה והמוחטעת של י"ג המדות (ראה מה שאמרנו לעיל בפסוק זה אצל 'אלאלפים').

ונגה גז'רו באה שלשה שמota נגידפים לעברה, ולפי זרך לשון מקרא יש לומר שנג'רו בסדר עולה : 'פשע' חמור מ'עון'. חטאיה חמורה מ'פשע'. ובסדר זה נג'רו גם בזדיין של יום הפטורים : ונתנזה עליון את-כל-עונות בני ישראל ואת-כל-פשעיהם לכל-חטאיהם (ויק' טז כא).

[זו שיטת ר' מאיר. ואמרו בגדרא, שפשטו לשון הכתובים היא כדבורי. ואמנם חכמים חולקים על ר' מאיר וסבירים, שענין חומרת העברה הסדר ראוי להיות חטאיה עון ופשע. וכן נספהה ההלכה, וכן אנו נהגים למשה באמירת סדר העבודה ביום היכפורים (ע"י יומא לו ע"ב). וחכמים מישבים את הכתובים על דרך דרש (ע"י שם)].

ונקה לא ינקה (מדעה שטים עשרה) – בשום פנים אין זרכו למחק כליל את העון. ולחותר עליון כאלו לא היה.

Note 91* [א] Le "Nun" de "Notsér Hèshèd" est écrit en grand format (rabbati) selon la Massora. Et il est possible que ce soit une allusion à la grandeur et à la puissance de la grâce. Le "Lamé" préfixé au mot "la'alaphim" est vocalisé avec un "Qamat" selon la Massora, mais dans toutes les 5 autres occurrences du mot "la'alaphim" (y compris dans les Dix Commandements et dans le verset du Deutéronome que nous avons cités), le "Lamé" a la voyelle "Pattah".

[ב] Notre opinion tend à dire que le "Qamat" ici n'est pas pour informer, mais plutôt s'exercer à lire les 13 attributs avec modération et à savourer chaque syllabe. C'est pour cela que le "Pattah" a été changé en "Qamat" (cf. notre commentaire sur "We-Hatta'ah" dans la suite du verset).

Il supporte l'iniquité (attribut n° 9) – sa manière est de pardonner l'iniquité. Pour le mot "nosé" : porter, qui signifie "pardon", voir ci-dessus l'interprétation de Ex 32:32 sur « si tu enlèves leur péché ». "Iniquité" est ici un nom collectif = "iniquités". Et c'est l'un des noms de la transgression. Et selon la suite de l'affaire, il est possible de dire que "iniquité" : awon est ici une transgression mineure, du mot *awwah* = 'gâcher', comme on dit 'un acte gâché'.

Et la rébellion (attribut n° 10) – Signification : "Et il supporte l'iniquité" = sa manière est de pardonner même les crimes (pèsha) = les transgressions commises par rébellion contre celui qui a commandé la chose. Comparez : "Israël a été en révolte contre la maison de David" (1R 12:19) ; "Moab se révolta contre Israël" (2R 1:1) ; "De son temps, Edom se révolta contre le pouvoir de Juda et se donna un roi" (ibid. 8:20).

Et le péché (attribut n° 11) – "Et il supporte le péché" = Sa manière est de pardonner même les péchés. Péché (haṭṭa'ah) indique ici un crime très grave. Et nous avons trouvé que l'acte du veau est appelé un 'grand péché' (ci-dessus Ex 32:21 et 30)

Note 92* [De même l'acte des veaux de Jeroboam ben Nebat (2R 17:21, comparer aussi Ge 20:9). Là, le "Héth" a un "haṭaf-paṭṭah" et le "Téth" est spirant, alors qu'ici le "Héth" a un "paṭṭah" et le "Téth" est redoublé. Ce changement est probablement dû aussi à la lecture modérée et savourée des 13 attributs (voir ce que nous avons dit plus haut dans ce verset sur 'la'alaphim').]

Rappelons que trois noms consécutifs sont mentionnés ici pour la transgression, et selon le langage de la Bible, il faut dire qu'ils sont mentionnés dans l'ordre croissant : "pèsha" plus grave que '*awôn*' ; 'haṭṭa'ah' plus grave que '*awôn*'. Dans cet ordre est aussi rappelée la confession du Jour des Expiations : "il confessera sur lui toutes les fautes (*awôn*) des Israélites, toutes leurs transgressions (pèsha) et tous leurs péchés (haṭṭa'ah)" (Lv 16:21)

Note 93* [C'est la méthode de Rabbi Méir. Il est dit dans la Guemara, que la simplicité du langage des Écritures est selon ses paroles. Mais en vérité, les Sages ne sont pas d'accord avec Rabbi Meir et ils expliquent que, pour la gravité de l'offense, l'ordre devrait être "haṭṭa'ah, *awôn*, pèsha". Et c'est ainsi que la halakha a été décidée, et c'est ainsi que nous pratiquons réellement le récitation uu rituel de Yom Kippour (cf. Yoma 36b). Et les Sages expliquent les Écritures sur le mode du midrash (ibid.).]

Et absoudre il n'absoudra pas (attribut n° 12) – En aucun cas sa manière n'est En aucun cas sa manière n'est d'effacer complètement l'iniquité et de la délaisser comme si elle n'avait jamais existé.

[השווה : לא ינקה ה'זgor – לעיל כ ו – וראה עוד במי ה יט-לא ; יריב לה].
וכן בשום פנים אינו מוחק כלל את העוון על ידי שהוא ממשמיד את החוטא ה-שנאה
גמורה.⁹⁴ [השווה : יוסתריך למשפט ונקה לא ינקה (ירי מו כח).]
ואם כן, יש לך אורה סתירה בין המדות נשא עון ופשע וחטאיה לבין ה-מזה' זונקה
לא ינקה. ישוב סתירה זו נמצאת במאה במאה :

פֶּקַד עָזֹן אֲבוֹת עַל־בָּנִים (מזה שלוש עשרה) – כשם ש-חסדו אינו מגבל לדור אחד בלבד (ראה לעיל במדעה השמינית בראש הפסוק), כי אין הוא משלם כלל את העונש
הראוי לעוברי רצונו לחוטא עצמו, אלא יש שהוא דוחה את סלוק פרעון העונש
לדורות הבאים ונפרע מהם על עוננות אבותם. ולא תאמר 'בנים'
במשמעות ה-מצמצמת של דור שני בלבד, אלא :

ועל בָּנִים – שגם הם בלשונו בני אכם קרוים 'בנים', ואף הארוף "בני בנים"
איןנו מתחפרש במשמעות מצמצמת של דור שלישי בלבד, אלא במשמעות
מרחכתי, כמו שהכתוב מוסיף ואומר :

עַל־שְׁלָשִׁים – על דור שלישי – 'הנכדים' בלבד בלשונו ביום.
ועל־רְבָעִים – על דור רביעי – 'הנינים' בלבד ביום. לפי פרוש זה ה-קדרים
שנאמרו כאן הם הם ה-קדרים שנאמרו לעיל בעשרה קדורות : פֶּקַד עָזֹן אֲבוֹת
על-בָּנִים עַל־שְׁלָשִׁים ועל רביעים לשנאי (כ ד). ושם לא נאמר 'ועל' בני בנים',
וכאן נאמר להרבה וה-עתמה.

[שיטת אחרת : שם המניין מתחילה מן האב עצמו, והוא הדור הראשון, 'בני' הוא הדור השני,
'שלשים' הם הנכדים : 'רביעים – בני הנכדים ('הנינים'). ואילו כאן חמנין מתחילה מן הבנים,
זהם הדור הראשון, 'בני' הם הדור השני, והם ה-קדרים.'וישלים' הם בני הנכדים
(הנינים) ; ורביעים – בנים של השלשים, והם הדור השלישי החל מן האב הראשון.
ונמצא, לפי שיטה זו, שכאן נמננו חמישה דורות, לשם ארבעה דורות.]

ועל כל פנים שם' פֶּקַד עָזֹן אֲבוֹת' וגוי, נאמר במתת דין קשה, וכאן היא מחת דין
מערכת ברוחמים. ובשתי המדות ינקה לא ינקה, פֶּקַד עָזֹן אֲבוֹת' וגוי, יש בחינה
של רוחמים, כפי שנראה מתקלו של משה לאמר חטא המרגלים, שהוא רומי
שם למדות הרוחמים שנאמרו כאן ואומר: **ונעפה יהודל-נא** פח אדרני, באשר דברת
לאמר, ה' ארך אפים ורב-חסד נשא עון ופשע ונקה לא ינקה פֶּקַד עָזֹן אֲבוֹת וגוי'

Note 94* [Comparer : "le Seigneur ne laisse pas impuni, etc." (Ex 20₇) – voir aussi Nb 5₁₉₋₃₁ et Jr 2₃₅.] De même, en aucun cas il n'efface complètement l'iniquité du fait qu'il détruit le pécheur, d'une destruction est totale.

Note 95* [Comparer : "je te châtierai selon le droit, ne te laissant pas impuni" (Jr 46:28).]

Et si c'est le cas, il semble y avoir une contradiction entre les attributs "*il supporte l'iniquité et la rébellion et le péché*" et entre l'attribut "*absoudre il n'absoudra pas*". La réponse à cette contradiction se trouve dans l'attribut suivant :

Il se souvient de l'iniquité des pères sur les fils (attribut n° 13) – Tout comme sa bien-faisance n'est pas limitée à une seule génération (voir ci-dessus l'attribut n°8 au début du verset), de même Il ne paie pas complètement la peine due aux transgresseurs de sa volonté au pécheur lui-même, mais dès que le l'éloignement de Pharaon fut ajourné, le châtiment pour les générations futures et les fils furent rachetés pour les iniquités de leurs pères mais il reporte l'échéance du règlement de la peine aux générations à venir et les fils sont acquittés pour les iniquités de leurs pères. Et ne dites pas 'fils' avec le sens réduit de la 2e génération uniquement, mais :

Et sur les petits fils – Eux aussi, dans la langue des fils des hommes, sont appelés "fils", et la conjonction "fils de fils" n'est pas interprétée au sens étroit de la seule troisième génération, mais dans un sens élargi, comme l'ajoute le verset qui dit :

Jusqu'aux trente – Jusqu'à la troisième bénédiction – Les "petits-enfants" dans notre langue d'aujourd'hui.

et jusqu'aux quarante – Jusqu'à la quatrième génération – les "arrière-petits-enfants" dans notre langue d'aujourd'hui. Selon cette interprétation, ce qui est dit ici sont les paroles qui ont été dites ci-dessus dans les Dix Commandements : "poursuivant la faute des pères chez les fils sur trois et quatre générations – s'ils me haïssent" (Ex 20:5). Et là, il n'est pas dit "et sur les fils de fils", et ici, il est dit d'élargir et d'accentuer.

Note 96* [Autre méthode : Le nom d'où commence le décompte est le "père" lui-même, et est la 1ère génération ; "fils" est la 2ème génération ; "trente" sont les "petits-fils" ; "quarante" – les "fils des petits-fils" (les "arrière petits-fils"). Et alors qu'ici le décompte commence par les fils, c'est-à-dire la 1ère génération, les "fils des fils" sont la 2ème génération, et ils sont les 'petits-fils' ; et les "trente" sont les "fils des petits-fils" (les "arrière petits-fils") ; et les "quarante" – les fils des "trente", et ils sont la cinquième génération à partir du premier père. Et on trouve, selon cette méthode, qu'on compte ici cinq générations, et là quatre générations.]

Et de toutes façons, là, "**Il se souvient de l'iniquité des pères etc.**" est dit comme un attribut de jugement sévère, tandis qu'ici c'est un attribut de jugement impliquant la miséricorde. Et dans les deux attributs, "**et absoudre il n'absoudra pas, il se souvient de l'iniquité des pères, etc.**", il y a un test de la miséricorde; comme nous pouvons le voir dans la prière de Moïse après le péché des espions : il y fait allusion à l'attribut de miséricorde dont il est question ici ; il dit : "Et maintenant, que la puissance de mon Seigneur se déploie ! Puisque tu as parlé en ces termes : «Je suis le Seigneur, lent à la colère et plein de bonté fidèle, qui supporte la faute (awôn) et la révolte

(במי יד יזיה והשווה גם לעיל לב לד).

מדות אלו מן ה' (הרשותן שלאמר טעם הפטול שבחבתה ניקרא) שבסוף ו עד סוף זו הן הן בקריאת שקרא ה' בשעה שעבר על פנוי מטה. וכבר רמזו חז"ל בראש השנה זו ע"ב), שיש בלבו זו ייעבר ה' על פניו ניקרא' בוננה פגימית, שעיל פנוי ישראאל לקרא מדות אלו בעמם בתפלה לפנוי ה' לעזר את רחמי. וכבר מאננו, שמשה בה עצמו הzipir את המדות האלה בתפלתו לאחר חטא המרגלים. ופעמים רבות בתהלים ובתפלות אחרות שבחקרא גרמזו מדות האלה.

[יזאל ב יג ; יונה ד ב ; מיל ז ייחד ; תה יטו ; קג ח'יט ; קמה ח וуд].

על כן פקנו חז"ל לקרא פרשה זו בטענית אבור, ומיניהם קדומים מאד כי שלוש עשרה מדות של רחמים העיקר של תפלוות בסילוחות הנאמרות בימי רחמים ובימי הפטעניות.

[א] ***97 ודורות אחרונים הרבו באמירת המידות האלה, עד שברוב המנהגים שבינוינו אמרים אותן כפתיחה לנפילת אפים בכל תפילה שיש בה נפילת אפים.**

[ב] **וכמו שהזכירנו, יש שיטות שונות בדרך קביעת זהות ומניין של י"ג המידות. ונזכיר כאן שלוש שיטות המשתקפות במנגנון התפילה שבינוינו.**

השיטה האחת – שיטת רבנו تم (בתוספות ראש השנה יד ע"ב, ד"ה 'שלוש עשרה מידות'), ולפייה : (א) ה' (ב) ח' (ג) אל (ד) רחום (ה) וחנון (ו) ארך אפים (ז) ורב חסד (ח) ואמת (ט) נוצר חסד לאלפים (י) נושא עון (יא) ופשע (יב) וחטא (יג) ונקה. –

לפי שיטה זו אנו פותחים את קריית המידות ב'יה' (הראשון שלאחר ייקרא), וכן חלוקת הטעמיים משכה את ה' הראשון למטה (וה'פסק' שבין שני השמות ה' ה') איןנו מבטל זאת (והוא כדוגמת ה'פסק' שבין שתי השמות אברהם ועובד). ואנו מסיים את קריית המידות בתיבה 'ונקה'. וזאת על פי שיטת המדרש (וכן גם תרגום אונקלוס) : 'ונקה' – מדת רחמים הוא מנקה לשבים; 'לא נקה' – מדת דין לשאים שבים. 'פקד' וגוי, גם היא מדת דין. וזה אינו לפי חלוקת הטעמיים.

[ג] **ולפי שיטה אחרת, הנזכרת בספר חסידים (סימן ר"ז), מנין המידות פותח בתיבה 'רחום' וביאור הכתוב לפי זה הוא : ויעבר ה' על פניו ויקרא ה', וזה הקרייה : ה' הוא אל אשר מדותיו : (א) רחום (ב) וחנון (ג) ארך אפים (ד) ורב חסד (ה) ואמת (ו) נוצר חסד לאלפים (ז) נושא עון (ח) ופשע (ט) וחטא (י) ונקה. הרוי כאן עשר מידות ; ושלוש המידות הנתרות**

(*pèsha* ↗, mais sans rien laisser passer, et qui poursuis l'iniquité (*awôn*) des pères, etc.)" (Nb 14:17-18 ; comparer aussi ci-dessus Ex 32:34).

Les attributs, à partir de "Hachem [7]" (le premier qui suit l'accent ségolé qui est dans le mot "wayyiqra" ↗), dans le verset 6 et jusqu'à la fin du verset 7 sont la proclamation criée par Hachem au moment où il passa devant Moïse, et déjà les Sages (qu'ils soient bénis) ont suggéré (Rosh Hashanah 17b) qu'il y a, dans cette expression "**Hachem passa devant lui et cria**", une intention spirituelle : qu'Israël devrait réciter ces attributs en se tenant debout dans la prière devant le Seigneur stimuler sa miséricorde. Et nous avons déjà trouvé que Moïse lui-même a mentionné ces attributs dans sa prière après le péché des espions. Et de nombreuses fois dans les psaumes et dans d'autres prières de la Bible, ces attributs étaient évoqués.

Note 97* [Jl 2:13 ; Jon 4:2 ; Mi 7:18-20 ; Ps 86:15 ; 103:8-10 ; 145:8 ; etc.]

Et par conséquent, les Sages (qu'ils soient bénis) ont décidé de lire cette parashah dans le jeûne public, et dès les premiers jours, les treize attributs de miséricorde sont l'essentiel des prières de pardon qui sont dites les jours de miséricorde et les jours de jeûne.

Note 98* [A] **Et les générations récentes ont augmenté la récitation des attributs, jusqu'à ce que dans la plupart des coutumes d'aujourd'hui, ils soient dits comme l'ouverture de la prostration dans toute prière où il y a prostration.**

[B] **Et comme nous l'avons mentionné, il existe différentes méthodes pour déterminer l'identité et le nombre des 13 attributs. Et ici, nous mentionnons trois méthodes qui se reflètent dans les coutumes de prière d'aujourd'hui.**

La première méthode – la méthode du Rabbénû Tam (dans Tossafot Rosh Hashanah 14b ; 'dibbur hamathil' : "shelosh e'sréh middot"). Et selon elle ; (1) Hachem, (2) Hachem, (3) Dieu, (4) miséricordieux, (5) bienveillant, (6) long à la colère, (7) plein de bonté, (8) et de vérité, (9) garde de la bonté à des milliers, (10) supporte l'iniquité, (11) et la rébellion, (12) et le péché, (13) et absoudre.

– Selon cette méthode, on ouvre la récitation des attributs avec le mot "Hachem" (le premier après "et il crie"), et la division des accents a tiré le premier "Hachem" vers le bas, et le 'pašeq' qui se trouve entre les deux mots "Hachem Hachem" n'annule pas cela (et c'est à l'exemple du 'pašeq' entre les deux noms "Abraham Abraham" etc.). Et nous terminons la lecture des attributs avec le mot "et absoudre". Et ceci selon la méthode du midrash (et aussi du targum Onqélos) : Et "et absoudre" – attribut de miséricorde = il absout ceux qui se repentent ; "il absoudra" – attribut de jugement pour ceux qui ne se repentent pas. "Il se souvient etc.", c'est aussi un attribut de jugement, et cela ne correspond pas à la division des accents.

[C] **Selon une autre méthode**, qui est mentionnée dans le "Sefer Hasidim" ¹² (paragraphe 250), le nombre des attributs commence avec le mot "miséricordieux" et l'explication du texte est conforme à cela : "Et Hachem passa devant lui et cria : Hachem", et ceci est la proclamation : "Hachem" est le "Dieu" dont les attributs sont (1) miséricordieux, (2) bienveillant, (3) long à la colère, (4) plein de bonté, (5) et de vérité, (6) garde de la bonté à des milliers, (7) supporte

¹² Texte attribué à Judah ben Samuel de Ratisbonne (mort en 1217), ouvrage fondateur des enseignements des Ḥasidéi Ashkenaz ("Pieux d'Allemagne").

באות ל مكان בפסוק ט : (יא) וסלחת לעוננו (יב) ולהטאתנו (יג) ונחלתנו. ושיטה זו משתקפת בסליחה א'זכרה אלהים ואהמיה הפותחת בפזמון 'ה' אל רחום וחנון', והפזמון מסתיים 'osalhat le'uneno lo'hata'atnu v'nachlatnu'.

ג. שיטה שלישית במנין שלוש עשרה המידותמצויה בסודורי התפילה הערכויים על פי דעת המקובלים וכוננות הארי"זיל. וכן היא מונה : (א) אל (ב) רחום (ג) וחנון (דיה) ארך אפים הצורה הזוגית מלמד שהן שתי מידות : ארך אף לצדיקים וארך אף לרשעים – עי'ירובין כב ע"א (ו) ורב חסד (ז) ואמת (ח) נצץ חסד (ט) לאלפיים (י) נשא עון (יא) ופשע (יב) וחטאה (ג) ונקה.

ה. הפיט א'זכרה אלהים ואהמיה הוא חביב מאד על המתפללים בנוסח 'אשכנז', מחבריו הוא אמרפי (ושמו החתום בראשי הבתים של הפיט : א'זכרה, מדת, פ'מכתי, יהי) ;
חי באיטליה בסביבות שנת תר"ז לאף החמיishi.

l'iniquité, (8) et la rébellion, (9) et le péché, (10) et absoudre. Voilà donc ici trois attributs ; et les trois attributs restants arrivent plus loin au verset 9 : (11) *tu pardonneras notre iniquité, (12) et notre péché, (13) et tu feras de nous ton héritage.* Et cette méthode se reflète dans le 'pardon' "ezkerah Elohim we-zéhémayah" qui commence par le refrain "*Hachem Hachem, Dieu miséricordieux et bienveillant*", et l'hymne se termine par "*Et tu pardonneras notre iniquité et notre péché et tu feras de nous ton héritage*".

DUne troisième méthode pour le nombre des 13 attributs se trouve dans les rituels de prière édités selon l'avis des kabbalistes et les intentions de "Ha-Ari, Rabbénû Isaac Louria" (qu'il soit béni). Et c'est ainsi qu'il énumère : (1) *Dieu*, (2) *miséricordieux*, (3) *bienveillant*, (4-5) *long à la colère*, (La forme conjointe montre qu'il s'agit de deux attributs : "long" même pour les justes et "long" même pour les méchants – (Erubin 22a) (6) *plein de bonté*, (7) *et de vérité*, (8) *garde de la bonté*, (9) *à des milliers*, (10) *supporte l'iniquité*, (11) *et la rébellion*, (12) *et le péché*, (13) *et absoudre*.

ELe poème "ezkerah Elohim we-zéhémayah" est très populaire auprès de ceux qui prient dans le rite "Ashkenaz", son auteur est Amitaï (et son nom est l'acronyme du début des versets du poème : "zézkerah" (Je me souviendrai), "Middat" (attribut), "Tamakhti" (j'ai soutenu), "Yehi" (que soit).

Il a vécu en Italie vers l'an 1770 du cinquième millénaire.]

Les sources : la plupart des textes sont cités ici d'après le logiciel "Respona Project" de l'université Bar Ilan, version 20 (de 2012), parfois complété (ou recoupé) par ...

... "Judaic Bookshelf : Master Library" (CD. T.E.S. 2010)

... "Tora Temima" : édition de la Bible (Houmash) en hébreu + français, avec Rashi et des extraits de la tradition rabbinique (Gallia, Jérusalem 1998)

... "Da'at Mikra" : commentaire biblique en hébreu publié par le "Mossad ha-Rav KOOK" (1865-1935), offrant un solide résumé des principaux commentaires traditionnels.

L'interprétation y est principalement basée sur le *peschat* (lecture directe et littérale du texte) ; pour Ex 23:2 = tome **Shmot (Jérusalem 1991)

Les traductions en français sont tirées de (ou inspirées par) :

... "Tora Temima" Tome 2 "Chemoth", [traduction : Jacques KOHN]

... le site web "Sefaria" [traduction : la communauté SEFARIA]

... "Targum du Pentateuque. Tome II : Exode et Lévitique" (Cerf, Paris 1979), [traduction : Roger LE DEAUT]

... "Le Talmud, l'édition Steinsaltz" (Institut israélien des Publications Talmudiques, Jérusalem, 1994 sq)

Légende :

-gras/italique = citations (de la Bible ou du Talmud)

- gras non italique = mots tirés d'une citation

- italique / non gras = autres citations ou variantes d'un Targum (ou d'un commentaire traditionnel)

- **[27]** = numéro de page d'un "Sage" ou d'un texte qui n'est que cité dans 1 des commentaires édités ici.

**[- (mots)
- (?)
- (...?)]** signalent des difficultés de traduction dans le(s) mot(s) ou dans la phrase qui précède ce ? inapproprié.

- les noms propres (en police Arial) **cités dans le Talmud ou dans les midrashim anciens** sont répertoriés dans les repères chronologiques (page suivante).

La transcription des noms varie selon les diverses sources

Notes :

- **Respona** = imposante base de données réunies dans le logiciel de l'université Bar Ilan "Respona Project". C'est la version 20 (de 2012) qui est ici utilisée.

- Respona liste aussi d'autres commentaires d'Ex 34:6-7 (Meshivat Néphesh, Panim Yaphot, Malbim, Béit ha-Lévi, et Mèshèkh Hôkhmah, non cités ici faute d'une traduction française acceptable).

- En l'absence de sources citées, les traductions en français, plus ou moins correctes, sont de ma responsabilité personnelle.

Repères chronologiques

(les dates précises sont proposées en 2023 dans Wikipedia ... et parfois aussi ailleurs) :

Page ↓	- les TARGUM ^{im} anciens : traductions araméennes orales de la Bible utilisées dans les synagogues ; écriture + ou - fixée vers les 3 ^e - 4 ^e siècles.
1	- Targum Onqelos (dit "notre Targum", 2 ^e siècle ?).
2	- Targum Jonathan et "Keter Jonathan" (version hébraïque du même Targum) et Targum Yerushalmi.
3-4	- le TALMUD Babli (de Babylone) } études et discussions à partir de la Michna, compilés entre les 3 ^e et 6 ^e siècles.
31.40.42	- le TALMUD Yerushalmi (de Jérusalem) }
Ø	+ la TOSSEFTA : commentaires de la Mishna (ou du même type) mais non repris dans la compilation du Talmud (et qu'on appelle pour cette raison des "baraïtot").
4	+ les "MEKHILTA" des Rabbi[s] Shim'on bar Yoḥaï (RaSBI), [et Yishma'él] compilés ≈ au 3 ^e siècle. }
4-5	+ SIFRÉ DEVARIM : midrash halakhique, ancien ; (à la fois école Ishma'él et école Rashby). }
	... Les "Sages" cités dans le Talmud ou les Mîdrashîm : Hillel (et Shammaï), dernière paire de "Zugot" (1 ^e siècle).
	➤ Tannâ'üm (20-220) : les Rabbis... Eliézer, Yehoshua, Ishmaël, Siméon bar Yoḥaï, Méir, Elazar, Yonatan ben 'Ouzi'él, Hanina ben Doşa,
	➤ Amora'üm (220-500) : Rabbi Yoḥanan, Rav Ḥouna, Rabbi Yossé bar Ḥanina, Rav Yehouda, Rava, Rav Papa, Aḥa bar Papa (= "Arikha"), Ilfai, Rabbi Lévi, Rabbi Yitshaq, Rabbi Shmuel bar Nahmani, Rabbi Reḥumi, Rabbi Abbahou,
5	- MIDRASH AGGADA (édition Buber) et - PESIQTÀ ZUTARTA (lèqaḥ tōv).
5-6	- YALQOUT SHIM'ONI, dit "Yalqout de Siméon de Francfort" 13 ^e s. Recueil de midrashim. }
7	+ Rav SA'ADYA ben Yosseph GAON Soura, juddéo-arabe égyptien, 882-942, à Soura et Poumbedita, a fait autorité entre Karaïme et rationalisme.
27	+ Rav HAÏ ben Sherira GAON, Poumbedita, vaste culture, esprit ouvert, 939-1038 [1038 est considérée comme la fin de la période des guéonim].
7.12sq	+ Rabbi NISSIM ben Jacob ben Nissim ibn Shahin, dit Nissim Gaon, Kairouan, exégète tunisien, 990-1062 (≠ Nissim Gaon Gerondi).
	Commentateurs et décisionnaires (ri>shonim et Paħarònîm):
6-7	- RASHI de Troyes (Rabbi Shlomo ben Itshaq Ha-Tsarfatî) 1040-1105, commentateur incontournable de la tradition.
13	+ RASHBAM (Rabbi Shmuel Ben Méir), beau-fils de Rashi (≈ 1080 - 1158), en Champagne, puis à Rouen.
7-10	- IBN EZRA (Abraham ben Méir) 1089 – 1167, Andalousie, le plus grand commentateur de la Bible, après Rashi.
47	+ Yaakov [Jacob] ben Meir, dit RABBÉNOU TAM, (1100-1171), petit-fils de Rashi ; célèbre surtout pour ses <i>tossafot</i> et ses <i>piyyuṭim</i> .
10-11	- RAMBAN = Moïse Nahmanide מֹשֶׁה בֶן נַחֲמָן גִּירְונָד (Ramban) 1194-1270, Catalogne.
11-12	- le HIZQUNI (= Rav Ḥizqiyahû ben Manoah) 13 ^e siècle, en Provence.
16.20	+ ZOHAR (= "livre de la splendeur") rédigé vers 1270/80 par Moïse de Leon ?, traditions censées remonter à Rabbi Simeon bar Yoḥaï (tanna du 2 ^e s.).
12-14	- DA'AT ZEQÉNIM des "Ba'ale ha-Tossafot" = "Maîtres Tossafistes", (date inconnue, 1 ^e publication en 1783).
14-15	- R. Hayim PALTIEL ben rabbi Jacob (dit Tola'at = vermisseau) 1240-1300, à Magdebourg, lié à Rabbi Méir).
15-21	- RECANATI = R. Menachem ben Benjamin RECANATI 1250 - 1310, en Italie, kabbaliste. [Pérush al haTora et div.]
35	+ Rabbenou Asher ben Yehiel, dit "le ROSH", 1250-1327, décisionnaire ancien de l'époque des rishonim.
21-30	- Rabbénû BE-HAYYÉ (= Bahya ben Asher Ibn Halawa), à Saragosse, (1255 - 1340).
30-32	- RIVA = ha-Riva 'al ha-Tora de R. JUDA ben R. ELIEZER, auteur de "Minhat Yehuda sur la Tora" (≈ 1313 ou 1343)
33-34	- SFORNO (= Ovadya ben Ya'akov) 1475 – 1550, à Rome puis à Bologne (Italie).
48	+ ISAAC LOURIA (Rabbi Isaac Ashkenazi Luria ou Loria, dit "Ari"), 1535-1572, kabbaliste à Safed.
34	- KLI YAQAR = Rabbi Shlomo Ephraim ben Aaron LUNTSCHTZ ("Ish Luntschitz") Pologne, 1550-1619.
35	- MINHAT SHA'I (de Yedidyah Solomon ben Abraham NORZI) (1580 – 1626) à Mantoue en Italie.
36	- OR HA-HAYYIM (de Rabbi Ḥayyim ben Moshé ibn Attar) 1696 – 1747, (Maroc, Italie, Galilée).
(p.) 4	- PENÉ YEHOSHUA de Rabbi Jacob Joshua, tossafiste, commentateur du Talmud, édité en 1739.
42	+ Samuel DAVID LUZZATTO, dit Shadal (לְזַלְלָה), italien, 1800-1865, fondateur du mouvement de la Wissenschaft des Judentums ("science du judaïsme").
37-41	- Rabbi Samson Raphaël HIRSCH (1808 – 1888), à Emden, en Moravie, puis à Francfort sur le Main.
41-42	- TORA TEMIMA de Rabbi Baruch EPSTEIN (né en 1860) Vilna 1904, ré-édition Chad V'Chalak, Jérusalem 2005.
42-48	- DA'AT MIQRA : résumé des commentaires pour grand public hébreophone, projet dirigé par Yehuda KIEL.
	← sélections résumées récentes

Tequphat ha-Rishonim
(avant le Shulhan arukh de J. Caro ≈ 1565)

Tequphat ha-Paharonim